

**1982/83:154**

**Onsdagen den 25 maj fm.**

Kl. 09.00

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

### **1 § Val av en riksdagens ombudsman**

Företogs val av en riksdagens ombudsman.

**Anf. 1 OLLE SVENSSON (s):**

Herr talman! Valperioden för justitieombudsmannen Sigvard Holstad utgår under innevarande kalenderår. Med anledning härav har JO-delegationen berett frågan om val av en justitieombudsman. Samråd har därvid ägt rum med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen.

JO-delegationen föreslår enhälligt att riksdagen för tiden från valet till dess nytt val har förrättats under fjärde året därefter omväljer Sigvard Holstad till justitieombudsman.

**Anf. 2 ANDRE VICE TALMANNEN:**

Valet av en riksdagens ombudsman avser tiden från valet till dess nytt val förrättas under fjärde året härefter. JO-delegationen har föreslagit omval av justitieombudsmannen Sigvard Holstad.

Kammaren utsåg för tiden från valet till dess nytt val förrättades under fjärde året härefter till

*justitieombudsman*

justitieombudsmannen Sigvard Holstad

**2 §** Justerades protokollet för den 16 innevarande månad.

**3 §** Föredrogs men bordlades åter

Finansutskottets betänkanden 1982/83:43, 44 och 46

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

Skatteutskottets betänkanden 1982/83:51 och 54  
Lagutskottets betänkanden 1982/83:39 och 40  
Kulturutskottets betänkanden 1982/83:32 och 33  
Trafikutskottets betänkanden 1982/83:22 och 24  
Jordbruksutskottets betänkande 1982/83:37  
Näringsutskottets betänkanden 1982/83:48 och 49  
Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1982/83:31  
Civilutskottets betänkande 1982/83:34

#### **4 § Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.**

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1982/83:30 om granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

##### **Anf. 3 ANDRE VICE TALMANNEN:**

Dechargede-batten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende, och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälda talare haft ordet, övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Beträffande avsnittet Granskningsarbetets omfattning och inriktning, avsnitten 1–5 samt avsnitt 7, har ordet begärts av Anders Björck.

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

##### **Anf. 4 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! När vi nu hörjar årets dechargede-batt lyser regeringsbänken, tom. Jag tycker det är beklagligt – men jag hoppas att det bättrar sig under dagen – att inte någon representant för regeringen har funnit för gott att lyssna till den årliga granskning av dess verksamhet som riksdagen gör.

Det skall gärna medges, herr talman, att regeringsbänken under de olika borgerliga regeringarna kanske inte var alldeles till trängsel fylld under dechargede-batterna, men ganska många borgerliga statsråd brukade faktiskt åhöra den debatten. Det är min förhoppning, herr talman, att man från den nu sittande regeringens sida skall visa den respekt för riksdagen som jag tycker det finns anledning att visa genom att man låter sig representeras vid dechargede-batten. Nu är vi bara i inledningen av denna debatt, herr talman, så det finns möjlighet för regeringen att under dagen visa sitt intresse för granskningsfrågorna.

Herr talman! Den debatt som brukar inleda behandlingen av konstitutionsutskottets dechargebetänkande får gärna karaktären av en ouvertyr. I en sådan skall ges en försmak av vad som komma skall. Ibland har också den inledande debatten kommit att behandla det som är avsett att följas under de olika punkterna. Jag skall emellertid försöka hålla mig till det som inte tas upp där utan i några avsnitt i betänkandets inledning. Det gäller regerings-

skiftet 1982 och den nya regeringens arbetsformer, remisser till lagrådet m. m.

Majoriteten menar i sin skrivning att regeringsskiftet 1982 ger en god belysning av de svårigheter som den nuvarande regeringsbildningsproceduren kan ge upphov till. Man understryker det otillfredsställande i att reglerna inte möjliggjorde en snabbare regeringsbildning.

Socialdemokraterna är emellertid i så fall i hög grad medansvariga för att reglerna ser ut som de gör. Efter regeringsskiftet 1976 menade socialdemokraterna att detta hade skett så snabbt och smidigt som reglerna medgav. Man riktade då ingen kritik mot reglerna i fråga.

Bakom den socialdemokratiska kritiken ligger en strävan att när det gäller regeringsbildningsproceduren låta talmannen också formellt ta över de befogenheter i detta avseende som kungen hade enligt den tidigare regeringsformen. Man vill att talmannen direkt skall utnämna statsminister.

Detta är vi från moderata samlingspartiets sida inte beredda att medverka till. Talmannen är politiskt vald och vi vet inget om hur framtida talmän kan tänkas uppträda vid kommande regeringsbildningar. Det räcker inte med att via ett misstroendevotum i efterhand korrigera talmannens val.

Det måste därför, herr talman, finnas möjlighet att direkt korrigera talmannens beslut om statsminister, om läget är oklart eller talmannens förslag kontroversiellt. Förslag till detta har framförts, bl. a. i en grundlagsutredning för några år sedan som leddes av Gunnar Heckscher. Jag skall här inte närmare gå in på de möjligheter till korrektiv som finns. Låt mig bara slå fast att tanken på att direkt överlämna utseendet av statsminister till talmannen icke kan accepteras.

Man kan också diskutera om ens ett utnämmande av statsminister av talmannen ger några garantier i alla lägen för en snabb procedur. Sammanräkningen av ett valresultat kan ta tid – vi har haft ett par jämna lägen under 1970-talet – valet kan överklagas och om en grupp av partier får majoritet kan förhandlingar dem emellan ta tid. Socialdemokraterna tycks utgå från att de mer eller mindre alltid skall kunna bilda regering ensamma med vänsterpartiet kommunisterna som ett fogligt stödparti. Så har det ofta varit. Vi får se om det blir lika enkelt i framtiden.

Det visade sig också i höstas att statsminister Palme behövde viss tid på sig för att få ihop en regering. Tilltänkta kandidater tackade nej. Det drog ut på tiden och en utrikeshandelsminister fick vi vänta flera månader på.

Notabelt i detta sammanhang är att socialdemokraterna i utskottet använder affären med ubåten i Hårsfjärden som ett argument för att en snabbare regeringsbildningsprocedur borde ha kommit till stånd. Men det förtjänar då påpekas att Olof Palme inte har gett försvaret någon större prioritet i regeringsbildningsarbetet.

Till försvarsminister utsågs en person utan erfarenhet av försvarsfrågor. Denne visade sig också inte klara av påfrestningarna att under veckorna vistas i Stockholm, utan avgick. Man vågar inte tänka på vad som kunde ha inträffat vid krig.

## Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Men försvarsministern avgick den 1 december och fick inte någon efterträdare förrän den 17 januari. I mer än en och en halv månad saknade vårt land en ordinarie försvarsminister. Formellt förordnades visserligen kommunikationsministern – som heller aldrig sysslat med försvarsfrågor – att handlägga försvarsärenden, men detta får betraktas som en pro forma-sak och inget annat.

Herr talman! Statsministerns handläggning av försvarsministerfrågan är ett gott exempel på vilken liten uppmärksamhet Olof Palme har gett försvarsfrågorna i en tid då dessa förtjänar högsta prioritet.

Vad sedan gäller regeringkansliets organisation finns det anledning att notera den starka ansvällning av politiskt sakkunniga som skett sedan socialdemokraterna kom till makten. Förutom informationssekreterarna fanns 31 sådana tjänster vid regeringsskiftet i höstas. Nu är antalet 46. Huvudsakligen beror detta på att antalet personer med assistentuppgifter har ökat från 2 under den tidigare regeringens tid till 16 nu.

Det är knappast någon hemlighet, herr talman, att anställningen av personer med assistentuppgifter bl. a. beror på att man från regeringen Palmes sida varit synnerligen aktiv med att försöka stoppa alla möjligheter till läckor från regeringkansliet. Man har därför rekryterat assistentpersonal i stor utsträckning från den socialdemokratiska partiorganisationen.

Det är naturligt att en ny regering inom ganska vida ramar får möjlighet att forma ett regeringskansli efter eget huvud. Men vi skall då inte glömma den kritik som riktades i t. ex. socialdemokratisk press mot de borgerliga regeringarna för att de anställde politiskt sakkunniga. Nu tiger samma press när dessas antal ökar med 50 % under den socialdemokratiska regeringen och när man börjar, på grundval av politikeravtalet, att anställa människor av en helt ny kategori som knappast kunde anses innefattas av politikeravtalet då det skrevs för ett par år sedan. Detta är, herr talman, värt att notera när vi diskuterar den nya regeringens tillträde och dess arbetsformer under den tid den hittills verkat.

Så några ord om lagrådet. Utskottet är på denna punkt enhälligt, och den kritik som riktas får betraktas som generell och har inte karaktären av specialadresserade anmärkningar. Det är i sak mycket bestämda uttalanden som utskottet gör, och det är att hoppas att framtida regeringar och lagråd verkligen tar dessa påpekanden från konstitutionsutskottet ad notam. Det är på två punkter som det finns anledning att göra detta.

För det första: Lagrådsgranskning är huvudregel. Lagrådsgranskning skall helt enkelt ske, om det inte föreligger speciella skäl för att strunta i detta. Då är det viktigt att regeringen verkligen anger dessa skäl för riksdagen. Det får inte bara ske genom slentrianmässiga hänvisningar till tidsbrist eller någonting liknande. Det måste vara sakskalet i varje enskilt fall, där man anser att lagrådsgranskning icke skall ske.

För det andra: S. k. underhandsgranskning måste undvikas. Det innebär att det är orimligt att lagrådet normalt sett börjar granska ett förslag som inte är färdigt. Detta i sin tur innebär att riksdagen, som skall ta ställning till regeringens förslag, ju inte vet vad som är regeringens del i propositionen och

vad som är lagrådets olika tillägg. Detta är icke en tillfredsställande handläggningsordning. Man blandar här ihop två olika saker, nämligen regeringens rätt och skyldighet att lägga fram förslag till riksdagen och den juridiska granskning som skall ske inom lagrådet.

Dessutom, herr talman, vill jag påpeka att de handlingar som går till lagrådet naturligtvis måste vara offentliga. Riksdagens ledamöter måste ha tillgång till det material som lagrådet har att granska.

Enligt min mening finns det anledning för utskottet att vid nästa års granskning göra en noggrann genomgång av lagrådets arbetsformer och därvid särskilt granska att riktlinjerna i såväl utskottets uttalanden som det instämmande i dessa, som skedde av justitieministern i kammaren den 21 mars, verkligen följs i praktiken. Det finns då också, herr talman, anledning att återkomma till regeringens handläggning av t. ex. den skogspolitiska propositionen med de uppenbara brister som massmedia kunde påvisa att den hade. Dessa brister, som sedan följts upp i riksdagen, bestod exempelvis i att man inte tillgodosåg rimliga offentlighetskrav.

Herr talman! Utskottets granskning avser år 1982. Vad gäller den nu sittande regeringen omfattar därför utskottets granskning i praktiken bara tre månader av dess fögderi. Trots den korta tiden har det hunnit inträffa sådana saker som sjabbel med försvarsministerposten, Egon Bahr-affären, nonchalans mot den avgående regeringen vid devalveringen, märkliga metoder när det gäller de statliga företagens skötsel och anmärkningsvärda uttalanden om det svenska biståndsprojektet Bai Bang.

Det är, herr talman, i sanning en anmärkningsvärd start för regeringen Palme. Allt pekar på att denna regering och dess medlemmar kommer att bli flitiga gäster i KU så länge regeringen sitter kvar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

#### **Anf. 5 BERTIL FISKESJÖ (c):**

Herr talman! Det har hänt en hel del med konstitutionsutskottets granskning under de senaste tio åren. Den har i alla avseenden expanderat. När jag år 1971 för första gången kunde följa granskningen var själva betänkandet på ett trettiotal sidor, och debatten tog ett par timmar. Några utfrågningar av statsråd och departementstjänstemän förekom knappast. Arbetet med granskningen tog en mycket begränsad del av utskottets tid i anspråk. Massmediabevakningen var ringa.

Nu har granskningsinsatserna i volym och tid mer än fördubblats, kanske tredubblats. Tjänstemän och statsråd, avsuttna och sittande, passerar i en strid ström genom KU:s sessionssal. Massmediabevakningen är omfattande. Tidningarna skriver t. o. m. ledare om KU:s granskning, visserligen vanligen rätt syrliga och tillverkade innan KU-betänkandet är klart och offentliggjort, men ändå. Uppmärksamheten är betydande.

Väl att märka, den här expansionen i alla avseenden har skett utan att de grundläggande reglerna för granskningen på något substantiellt sätt har ändrats. Det är således praxis som har skenat i väg.

Man kan naturligtvis fråga sig vart den här utvecklingen skall ända.

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Någonstans måste nog en gräns sättas. Konstitutionsutskottet kan inte bli ett granskningsorgan för hela aktiebolaget Sveriges affärer. Det förekommer att frågor aktualiseras i utskottsgranskningen därför att de är politiskt men inte konstitutionellt intressanta. De kan t. o. m. tidigare utförligt ha sakbehandlats i andra utskott.

Jag tror, herr talman, att det kan bli nödvändigt att återgå till en något snävare tolkning av utskottets granskningsuppgifter, även om jag av skäl som jag inte här har tid att utveckla inte tror att vi helt och hållet kan återgå till den tidigare ordningen.

Herr talman! Av de redovisade granskningsärenden som faller in under inledningsavsnittet, har jag tänkt att särskilt uppehålla mig vid ett par, nämligen regeringsbildningen och regeringens organisation samt lagrådsgranskningen. Det innebär inte att jag anser de övriga ärendena oviktiga. Så är t. ex. för riksdagens arbete och noggranna beredning av regeringsförslagen det sena propositionsavlämnandet och den kraftiga anhopningen av propositioner i slutskedet av riksmötet ett stort, välkänt och allvarligt bekymmer. Det finns goda skäl för utskottets återkommande kritik härvidlag.

Regeringen bör göra allt för att få till stånd en bättre spridning av propositionerna, och utskotten bör inte tveka att skjuta sent ankomna och komplicerade förslag till hösten. I många fall inträffar inga olyckor vare sig rättsligt eller politiskt, om ett förslag får vila till sig över sommaren. Problemet är att så många förslag är knutna till budgeten och för den skull måste tas innan den nya budgeten fastläggs. Jag och partikollegor till mig har i motioner och i ett stort antal kammardebatter framhållit att någon verkligt rationell arbetsordning i riksdagen får vi inte förrän vi tar itu med de grundläggande problemen i själva uppläggningsen av riksdagsåret.

Så länge vi har kvar den konstiga ordningen med budgetförslag och allmän motionstid i mitten av riksdagsåret i stället för att förlägga dessa viktiga aktiviteter till riksdagsårets början, som man gör i alla andra sansade parlamentariska demokratier, kommer nog riksdagen att få leva med dessa besvärliga anhopningsproblem, oavsett vilka regeringar som sitter och vilka ansträngningar som görs. Svårigheterna är så att säga inbyggda i systemet som sådant. Vi har från centerns sida ännu inte fått någon resonans hos riksdagsmajoriteten för våra reformförslag, vilket jag beklagar. För den mera utförliga argumentationen i dessa frågor hänvisar jag till vad jag upprepade gånger sagt i tidigare debatter.

Utskottet har granskat handläggningen av ubåtskränkningen i Hårsfjärden i höstas. Om de upprörande – och återkommande – intrången i svenska farvatten finns det förvisso mycket att säga, bl. a. att de strider mot alla folkrättsliga principer, och att de går emot alla högtidliga försäkringar om respekt för staters suveränitet som avgivits även från stormakters sida. Allt detta och de implikationer som kränkningarna kan ha är naturligtvis utomordentligt allvarligt. De försvars- och utrikespolitiska aspekterna faller dock utanför utskottets granskning. Vad utskottet har sett på är således hur regeringarna handlagt kränkningen i Hårsfjärden, och härvidlag har

Onsdagen den  
25 maj 1983*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.**Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

utskottet inga anmärkningar att komma med. I allvarliga frågor av det här slaget är det naturligtvis särskilt viktigt med samråd och information över partigränserna. Utskottet har funnit att den sittande mittenregeringen skötte detta på ett utmärkt sätt. Samrådet fungerade bra, trots att ett regeringsbyte stod för dörren, vilket är värt att notera, eftersom socialdemokraterna nu förslår en annan ordning för regeringsskifte, en ordning där riksdagen skulle ställas åt sidan.

Herr talman! Vi fick ett regeringsskifte efter valet, och utskottet har i sedvanlig ordning sett på hur det gick till. Där är att notera att de icke socialistiska partierna vid omröstningen om statsminister lade ner sina röster och inte röstade emot Palme som statsminister. Därmed bröts mönstret från de socialdemokratiska röstningarna 1976 och 1979, då man röstade mot Fälldin, trots att den parlamentariska situationen och de föregående överläggningarna utpekade Fälldin som statsminister. Det nu introducerade beteckendet stämmer onekligen bättre med grundlagens intentioner, och det är att hoppas att det blir bestående.

Vid granskningen av tidigare regeringsskiftet har utskottet enhälligt kunnat konstatera att de nya grundlagsreglerna fungerat på ett tillfredsställande sätt. Regeringsskiftet har gått snabbt och smidigt. I årets betänkande bryts den här enigheten. Socialdemokrater och vpk-are signalerar att man vill ändra den nu gällande ordningen för att få en ny statsminister utsedd ännu snabbare. Hänvisningen till en reservation i ett tidigare utredningsbetänkande anger att man menar att talmannen, när valresultatet är klart – för jag utgår ifrån att man åtminstone vill invänta valresultatet och inte gå på SIFO-undersökningar – skulle få befogenhet att utse statsminister, innan riksdagen är samlad. Det innebär således att den sittande talmannen, som f. ö. kanske inte ens är återvald till riksdagen, ensam skulle bestämma vem som skall bli statsminister. Regeringsbildningen skulle således vara klar innan riksdagen samlas.

De viktigaste invändningarna mot en sådan ordning är självfallet de principiella. Riksdagen sätts ju här åt sidan. Men jag tror att de få dagar det här gäller är nyttiga även ur praktisk synpunkt. Detta gäller inte bara när koalitionsregeringar skall bildas eller när situationen helt allmänt är knepig. Vi såg ju i höstas att Olof Palme ingalunda satt med en färdig regering i rockärmen. Regeringen bildades stötvis.

Några påvisbara nackdelar med det nuvarande systemet är svåra att se. Vi har ju enligt detta en sittande regering med fulla befogenheter intill dess att den nya träder till. Något vakuum på regeringsposterna blir det således inte. Detta är viktigt att understryka, eftersom det ofta förekommer missuppfattningar och bristande kunskap om en övergångsregerings reella och formella maktbefogenheter. Det är alltså viktigt att understryka, eftersom det inte alls är givet att regeringsskiftet i framtiden alltid kommer att gå så smidigt som hittills. Vi kan bara se på Finland efter det senaste valet. Där tog man ett par månader på sig för den nya regeringsbildningen. Såvitt jag kunde finna, och jag följde den finska pressen under den tiden, fanns det inga klagomål över detta. Det mycket viktiga är att författningen är så utformad att den kan

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

fungera i alla lägen och inte bara tillgodoser socialdemokratiska önskemål i speciella lägen.

Under de icke socialistiska regeringarnas tid fick vi från den dåvarande socialistiska oppositionen höra mycken kritik mot regeringens sätt att organisera sitt arbete. Det är bara att gå tillbaka till protokoll från granskningsdebatter, så finner man en hel del indignation och darr på oppositionsföreträdarnas röster. Vad man särskilt sköt in sig på var att det då anställdes några stycken extra i särskilda samordningskanslier för de samverkande partierna.

Vad vi nu har fått uppleva är en mycket kraftig expansion av på politiska grunder anställda i kanslihuset. Det är att notera att det inte hörts någon kritik från socialdemokrater i kammaren mot detta. Jag skulle inte tro att det kommer någon sådan här i dag heller. Annars kunde man ju plocka fram något gammalt anförande från tidigare debatter. Det grundläggande motivet för samordningskanslierna var ju att det var flera partier som medverkade i regeringen. Men detta motiv godtogs inte av socialdemokraterna. Dessutom förutskickade man att med en socialdemokratisk regering skulle det bli bättre bullar bakta av färre kockar.

Så blev det inte – varken bättre bullar, och det är en sak för sig, eller färre kockar, och det skall jag gå vidare med här. I den avgående regeringens kansli fanns det – inkl. kabinettssekreteraren – 18 statssekreterare. Den nya har hittills skaffat sig 24. I den förra regeringen fanns det 31 s. k. politiskt sakkunniga. I den nu sittande regeringen har de till utgången av februari blivit 46. Ökningen är således, trots att det rör sig om en enpartiregering, mycket markant. Vad säger socialdemokraterna, t. ex. Olle Svensson, till detta med hänsyn tagen till av socialdemokraterna tidigare med sådan hetta framförd kritik mot att det är för mycket folk i kanslihuset? Den slutsats man kan dra av den redovisade personalökningen – och den slutsatsen stämmer med tidigare uttalanden av statsrådet Ingvar Carlsson om utredningsväsendets utformning framöver – är att man avser att lägga in så mycket som möjligt av utredningsarbetet inom kanslihusets väggar för att öka den direkta politiska styrningen. Vi har redan sett många exempel på detta. Jag har i en tidigare debatt här i kammaren varnat för den avskärmning och den centralisering som detta kan komma att medföra. Men ideologiskt ligger det ju väl i linje med vad man kan förvänta av ett socialistiskt parti.

Herr talman! Hur utredningsväsendet och förberedelsearbetet utformas är naturligtvis av stor betydelse bl. a. för riksdagsarbetet och för oppositionens möjligheter till insyn och påverkan. Det gäller också den med förberedelsearbetet intimt förknippade lagrådsgranskningen. Den är tillkommen för att öka rättskontrollen och för att ur juridisk synpunkt se till att motsägelser och inadvartenser, som kan försvåra en kommande rättstillämpning, i görligaste mån korrigeras redan innan en föreslagen lag blir lag. Men lagrådsgranskningen är också av stor betydelse för riksdagens beredningsarbete, eftersom lagrådsprotokollen inte så sällan visar på brister i föreslagna lagar, brister som i bästa fall i sista hand kan rättas till under riksdagsberedningen. Även tidigare regeringar har syndat mot bestämmelserna om lagrådsgranskning.

vilket utskottet haft anledning att påpeka. I en del av dessa fall har dock riksdagen genom utskotten sett till att det blivit lagrådsgranskning.

Vad vi upplevde när den socialdemokratiska regeringen trädde till i höstas var att man i snabb följd i ett stort antal fall gick förbi lagrådet, trots att det rörde sig om komplicerade och kontroversiella frågor. Rättelse i riksdagen har inte gått att få – det har den socialistiska majoriteten i utskotten sett till.

I ett par fall där regeringen lämnat över förslagen till lagrådet har lagrådets kritik varit hård vad gäller den formella förberedelsen av förslagen, vilket har nära samband med vad jag tidigare varit inne på. Ärendena gällde dels förslaget om tillfällig vinstskatt, dels förslaget om skogskontolag. Jag förutsätter att vi kommer tillbaka till de här lagförslagen vid nästa granskning. Men vad lagrådet hade att anföra här hänger nära samman med vad jag tidigare sagt om brister i beredningsarbetet i regeringen. Vad lagrådet, på ett vad jag känner till unikt sätt, brännmärkte, var att förslagen inte utretts och remissbehandlats på sedvanligt sätt. Lagrådet hade, menade man, helt enkelt inte tillräckligt underlag för sin granskning. Detta är, herr talman, konkreta exempel på vådorna av den kanslihuskoncentration som jag tidigare påtalat i mitt inlägg.

Vad gäller lagrådsgranskningen som sådan tar utskottet den här gången i – enhälligt för övrigt – ganska ordentligt, och jag vill till protokollet gärna citera utskottet som säger: "Utskottet vill starkt framhålla att när det gäller lagförslag som faller inom det s. k. obligatoriska granskningsområdet är lagrådsgranskning huvudregel. För undantag från lagrådsgranskning krävs särskilda skäl. Allmänna hänvisningar till behovet av skyndsamhet får t. ex. inte urholka tillämpningen av huvudregeln." Detta är en markant uppstramning av tidigare kritik. Det bör regeringen ta till sig. Det kan också i förlängningen ses som en uppmaning till riksdagens utskott att se till att lagförslag blir lagrådsgranskade om regeringen försummat detta.

Jag ber, herr talman, att vad gäller de ärenden som faller in under det här första avsnittet få yrka bifall till reservation nr 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

#### **Anf. 6 KARIN AHRLAND (fp):**

Herr talman! Konstitutionsutskottet är ett gammalt och traditionsrikt utskott. Till traditionen hör tydligen också att vi i allmänhet inleder dechargedebatten med en debatt om debatten.

Varje år blir någon eller några tidningar upprörda över att vi har, eller inte har, klandrat något enskilt statsråd, och därmed ifrågasatts från pressens sida hela debatten och systemet i konstitutionsutskottets granskning. Här i kammaren tvingas ledamöterna att försvara utskottet i en debatt som egentligen är till för att granska regeringen. Det vore, herr talman, egentligen bättre om vi kunde föra debatten om KU:s eget sätt att arbeta vid ett annat tillfälle och ägna dechargedebatten åt det som den skall handla om. Men låt mig trots detta bara nämna en iakttagelse som jag har kunnat göra under det år jag nu deltagit i granskningen. Visst förekommer det partipolitik

## **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfått-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

i arbetet – vi är ju partipolitiker och sitter i riksdagen av den anledningen – det är inte mer än rimligt. Ibland kan det kanske verka mycket. Men det finns dessutom en öppen debatt inom utskottet, en debatt som inte bara är kritisk och gnällig, utan emellanåt också konstruktiv, vilket är bättre – detta tycker jag någon gång behöver sägas.

Så till några allmänna frågor i årets betänkande. Av granskningen framgår bl. a. att antalet besvärssärenden i regeringen har minskat med nästan 1 000 under 1982. Det är bra. Visserligen beror det inte på att klagandena har blivit så mycket färre, det beror på att en del typer av besvär har flyttats från regeringskansliet till andra instanser. Det är också bra. Vi är i Sverige vana att ha rätten att "gå till kungs", som det hette i gamla tider, när vi är missnöjda med myndigheternas beslut, och det är i princip en rättighet som vi skall slå vakt om. Men om man sedan ser att antalet besvärssärenden som skall avgöras av 18–20 statsråd under ett år är nästan 8 000, måste man åtminstone ställa frågan om principen skall vara så helig att man inte kan – eller rent av inte bör – få rucka på den i en del ärendetyper. Oavsett vilket parti som har regeringsmakten måste regeringen följa riksdagens lagar. Det finns mycket litet utrymme för rena politiska bedömningar eller skälighetsbedömningar som skulle ge ett enskilt statsråd personlig politisk makt i besvärssärenden. Av den anledningen inleddes under tidigare borgerliga regering ett omfattande arbete för att försöka föra över en del typer av besvär från regeringen till andra instanser. Jag hoppas att den socialdemokratiska regeringen inte lägger det arbetet på hyllan utan fortsätter att undersöka vad som kan göras på den punkten.

Så, herr talman, till utskottets granskning av regeringsskiftet.

Reglerna om hur statsministern skall utses hör naturligtvis till de viktiga grundlagsfrågorna. Nu gällande regler har ännu inte varit i kraft i tio år men ändå behövt tillämpas ovanligt många gånger under denna tid, med tanke på att det gäller förhållandena i Sverige. Reglerna anses detaljerade men har inte heller givit upphov till några verkligt stora tolkningssvårigheter. De har helt enkelt, tycker vi i folkpartiet, fyllt sin funktion, och vi har inga invändningar mot talmännens sätt att sköta regeringsförhandlingarna hittills.

När socialdemokraterna förlorade makten 1976 och den första trepartiregeringen bildades hade de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet – som någon redan tidigare har sagt här – inte heller något att invända mot att det rimligen gick viss tid mellan valet och regeringen Fälldins tillträde. Utskottet var enigt. Nu, när rollerna är ombytta, vill socialdemokraterna genast ändra regeringsformen för att kunna komma till kanslihuset en eller högst två veckor tidigare. Det är, herr talman, att föra onödig opposition när man är i regeringsställning och ganska obegripligt, särskilt med tanke på att statsminister Palme uppenbarligen behövde de veckor han fick av regeringsformen för att bilda åtminstone en del av sin regering. Hela regeringen var ju, som redan nämnts, inte klar den 8 oktober.

Nu återoppar majoriteten två händelser av stor politisk betydelse: Hårsfjärden och valutautflödet. Låt mig då försiktigt påminna konstitutions-

utskottets majoritet om att det faktiskt är riksbanksfullmäktige – inte regeringen – som beslutar om devalvering, och det finns ingen begäran om att de skall väljas snabbare. Härtill kommer, som alla vet, att valutautflödet var en naturlig följd av valutgången och oron för den svenska kronans värde vid en socialdemokratisk seger. Ekonomiskt kunniga människor satte lägre värde på våra pengar, därför att de inte litade på socialdemokratiska problemlösningar.

När socialdemokraterna åberopar Hårsfjärden som skäl blir jag ännu mer förvånad. Ärligt talat: Vi är ju eniga om hur vi skall reagera i en sådan här situation. Utskottet har också i enighet skrivit att kontakterna fungerade väl mellan regering och riksdag oavsett vilken regering det var. Med tanke på den saken och på att den då utsedde försvarsministern faktiskt tillhörde dem som utsågs ganska tidigt, men ändå inte var intresserad av att bli informerad innan han tillträdde, kan jag, herr talman, bara kalla majoritetens yttrande för vad det är: Marsvinsgråt i sur halm.

Herr talman! I folkpartiet är vi alltid redo att ifrågasätta givna regler, vi gillar inte tankens konservatism oberoende av vilket parti som för den till torgs. Men vi gillar inte heller opportunistisk radikalism. Det krävs sans och måtta för att ändra i grundlagar, inte reformiver för reformens egen skull. Med detta yrkar jag bifall till reservation 1 vid betänkandet.

Till sist, herr talman, tänker jag inte nu hålla någon längre utläggning och bråka om inflationen i antalet politiska medarbetare i kanslihuset. Min egen erfarenhet säger mig att utan politiska medarbetare vore det för de flesta ett helt omöjligt jobb att vara statsråd. Jag vill i stället vid det här tillfället säga ifrån att jag tycker det är bra att statsrådets assistenter – sekreterarna – äntligen fått den status och det erkännande de är värda. Jag misstänker faktiskt inte några, varken politiska eller opolitiska, assistenter för onödiga läckor. Men varje politiker med någon erfarenhet vet att just sekreteraren är den person man måste kunna ha det allra största förtroendet för. Statssekreterare och informationssekreterare må vara väl så betydelsefulla; det är faktiskt lika viktigt att den som svarar i statsrådets telefon är att lita på. Jag uppfattar vår eniga skrivning i assistentfrågan som ett erkännande från riksdagens sida av att sekreterarjobb i kanslihuset är viktiga jobb.

#### **Anf. 7 NILS BERNDTSON (vpk):**

Herr talman! En bilagedel på omkring 340 sidor kanske kan vittna om att det bakom konstitutionsutskottets betänkande på omkring 50 sidor ligger ett omfattande arbete. Det är ändå knappast något dramatiskt aktstycke som framläggs, särskilt inte mot bakgrund av förhandstips om prickningar av statsråd, långt innan granskningsarbetet påbörjats.

Det är naturligtvis mer spännande att göra rubriker på statsråd som prickats med smalaste möjliga röstmajoritet än på utskottsuttalanden rörande brister i gällande bestämmelser. Likväl kan det finnas anledning att fundera över om granskningsarbetet, så som det har bedrivits genom åren, har skapat detta betraktelsesätt.

Den frågeställning som genomgående har rests från massmedia i de hetaste

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

granskningsärendena har varit denna: Det sitter sju socialdemokrater, sju borgerliga och en vpk-ledamot i utskottet, och det naturliga är att de borgerliga vill pricka vissa statsråd och att socialdemokraterna försvarar dem – hur ställer sig då vpk? När man sökt hävda uppfattningen att det naturliga är att man tar fram fakta, granskar dessa och gör sina ställningstaganden utifrån vad som då framkommer, har detta mötts med viss skepsis: Men det brukar ju vara en sådan uppdelning, har repliken varit.

Det finns säkert fog för detta påstående. Detta drag har kanske kommit till särskilt tydligt uttryck när regeringsinnehavet har skiftat. Jag är heller inte övertygad om att alla de ärenden som redovisas i detta betänkande undanröjer misstankarna. Det kan exemplifieras med ärendet om biståndsprojektet Bai Bang, där de borgerliga driver sin linje om anmärkning, trots att det av påståendena om tvångsrekrytering av arbetskraft inte återstår mycket mer än en utebliven dementi av en pressuppgift.

Det är beklagligt om förväntningarna på offentlig prickning av statsråd följer andra viktiga iakttagelser som framkommit i granskningsarbetet. Detta skulle kunna anföras bl. a. i fråga om regeringens och ansvariga statsråds relationer till statliga företag. Det är kanske inte ministerstyre som är det mest framträdande draget, snarare är det att en rad mycket märkliga företeelser fått förekomma utan att det funnits möjligheter eller vilja att ingripa. Utskottet pekar på behovet av en översyn på detta område. Granskningsarbetet bör givetvis inte förväxlas med allmän kritik mot en regerings politik. Denna får angripas i andra sammanhang. Man måste skilja på politisk och konstitutionell kritik. Men konstitutionsutskottet är ingen domstol utan ett politiskt sammansatt utskott.

Detta kan påverka bedömningarna av i vilka avseenden en regering eller ett statsråd bör kritiserats för handläggningen av en fråga. Konstitutionsutskottet skall enligt grundlagen "granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning". Handläggningen kan exempelvis, utan att innebära tydliga avsteg från formella bestämmelser, strida mot riksdagens intentioner på ett sätt som bör påtalas vid granskningen.

Det är dock mycket tveksamt om man får dra så långtgående slutsatser som en utskottsordföranden närstående tidning gjort, att partiernas representanter i konstitutionsutskottet, utifrån parlamentarismens idé om att regeringen skall tolereras, helst av en majoritet i riksdagen, gärna värnar om sina partikamrater då dessa har regeringsansvar. Det skulle kunna leda till att också uppenbara fel tolereras. Även ett regeringsparti måste medverka till anmärkningar när detta är konstitutionellt befogat.

Den pressdebatt som har förekommit kring årets granskningsarbete torde ha haft det nyttiga med sig att den nödvändiggör en fortsatt tankeverksamhet och debatt kring de problem som är förenade med granskningen av regeringen.

Herr talman! I debatten om detta allmänna avsnitt av granskningsbetänkandet skall jag helt kort beröra några frågor. Andra företrädare för vpk kommer att utförligare behandla vissa frågeställningar i de olika avsnitten.

Med anledning av den debatt som har förts här om regeringsskiftet, vill jag bara göra påpekandet att vi från vänsterpartiet kommunisterna hävdar att en omröstning om regeringsbildare också bör omfatta regeringens partimässiga sammansättning och dess program i stort.

Debatten om dessa frågor får föras mer detaljerat i annat sammanhang.

Änjo kritiserar utskottet anhopningen av propositioner till sista veckan före propositionstidens utgång. Regeringarna växlar, men dessa missförhållanden består. I år påtalar dessutom utskottet att innehållet i regeringsförslag offentliggörs innan propositionerna finns tillgängliga för riksdagens ledamöter.

Till två avsnitt i betänkandet har jag fogat särskilda yttranden. Det gäller granskningen av utlänningslagstiftningen, där jag menar att lagstiftningens praktiska tillämpning och regeringens bedömning av situationen i olika länder bör undersökas. Det är med tillfredsställelse jag har erfarit att planer på en sådan granskning redan finns. När det gäller ubåtsincidenten i Härshjärden har jag till utskottets konstaterande att kontakterna mellan regering och riksdagspartier fungerat väl, gjort påpekandet att samtliga riksdagspartier bör erhålla en likvärdig information i frågor av denna art.

Till tre avsnitt i betänkandet har jag anmält reservationer. Det gäller vapenexport till USA – det s. k. DIVAD-systemet –, utförsel av utbränt kärnbränsle, där gemensam reservation från vpk och centerpartiet anmälts, samt frågan om regeringens kontroll av säkerhetspolisens verksamhet. Jag skall inte gå in på dessa frågor, eftersom de kommer att debatteras under särskilda rubriker. Jag vill, herr talman, endast yrka bifall till reservationerna 4, 5 och 11.

Slutligen vill jag notera att efter sex år är åter samtliga riksdagspartier företrädare i konstitutionsutskottet med möjlighet att delta i granskningsarbetet. Detta måste anses vara i överensstämmelse med vad regeringsformen föreskriver om riksdagens kontroll- och granskningsuppgifter.

#### Anf. 8 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Varje år ackompanjeras vårt granskningsarbete av ironiska kommentarer i delar av pressen. Flera talare har varit inne på detta. Jag kan gärna instämma med Karin Ahrlund i att granskningsdebatten kanske kunde användas på ett bättre sätt än till att inrymma försvar för vårt arbete. När jag nu ändå framför några synpunkter på detta sker det i pedagogiskt syfte.

Låt mig svara på de okunniga generaliseringar som förekommer genom att citera två av mina företrädare som ordförande i konstitutionsutskottet. Hilding Johansson sade i sin "svanesång" i fjol att han alltid betraktat utskottets arbete som framåtsyftande. Det finns viktiga områden av svenskt statsliv som kontrolleras endast av konstitutionsutskottet. Handläggarna vet att luppen är lagd över deras arbete. Detta bereder vägen för en bättre administrativ praxis. Kritiken medför förändringar till det bättre i hanteringen av frågorna – det är jag alldeles övertygad om. Jag vill i årets betänkande peka på handläggningen av utlänningsärendena, där vi många gånger varit

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Önsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

kritiska. Vi kan där nu notera en liten förbättring i fråga om handläggnings-tiderna.

Jag har under mina många år i utskottet deltagit i granskningen både som medlem av regeringsparti och som medlem av opposition.

Visst fungerar konstitutionsutskottet, som riksdagen i övrigt, så, att dess företrädare ofta är beredda till en positiv värdering av det egna partiet, inte bara i fråga om regeringsförslag utan även i fråga om regeringsutövningen, även om man givetvis inte bannlyser kritik mot de egna. I år riktas skarp kritik mot lagrådsgranskningen, dels generellt därför att lagrådet förbigås under allmänna hänvisningar till brådska, dels i fråga om tendenser till sammanblandning mellan inkoppling av lagrådet och det beredningsarbete som enbart regeringen bör ha ansvar för.

Viktigt är vidare att komma i håg att även minoritetskritik i granskningsbetänkandet har förebyggande effekt. Som Hilding Johansson påpekade vet regeringen att dess fögderi belyses av oppositionen även från de utgångspunkter som är konstitutionsutskottets, nämligen statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

Som polemik mot massmediernas ofta ytliga avfärdande av vårt arbete vill jag också citera vad min närmaste föregångare som ordförande, Bertil Fiskesjö, sade för några år sedan om granskningens allmänmoraliskt preventiva effekt, som han uttryckte sig. Man vet inom regeringskansliet att det som göms i snö kommer upp i tö, och det är en nyttig kunskap, framhöll han.

Apropå Expressens besvikelse över uteblivna prickningar vill jag hålla med Bertil Fiskesjö om att vårt energiska synande kan vara nog så viktigt, även om inte resultatet tillgodoser vissa massmediala förväntningar om att statsrådshuvuden skall rulla.

Under senare år har utskottet vidgat sitt granskningsunderlag genom att i större utsträckning än tidigare utfråga de agerande i frågor som varit föremål för regeringsutövning. Det har gett oss viktiga kunskaper och har också förbättrat våra möjligheter till nyanserade ställningstaganden.

Låt mig ta den utförliga dokumentation, som vi redovisar om förhållandet mellan regeringen och den statliga affärsverksamheten, som exempel.

Jag tillät mig efter en utfrågning summera, att frågan inte blivit mindre komplicerad efter det att olika rollinnehavare uttalat sig. Vare sig majoritet eller – i varje fall inte i särskilt stor utsträckning, tycker jag – reservanter har koncentrerat sig på att söka syndabockar. Men ur läsningen av vårt betänkande i denna del – jag syftar då på såväl recitatskrivningar med försök till slutsater som bilagor – framväxer ett behov av att tränga djupare in i ämnet. Sammanfattningsvis gäller det att skapa en arbetsfördelning, som å ena sidan tillgodoser statsmakternas behov av en övergripande kontroll och insyn och å andra sidan lämnar tillräckligt handlingsutrymme för en bolagsledning att optimalt sköta sina förvaltningsuppgifter. De interiörer som presenteras från aktörernas praktik i regering och företagsledning belyser frågan, men ger sannerligen inte underlag för några självsäkra slutsatser.

Från socialdemokratisk sida har vi vid flera tillfällen i samband med

granskningen diskuterat hur parlamentarismen fungerar i vårt land. De sex borgerliga åren gav ett rikt illustrationsmaterial om vådorna av vad jag skulle vilja kalla minoritetsparlamentarism med hoppande majoriteter och splittersparlamentarism, varvid den inre spänningen vid två tillfällen blev så stor att regeringar bragtes till sitt fall. Vår kritik avvisades ofta som olämplig. Det gällde bl. a. vad vi yttrade om samordningskanslierna. De verkade, sade vi, som bevakningskanslier gentemot andra partier som fanns företrädade i regeringen, vilket medverkade till långt utdragna beslutsprocesser i trepartiregeringarna.

Kanske Bertil Fiskesjö, Karin Ahrlund och Anders Björck nu är mera beredda att medge att våra synpunkter inte var så dåliga. Liknande kritik har nämligen nu efteråt framförts i en bok, *Makt och vanmakt*, där samordningspolitiker som Bert Levin, Göran Johansson och Carl Bildt yttrat sig i nästan exakt samma riktning som var fallet i de forna socialdemokratiska reservationerna.

Parlamentarismen bygger, för att citera regeringsformen, på att "regeringen styr riket", och folk tycks ha lagt märke till att så har blivit fallet efter det socialdemokratiska segervalet i höstas. Det kan konstateras utan att man hemfaller åt att berömma regeringen Palme för handlingskraft i så panegyriska ordalag som oberoende moderata Svenska Dagbladets chefredaktör Ola Gummesson har gjort.

Det framhålls också att det förekommit många felaktigheter, och det lämnas en del motstridiga synpunkter från Anders Björck och Bertil Fiskesjö. Anders Björck varnar för att vi får flitiga gäster nästa år i form av socialdemokratiska statsråd som skall höras, och Bertil Fiskesjö manar till återhållsamhet i granskningsarbetet när det gäller rent politiska försök till att rycka sönder detta. Vi får väl se hur det hela utvecklar sig.

Men när Anders Björck skulle föra fram exempel på det stora syndaregistret lade jag märke till att han var tvungen att gå utanför konstitutionsutskottets digra betänkande, nämligen när han talade om sjabbel med försvarsministerposten – i ett sammanhang som f. ö. var djupt mänskligt och inte borde ha omnämnts på detta sätt i den här debatten.

Valutslaget var så klart att regeringsbildningen kunde ha skett betydligt snabbare än som blev fallet, om nuvarande regler med röstning i kammaren om statsministerposten inte omöjliggjort detta. Det vågar jag hävda.

Att valutslaget bedömdes vara så klart framgår av uppgiften i vår redovisning att statsminister Fälldin redan dagen efter valet, den 20 september, hos talmannen begärde sitt entledigande och att talmannen omedelbart beviljade statsminister och övriga statsråd avsked.

Vi tar från majoritetens sida inte ställning till vilka nya regler som skall införas, utan noterar bara att det var otillfredsställande att vi fick leva med en s. k. expeditiionsregering, vilken – det kan Bertil Fiskesjö ha rätt i – formellt sett har fulla befogenheter men givetvis alltid är politiskt handikappad. Den fick vi alltså dras med i hela tre veckor.

Under denna tid inträffade två händelser av stor politisk betydelse, nämligen ubåtsincidenten i Hårsfjärden och valutautflödet, som ledde fram

## Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

till devalveringen den 8 oktober. Jag har inte menat annat än att handläggningen av ubåtsincidenten blev god, men jag har ändå velat framhålla att det givetvis hade varit bra, om vi hade haft en regering med full politisk handlingskraft. Det gäller också och inte minst devalveringen, då det krävdes energiska insatser för att hindra valutautflöde.

En rad sakfrågor kommer att behandlas under den fortsatta debatten. Själv befinner jag mig i situationen att jag i samtliga frågor delar utskottsmajoritetens bedömningar. Jag ber således, herr talman, att redan nu få yrka bifall till utskottets skrivningar på samtliga punkter.

**Anf. 9 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Olle Svensson talar om den minoritetsparlamentarism som var och berättar hur besvärligt det var under den tid då olika borgerliga regeringar satt vid makten. Men läget är att vi fortfarande har minoritetsparlamentarism i Sverige.

Såvitt mig är bekant, förfogar nämligen regeringen Palme inte över någon majoritet i Sveriges riksdag. Vi kunde så sent som i december uppleva att förhandlingar fördes inför öppen ridå, från denna talarstol, i detta rum, mellan regeringen Palme och vänsterpartiet kommunisterna. Det var på ett hår när att regeringen Palme, som då hotade med regeringskris och mycket annat, klarade hem spelet. Vi vet inte vad som kommer att hända i fortsättningen, om vpk kommer att foga sig i sista ändan eller inte också under resten av den här treårsperioden.

Vi kan konstatera att vi fortfarande har minoritetsparlamentarism i Sverige. Jag tycker därför att Olle Svensson bör vara litet försiktig i sin kritik av denna.

Långt utdragna beslutsprocesser är inte någonting som har varit unikt för borgerliga regeringar. Låt oss bara konstatera att det tog lång tid för Olof Palme att få ihop sin regering, bl. a. beroende på att människor tackade nej. Utrikeshandelsminister fick vi inte förrän efter ett par månader. Det tyder inte på att det gick så där förfärligt snabbt.

Jag har pekat på att försvarsministerposten stod vakant under en och en halv månad och att regeringen under den tiden fick nöja sig med en ren tillfällighetslösning. Jag tycker att det är självklart att man skall ha rätt att nämna ett sådant faktum här i kammaren, och jag förstår inte att Olle Svensson är irriterad över att jag tar upp frågan om just problemet med försvarsministerposten.

Jag riktar ingen konstitutionell kritik mot det som hände, men jag måste ändå kunna få notera att här har det tagit en hel del tid.

Man måste rimligtvis också ha rätt, herr talman, att konstatera att det inte tyder på något särdeles stort intresse eller ansvar för försvarsfrågor från statsministerns sida, att till försvarsminister utse en person utan erfarenhet av vare sig försvarsfrågor eller rikspolitik och som sedan visar sig inte kunna fullfölja sitt uppdrag som försvarsminister, någonting som i ett speciellt läge kan vara av utomordentlig betydelse för landets säkerhet.

Låt mig säga något om ubåtskränkningar och vikten av att man får en

snabb regeringsbildningsprocedur. Ubåtskränkningar kan ske precis när som helst. Nu råkade de ske just vid det formella regeringsskiftet. De kan ske på valnatten, de kan ske under de dagar då sammanräkning pågår, de kan ske i ett läge då valresultatet är överklagat – det finns naturligtvis i en sådan situation inga möjligheter att skydda sig mot att ubåtskränkningar sker bara genom att man får en ny och snabbare regeringsbildningsprocedur.

Till slut, herr talman, vill jag säga att när jag gör förutsägelsen att den socialdemokratiska regeringens statsråd kommer att vara flitiga gäster i konstitutionsutskottet i fortsättningen, gör jag det helt enkelt därför att jag tycker att de tre månader av dess fögderi som vi har granskat, nämligen hösten 1982, har visat så många exempel på ett handlande som har föranlett konstitutionsutskottet att gripa in, att jag är övertygad om att vi kommer att få se en hel del till av den varan.

#### **Anf. 10 BERTIL FISKESJÖ (c):**

Herr talman! Vi har tidigare i samband med granskningsdebatten haft många uppfriskande meningsutbyten om parlamentarismens sanna natur, idé och praktik, och åsikterna har gått något isär. Man skulle nog kunna göra en kanske olovligt övergripande sammanfattning, om man säger att i många former trivs den sköna. Det får vi också försöka anpassa vårt politiska liv efter, om vi på en gång vill behålla ett proportionellt valsätt och ett parlamentariskt system. Den socialdemokratiska argumentationen i de här frågorna utgår ju ofta ifrån något som vi inte har, nämligen ett tvåpartisystem av anglosaxisk typ.

I vårt land har vi bestämt oss för ett proportionellt system. Även om det från socialdemokratisk sida då och då kommer propåer om att vi skall ändra detta, tror jag inte att man här kommer att få någon resonans. Det proportionella valsystemet har kommit för att stanna. Därmed får vi också räkna med att det kan bli alla möjliga underlag för sittande regeringar och att vi kan ha alla möjliga typer av regeringar, om vi ser till deras direkta stöd i riksdagen. Då är det naturligtvis väldigt viktigt att författningen är utformad så, att dessa olika typer av regeringar kan fungera så bra som möjligt. Vi har nu sett att under den nya författningen fungerar såväl majoritets- som minoritetsregeringar.

Socialdemokraterna var tidigare mycket skarpa fördömare av minoritetsregeringar, men de försummade att erinra om att huvudparten av de socialdemokratiska regeringarna under efterkrigstiden faktiskt har varit minoritetsregeringar. Olle Svensson bortsåg tydligen också i sitt anförande tidigare i dag från vad Anders Björck redan har påpekat, nämligen att vi just nu är lyckliggjorda med att ha en minoritetsregering, som i många frågor tvingas att stödja sig på s. k. hoppande majoriteter. Det kan vi nog få se flera exempel på framöver.

Vad sedan gäller frågan om hur statsminister skall utses, tycker jag att det är väldigt viktigt att man inte tar som utgångspunkt för förslag om förändring enstaka företeelser, som i ett speciellt läge kan motivera ett snabbare genomslag av valen. Som jag sade i mitt tidigare anförande måste vi ha en

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

författning som kan fungera i alla tänkbara situationer. Det är viktigt att understryka än en gång att det ingalunda är säkert att vi kan få så snabba lösningar på regeringsfrågan i framtiden som vi har haft hittills.

Ur den synpunkten är det mycket olyckligt, om man betraktar sittande regeringar som enbart s. k. expeditionsministärer. Det är en term som vi, när vi skrev författningen, var väldigt noga med att inte ta in i grundlagen. Det finns inga expeditionsministärer enligt svensk grundlag. Och det var ju inte en tillfällighet att vi gjorde på det sättet, utan det var just därför att man kan tänka sig situationer när regeringsfrågan är svårlost och en regering som formellt har inlämnat sin avskedsansökan måste sitta kvar mycket länge.

Jag tror att vi gör klokt i att vara litet ödmjuka på den här punkten och se oss om i världen, hur man har det på andra håll. Det är inte så säkert att regeringsfrågan kan lösas snabbt och enkelt i vårt land heller i framtiden. Och då är det ju i vissa lägen nödvändigt att en sådan regering också kan agera, vilket man t. ex. gjorde i Finland under de månader som gick mellan det att regeringen formellt avgick och det att en ny regering hade tillträtt.

#### **Anf. 11 KARIN AHRLAND (fp):**

Herr talman! Olle Svensson talar om minoritetsparlamentarism kontra splittringsparlamentarism och återopar några nyutkomna berättelser från två- och trepartiregeringarnas tid, enligt vilka man skulle ha bevakat varandra. Jag undrar bara: Vad är det i jämförelse med det rosornas krig som vi nu håller på att beskåda mellan olika statsråd i en enpartiregering?

Det är rimligen så, Olle Svensson, att olika människor har olika uppfattningar. Det kan vi inte säga någonting om. Men det måste rimligen kunna debatteras, och man måste kunna lösa tvisterna under en viss tid.

Olle Svensson anmärkte på att vi hade ett samordningskansli och därför inte regerade så snabbt som Olle Svensson ville att vi skulle ha gjort. Jag sade tidigare att jag inte skall bråka om inflationen i antalet politiskt anställda, men jag kan åtminstone påpeka att medan det enligt vårt betänkande fanns nio anställda i samordningskansliet under den senaste borgerliga regeringen, är det nu, i en enparti- och minoritetsregering, 20 politiskt sakkunniga, tre informationssekreterare och fyra statssekreterare anställda bara i statsrådsberedningen. Det skall bli intressant att se om de alltid kommer att ha samma uppfattning om det ena och det andra.

Sedan sade Olle Svensson att man från socialdemokratins sida inte vill ta ställning till vilka nya regler som skall gälla för regeringsbildning. Man gillar inte det system som råder, men vilket man skall sätta i stället får vi inte reda på. Vi får bara reda på det förhållandet att man fick dras med en politiskt handikappad regering under tre veckor och att det var så bekymmersamt med tanke på Hårsfjärdenaffären och devalveringen. Nu är det bara på det sättet, att den där ubåten i Hårsfjärden upptäcktes den 1 oktober. Det var alltså en fråga som den borgerliga regeringen kände till under sin sista vecka. Regeringen underrättade omedelbart oppositionen om detta. Tror verkligen Olle Svensson att ubåtarna skulle ha kommit upp om Olof Palme hade blivit regeringschef någon vecka tidigare?

Två talare har tidigare påpekat att vi fick vänta på försvarsministern och utrikeshandelsministern. Det är faktiskt ett statsråd till som vi fick vänta länge på. Det dröjde nästan två månader innan någon regeringsledamot fick ansvaret för jämställdhetsfrågorna.

**Anf. 12 NILS BERNDTSON (vpk):**

Herr talman! Olle Svensson anför, apropå den förda pressdebatten, som naturligt att partiernas företrädare har en positiv syn på den egna regeringen. Det behöver ju inte stå i motsättning till en kritisk granskning. Vad jag tog upp kritiskt i mitt första inlägg var de synpunkter som framfördes i en ledare i tidningen Folket den 16 maj, där det står: "Naturligtvis ligger det något i att partiernas representanter i konstitutionsutskottet gärna värnar om sina egna partikamrater, då dessa har regeringsansvar. Parlamentarismens idé bygger ju på att regeringen tolereras helst av en majoritet i riksdagen. Det är inte så underligt att toleransen också omfattar regeringsutövningen, eftersom den ju i mycket handlar om ett förverkligande av den politik, partiet eller partierna gått till val på."

Visserligen är detta en polemik mot en annan tidning som talat om kohandel i utskottet, men det är långt ifrån invändningsfritt från konstitutionell synpunkt. Det för tanken till en vakthållning och tolerans i förhållande till regering och statsråd som kan strida mot grundlinjen att granskningen skall vara konstitutionell.

Jag menar att kritik av konstitutionella felaktigheter inte står i motsättning till en positiv syn på den egna regeringen. Vi kan naturligtvis inte fullfölja och slutföra en debatt om dessa principiellt viktiga frågor i någon replikväxling här i dag, men jag anser att frågan är rest och måste debatteras vidare för att bringa full klarhet i granskningsarbetets innersta syfte.

**Anf. 13 OLLE SVENSSON (s):**

Herr talman! Jag delar Nils Berndtsons uppfattning att den konstitutionella granskningen givetvis utgår från att vi kan kritisera våra partikamrater i regeringen. Men det finns ju ganska många frågor som rör bedömningar av administrativ praxis osv. i utövningen. Självfallet kan man där inte alltid koppla bort den bedömningen från politiska värderingar av åtgärdernas syfte. Men hela vår granskningstradition visar, att vi för fram kritiska anmärkningar mot våra egna i långt större utsträckning än som framkommer i den offentliga debatten.

Jag skall begränsa min replik till att gälla diskussionen om hur parlamentarismen fungerar i olika lägen. Självfallet ger jag både Bertil Fiskesjö och Anders Björck rätt i att vi säkert får leva med minoritetsparlamentarism i mycket stor utsträckning och att vi även just nu har en minoritetsregering, som dock är betydligt starkare än de regeringar som närmast föregick den. Jag vill då påpeka att trots att det fanns borgerlig majoritet omedelbart efter 1976 års val kunde en borgerlig regering inte hållas ihop under en hel mandatperiod. Det är detta förhållande som jag skulle vilja säga utgör exempel på splittringsparlamentarism. Det vill jag gärna ställa i relation till

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

de uppgifter som man har att lösa i dagens samhälle, vilka är mycket omfattande på grund av det svåra ekonomiska läget. Det innebär väl ändå att vi får ge den nu sittande regeringen ett gott betyg eftersom den – trots att den är en enpartiregering – har kunnat uppvisa betydligt större handlingskraft än de regeringar som fanns under de borgerliga regeringsåren. Det står jag fast vid.

Sen vill jag gärna diskutera frågan om regeringsbildningen. Jag anser att det är viktigt att folkviljan ger utslag i form av bildande av regeringar så snabbt som möjligt. Den här gången tolkade Thorbjörn Fälldin folkviljan på det sättet att han inte längre hade dess mandat att uppehålla en regering. Den tolkningen gjorde han redan dagen efter valet. Så klart var då valutslaget. Då är min enkla reflexion att det är konstigt att vi har en regeringsbildningsprocedur, som innebär att vi får vänta i tre veckor innan vi får en regering som har röstats fram av folket och har folkets förtroende. Det kan inte vara fel, tycker jag, att i detta sammanhang påpeka att regeringen under de här tre veckorna ställdes inför ganska besvärliga och kinkiga politiska frågor, dels beroende på valutautfödet, dels beroende på de säkerhetspolitiska bedömningar som skulle göras i samband med ubåtsincidenten.

Karin Ahrlund gör det väl lätt för sig och kanske bedömer mig litet snävt när hon tror att jag här för fram synpunkter bara då det gäller att få fram en socialdemokratisk regering så snabbt som möjligt. Mitt resonemang gäller självfallet också om valet skulle ge klara utslag för en borgerlig regering. Även den bör kunna bildas så snabbt som möjligt. På den punkten vill jag något polemisera mot Bertil Fiskesjö. Det är riktigt att man bör tala om "expeditionsregering". Jag sade ju s. k. expeditionsregering. Men när en statsminister har begärt sitt avsked efter ett politiskt val förutsätter jag att han, då han blir uppmanad att stanna kvar som statsminister för en expeditionsregering, i väsentliga avseenden är politiskt handlingsförlamad eller handlingshandikappad om jag får uttrycka det så.

Lägg märke till att det inte var Rolf Wirtén, finansministern i den s. k. expeditionsregeringen, som fick agera i fråga om valutautfödet. Det var riksdagsmannen Kjell-Olof Feldt, den blivande finansministern.

Jag vill fråga Bertil Fiskesjö, eftersom han säger att denna expeditionsregering hade full befogenhet: Skulle vi egentligen från konstitutionsutskottets sida ha riktat en anmärkning mot finansminister Wirtén för att han inte gjorde någonting åt valutaströmningen? Det ansåg inte jag, utan jag ansåg det vara naturligt att det var den nya regeringens blivande finansminister som tog över ansvaret.

#### **Anf. 14 BERTIL FISKESJÖ (c):**

Herr talman! Jag vill först passa på att tacka Olle Svensson för att han i sitt tidigare inlägg var vänlig nog att citera vad jag har sagt om konstitutionsutskottets gransknings syfte och effekt. Jag tror att den bedömning som jag gjorde står sig. Vad man möjligen kan tillägga är att konstitutionsutskottets granskning är en granskning som tillkommer utanpå all annan granskning som regeringen utsätts för.

Onsdagen den  
25 maj 1983

Det kan vara viktigt att understryka att vi har ett väldigt öppet system i vårt land med en ständigt pågående debatt och fortgående granskning. Man får inte glömma bort att utöver interpellationer och frågor i riksdagen är även all sakbehandling i utskotten en form av granskning av regeringen. Vad jag antydde i mitt tidigare inlägg var att vi framöver skall försöka se till att vi inte åstadkommer onödigt dubbelarbete bara på politiska grunder.

Vad sedan gäller parlamentarism finns det mycket att säga, men det får inte plats i ett kort replikskifte. Jag får återkomma till det vid något lämpligt tillfälle.

Socialdemokraterna har mycket starkt kritiserat tidigare icke-socialistiska regeringar. Man har gjort stort nummer av att dessa regeringar inte suttit perioderna ut. Ja, man kan naturligtvis från olika utgångspunkter beklaga att regeringarna inte kunnat hålla. Men å andra sidan illustrerar detta vad jag tidigare sagt, att vi får, om vi vill ha ett parlamentariskt system med proportionella val och flera partier, acceptera att inte allting går som efter en linjal eller på räls. Socialdemokraterna har en benägenhet – jag upprepar det – att i olika konstitutionella frågor resonera som om vi hade ett annat system än det vi faktiskt har.

Låt mig sedan beröra frågan om expeditonsregeringarna, som enligt författningen inte finns. Talet om att ett regeringsskifte skall gå snabbt kan ju låta bra. Men den faktiska politiska situationen kan vara sådan att det, hur man än ordnar det, inte går att bilda en ny regering särskilt snabbt. Då måste – och det har vi förutsett i författningen – den regering som finns av självklara skäl ha full handlingskapacitet.

Jag nämnde Finland som ett exempel på att en regeringsbildning kunde ta sin tid utan att det väckte särskilt stort uppseende i det finska samhället. Man menade där att det var bra att först resonera och överväga frågan samt att resultatet kunde bli bättre än om man beslutade i hast. Ett annat exempel är Holland, där det vid ett tillfälle tog sex månader att bilda en ny regering. Men landet var naturligtvis inte utan regering under tiden, utan man hade en fungerande regering, nämligen den gamla.

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

#### Anf. 15 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Olle Svensson hävdar att en enpartiregering har större handlingskraft än regeringarna under de borgerliga åren hade. Låt mig påminna honom om att vi under de åren faktiskt också hade en enpartiregering. Det är nog riktigt att den ibland av alla oppositionspartier i riksdagen beskyldes för att vara alltför handlingskraftig. Nu finns det olika former av handlingskraft. Senare under dagen skall vi diskutera sådant som rör alltför snabba och handlingskraftiga tag, varför jag nu kan släppa den frågan.

Olle Svensson tror att jag menar att han anser att bara en socialdemokratisk regering snabbt kan bildas. Men det gäller faktiskt även borgerliga regeringar. Jag har aldrig misstänkt Olle Svensson för att inte vara demokrat. På den punkten behöver jag inte upplysas.

Det är emellertid inte så bråttom med att bilda en ny regering. Den behöver inte tillsättas en vecka eller så efter valet. Vi kan gott vänta tre

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Gransknings-  
arbetets omfatt-  
ning och inrikt-  
ning, m. m.*

veckor med att låta den valda riksdagen utse en ny statsminister. Det är viktigt att folkets vilja ger utslag, och det är naturligtvis bra om det sker så snart som möjligt. Men jag tycker faktiskt att tre veckor är en ganska kort tid.

Olle Svensson återkommer sedan till två viktiga händelser, nämligen devalveringen och ubåtskränkningarna. Jag måste åter be Olle Svensson att titta i almanackan. Båda sakerna hände den sista veckan under tvåpartiregeringens tid. När vi dessutom nu är ense om att anslå mer pengar för att klara ubåtsjakten litet bättre, behöver kanske inte någon ubåtsincident inträffa vid nästa regeringsskifte. Det tror jag ingen av oss önskar.

**Anf. 16 NILS BERNDTSON (vpk):**

Herr talman! Till Olle Svensson vill jag säga att även jag har pekat på vissa gränsdragningsproblem när det gäller granskningen av regeringsärendenas handläggning. Min oro beror framför allt på att jag tycker att den citerade tidningsartikeln ger för mycket åt den politiska bedömningen, som kan ta över den konstitutionella. Därför var det bra att Olle Svensson förtydligade sin syn på frågan, och debatten får väl gå vidare.

Det har i pressdebatten talats mycket om vad som är naturligt vid utskottets granskning. Till det skulle jag bara vilja säga att när ett ärende anmäls till granskning kan det naturligtvis få olika förlopp, beroende på vad som framkommer vid granskningsarbetet. Det finns väl, såvitt jag förstår, åtminstone tre olika naturliga förlopp:

1. Begångna felaktigheter uppenbaras. Då bör också företrädarna för regeringspartiet eller regeringspartierna medverka till att anmärkningar görs.

2. Granskningen visar att de farhågor som har föranlett anmälan varit obefogade. Då får också den som anmält frågan acceptera detta. Frågan har dock blivit föremål för en undersökning, vilket måste anses vara riktigt.

3. Omständigheter framkommer som pekar på otillfredsställande regler eller uppenbara oklarheter. Då bör också detta påpekas för att kunna åtgärdas på olika sätt.

Detta är väl vad som skulle anses vara naturligt vid utskottets granskning.

**Anf. 17 OLLE SVENSSON (s):**

Herr talman! Jag skall inte så mycket ytterligare kommentera denna inledande debattrunda, men jag vill säga några ord till Karin Ahrland med anledning av ett av hennes tidigare inlägg, där hon efterlyste vad vi socialdemokrater har för idéer för att påskynda regeringsbildningen i klara lägen. Det kan ju också bli ett svar till Bertil Fiskesjö.

Jag har medvetet varit försiktig att på den punkten här driva den linje som vi företrätt i grundlagskommittén, av det skälet att dessa frågor nu är föremål för diskussion i den arbetsgrupp som leds av justitieministern, och jag skulle önska att vi kunde i avspända former diskutera de här sakerna.

Jag vill ändå säga till Karin Ahrland och Bertil Fiskesjö att en erfarenhet

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

har vi ju haft från de här regeringskriserna, nämligen den att talmannen har uppträtt på ett oklanderligt sätt. Han har inte gått till riksdagen med sina förslag förrän han har konstaterat att de är så förankrade att de leder till ett resultat. Då vill jag fråga mig om inte talmannen på liknande sätt kunde tilldelas ett förtroende att så att säga i förväg utpeka statsminister. Det finns ju möjlighet att korrigera honom i efterhand.

Till Bertil Fiskesjö: Inte har jag något patentrecept för att alltid skapa snabba lösningar av regeringskriser i det här landet. Vi kan säkert komma in i komplicerade lägen här hemma precis som i Finland och i andra länder. Men det är ovedersägligt att det just i fjol var ett så solklart läge att statsministern dagen efter valet anmälde begäran om entledigande och att talmannen omedelbart beviljade avsked.

**Anf. 18 ANDRE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Granskningsarbetets omfattning och inriktning, m. m., avsnitten 1–5 samt avsnitt 7, anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 6: Kärnvapenfri zon i Europa.

**Anf. 19 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Utskottets borgerliga ledamöter riktar en skarp kritik mot handläggningen av det svenska utspelet om en kärnvapenfri zon i Europa. Det är en befogad kritik därför att denna affär uppvisar många märkliga inslag.

Det finns ingen anledning att här rekapitulera hela händelseförloppet i detalj. Det räcker med att påminna om att när den s. k. Palmekommissionen sammanträdde i Sverige i slutet av oktober 1982 diskuterades om man borde i en not till ett stort antal länder inhämta dessa länders regeringars syn på kommissionens förslag till en kärnvapenfri zon i Europa. Den västtyske socialdemokratiska politikern Egon Bahr, som deltog i mötet, fick i uppdrag att lämna synpunkter på vad noten skulle innehålla.

Egon Bahr utformade också ett detaljerat förslag som tillställdes Olof Palme. Denne lämnade förslaget vidare till utrikesdepartementet för handläggning.

Men Egon Bahr var angelägen att få veta vad som skulle hända. Han avsåg att hålla ett stort utrikespolitiskt anförande i den västtyska förbundsdagen den 10 december. Därför hörde han den 30 november av sig till Olof Palme och frågade hur saken låg till. Han var angelägen om att Olof Palme skulle tillmötesgå hans tidsplan, så att han kunde ta upp saken i den västtyska förbundsdagen. Mycket riktigt: den 8 december överlämnades den svenska noten till berörda regeringar. Den innehöll i stort sett samma sak som Egon Bahrs skriftliga förslag.

Den här affären, herr talman, uppvisar ett antal inslag som är ägnade att förvåna:

1. En kontroversiell västtysk partivän till Olof Palme ombeds lämna synpunkter på ett svenskt utspel, vilket han gör i form av ett direkt förslag till en svensk diplomatisk not.

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

2. Den svenska regeringen utarbetar och avsänder ett förslag i enlighet med hans riktlinjer så att det passar in i den västtyske partivännens inrikespolitiska tidsschema.

3. Denne partivän, som var tilltänkt utrikesminister i en eventuell västtysk socialdemokratisk regering, fick information i en känslig utrikespolitisk fråga före den sittande västtyska regeringen.

4. I den svenska regeringen togs frågan över huvud taget inte upp – Olof Palme uppdrog åt utrikesministern att handlägga frågan. Det var allt. Den svenska regeringen i övrigt fick inte ens någon information om vad som var på gång.

5. Utrikesnämnden inkallades inte – den svenska oppositionen fick heller ingenting veta.

6. Uppenbarligen var däremot avsikten att informera t. ex. den österrikiske förbundskanslern Bruno Kreisky och andra utländska politiker för att få stöd från deras sida.

Herr talman! Vilka slutsatser kan man då dra av bl. a. dessa fakta?

Att den svenska utrikespolitiken i en viktig fråga direkt inspirerats från den s. k. Palmekommissionen.

Att den västtyske socialdemokratiska politikern Egon Bahr i praktiken utformat den svenska ståndpunkten.

Att tidsschemat i ärendet tjänstvist av Sverige anpassats till att passa ett av Egon Bahrs anföranden i västtyska förbundsdagen.

Att det ansetts viktigare att informera socialdemokratiska partivänner i Europa än den svenska oppositionen.

Att i den svenska regeringen bestämmer Olof Palme personligen över utrikespolitiken. Att det är Palmes pojkar – kretsen kring honom – som i praktiken bestämde hur utspelet skulle ske, vilka som skulle kontaktas och hur informationen skulle utformas. Det var de som gjorde detta, inte det svenska utrikesdepartementet.

Den promemoria från Anders Ferm som har delgetts utskottet visar i detalj hur utspelet avpassats för att passa Olof Palmes socialdemokratiska partivänner utomlands och hur det svenska utspelet skulle avpassas så att det också passade Palmekommissionens arbete.

Egon Bahr-affären är en allvarlig tankeställare. Klart framgår att den svenske statsministern driver en utrikespolitik som i viktiga avseenden grundar sig på vad som anses nyttigt för socialdemokratiska partivänner ute i världen i stället för att söka samförstånd med de svenska riksdagspartierna. Det står vidare klart att information om kommande svenska utrikespolitiska initiativ ges till utländska politiker. Statsministern har uppenbarligen lätt för att informera folk från andra länder om svenska planer.

Herr talman! I den borgerliga reservationen riktas skarp kritik mot den svenska regeringen och mot dess statsminister. Handlingssättet betecknas i reservationen som djupt otillfredsställande. Svensk utrikespolitik skall inte dansa efter socialistinternationalens, Palmekommissionens eller Egon Bahrs pipa. Men allt tyder på att det finns en uppenbar risk för att så kommer att bli fallet i fortsättningen. Det finns därför anledning att nu skarpt reagera mot

handläggningen av zonaffären, både i sak och därför att den är ett gott exempel på vad vi har att vänta oss när det gäller svensk utrikespolitik under Olof Palmes personliga ledning.

Det finns också anledning att konstatera, herr talman, att själva zonutspelet genom handläggningen, genom Egon Bahrs inblandning, uppenbarligen har fått ett mera negativt mottagande än vad som skulle ha blivit fallet om utspelet hade skett i de former som borde vara naturliga när en suverän regering skall utforma sitt lands ståndpunkt i en sådan här viktig utrikespolitisk fråga. Det är knappast någon överdrift att säga att det svenska zonutspelet, i den mån det nu var så särskilt svenskt, har fallit på Egon Bahrs grepp. Det hade säkert fått ett annat mottagande om det hade handlagts på ett annat sätt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 2, som är fogad till konstitutionsutskottets betänkande.

I detta anförande instämde Ove Eriksson och Elisabeth Fleetwood (båda m).

#### **Anf. 20 BERTIL FISKESJÖ (c):**

Herr talman! Det är naturligtvis i högsta grad vällovligt att man på olika vägar försöker främja fred och nedrustning och försöker få till stånd sådana åtgärder som kan minska krigsriskerna och minska förödelsen om det skulle gå så katastrofalt illa att ett krig bryter ut. Det är således inte någon kritik av regeringens och statsminister Palmes ambitioner att bidra till att minska krigsrisker och att försöka få till stånd öppningar i de låsningar som finns i nedrustningsfrågan som är grunden för utskottsminoritetens kritiska synpunkter. Inte heller kritiserar i detta sammanhang det konkreta förslaget som sådant, även om man kan ha delade meningar om hur effektivt det skulle vara om det realiserades. Därvidlag har ju reaktionen från de tillfrågade staterna sannerligen inte varit särskilt positiv. Men en sådan granskning faller utanför utskottets direkta kompetens i de här sammanhangen.

Det är således regeringens handläggning av ärendet som vi kritiserar. Jag tycker att den frågan, såsom den har utvecklats, är mycket viktig och i och för sig skulle förtjäna en ingående redovisning även här i kammardebatten. Men med hänsyn till den allmänna debatt som förts i olika omgångar och den utförliga dokumentation som vi publicerar i utskottsbetänkandet skall jag inte göra någon längre utläggning om ärendet eller skeendet som sådant. Det är ju väl känt och redovisat.

Herr talman! Det är en gammal strävan i vårt land att så långt det går åstadkomma enighet över partigränserna i utrikespolitiska frågor. Denna enighet är en viktig förutsättning för att vi framgångsrikt skall kunna hävda för vårt land fundamentala utrikespolitiska intressen. Men en förutsättning för att vidmakthålla och i nya frågor uppnå en sådan bred enighet är att oppositionen hålls informerad och orienterad och får möjlighet till samråd. En viktig förutsättning för denna utrikespolitiska enighet är således att det hos den sittande regeringen och dess statsminister finns en positiv vilja att

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

främja enighet. Information och samråd kan naturligtvis ske på olika sätt, men för säkerhets skull har det sedan länge enligt författningen funnits ett särskilt organ för detta samråd, nämligen utrikesnämnden. I den grundlagsparagraf som reglerar nämndens verksamhet står det att regeringen fortlöpande skall hålla utrikesnämnden underrättad om de utrikes förhållanden som kan få betydelse för riket. Det står dessutom: "I alla utrikesärenden av större vikt skall regeringen före avgörandet överlägga med nämnden, om det kan ske."

Beträffande zonutspelet visar utskottets genomgång att frågan anmäldes i utrikesnämnden först den 14 januari 1983, alltså över en månad efter det att utspelet gjorts. Det var således först i efterhand och efter det att det förts en omfattande debatt om zonutspelet som regeringen formellt levde upp till regeringsformens föreskrifter. Så skall det naturligtvis inte gå till, om man vill följa gällande grundlag och om man vill främja samförstånd i viktiga utrikespolitiska frågor.

Utskottsmajoriteten gör i avslutningen på sin skrivning en i sammanhanget ganska märklig reverens för regeringen för att den återupptagit de s. k. partiledaröverläggningarna. Om anledningen till att dessa för några år upphörde har det som bekant rätt delade meningar, och jag skall inte här närmare utreda den saken. Men vad som är av intresse är att hänvisningen till partiledaröverläggningen är irrelevant i två avseenden. Dels har zonfrågan inte tagits upp vid sådana överläggningar när den var aktuell i december, dels kan inte de informella partiledaröverläggningarna ersätta utrikesnämndens i grundlagen fastlagda funktioner. Det bör kanske också påpekas att i utrikesnämnden även ingår andra än partiledarna.

Den linje som socialdemokraterna följt i den här frågan när debatten kommit i gång – vilket framgår bl. a. av utfrågningen av Lennart Bodström och Olof Palme, som vi redovisar i utskottshandlingarna – är att tona ner frågan till nästan ingenting. Det var en sondering, inget förslag, har man sagt. Man har velat ge intryck av att det nästan var ett rutinärende för UD. Denna minimering i efterhand av frågans vikt hänger naturligtvis samman med att man velat tona ner kritiken vad gäller handläggningen. Man kan naturligtvis värdera utrikespolitiska frågor på olika sätt, men om man ser till vad som faktiskt försiggick, måste man se detta som en viktig utrikespolitisk aktion. Det var dock ett utspel till regeringarna i Europa – såväl de demokratiska som de socialistiska – samt till USA och Canada; ett utspel i den svenska regeringens namn i en fråga av mycket stor räckvidd. Det måste alltså formellt räknas som ett viktigt utrikespolitiskt agerande. Man kan f. ö. ur upphovsmännens synpunkt fråga sig om det verkligen tjänar sakens syfte att kort efter det att framställningen gjorts till de andra länderna ideligen understryka att det inte var något ärende av större vikt. Att näst intill be om ursäkt för att man frågar brukar ju inte vara det bästa sättet att få ett positivt svar.

Vidare har man i efterhand kraftigt betonat att det rörde sig om just en sondering, inget förslag. Det är naturligtvis riktigt att det inte var något i detalj utarbetat förslag. Men nog var det ett förslag alltid. Och så har det

tydiligen uppfattats ute i Europa, i såväl öst som väst. Det framgår av hur man behandlat det här utspelet från resp. regeringars sida. Det kan också vara värt att notera att man i utrikesdepartementets första pressmeddelande den 12 december 1982 först redogör för zonförslaget innehåll och räknar upp de länder som man har vänt sig till. Därefter säger man: "Syftet är att utröna dessa staters syn på förslaget." Distinktionen – i efterhand tillkommen – mellan sondering om ett förslag och förslaget som sådant var således vid denna tidpunkt även bland UD:s folk ytterst diffus. Det intryck man då ville göra utåt var uppenbarligen att det i allra högsta grad rörde sig om ett konkret förslag och att frågan som sådan var mycket viktig.

Det var således, herr talman, en stort upplagd aktion, hur mycket avsändarna av noten på grund av senare uppkommen debatt nu än understryker sin blygsamhet. Utrikesnämnden borde således ha hörts.

Men även handläggningen i övrigt visar, som framgår av utskottets genomgång och av reservationen, åtskilliga sangviniska och för den diplomatiska källkritiken märkliga drag.

Regeringen som helhet tog aldrig ställning och var såvitt man kan förstå av genomgången av materialet inte ens orienterad. Det hela sköttes av statsministern och utrikesministern. I gamla dagar var det vanligt att utrikespolitiken var ett prerogativ för enväldiga kungar, hos oss skall den tydligen vara ett prerogativ för statsministern.

Noten utformades inte på svenska UD, den kom färdigskriven i ett brev från den tilltänkte västtyske utrikesministern – om socialdemokraterna hade segrat i valet – Egon Bahr. Denne Egon Bahr gjorde dessutom påståtningar om utspelet så att han skulle kunna referera till det i en debatt i förbundsdagen den 10 december, vilket han också gjorde. Det är, herr talman, onekligen – milt uttryckt – en originell beredningsgång för en svensk regeringsframställning till ett stort antal stater. Inte minst i det västtyska UD bör man ha höjt på ögonbrynen, när man fick klart för sig att den svenska regeringens not författats av en av ledarna i det västtyska oppositionspartiet.

Det är inte sannolikt att ett förfaringssätt av den här arten främjar en positiv saklig bedömning i ett av de länder som var mest berört av zonutspelets innehåll. Diplomati brukar ju förbindas med en viss taktisk finess. I den meningen har sannerligen inte Palmes agerande i den här frågan präglats av någon diplomati av den högre skolan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation 2.

**Anf. 21 KARIN AHRLAND (fp):**

Herr talman! Regeringens handläggning av frågan om en kärnvapenfri zon i Europa har stötts och blöts så utförligt och så länge att det inte finns mycket att tillföra den här debatten. Möjligen kan man ändå inte låta bli att säga att det är ett mänsklighetens elände att vi bara talar om en fri zon i Europa och startar en allvarlig diskussion med att försöka befria en bråkdel av jordens yta från dess värsta hot. Om det finns människor på månen, måste de i sitt inre undra hur cyniska vi har blivit på jorden. Men nu befinner vi oss inte på

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

månen utan i den värld som Voltaires *Candide* kallade den bästa av världar. Enligt min uppfattning finns det åtminstone något som är bra här också. Vi har vissa regler för hur vi uppför oss och hur vi förhandlar – i varje fall så länge vi är ute i fredliga syften. Sverige brukar också i allmänhet vara ute i fredliga syften, och vi har gott internationellt rykte på två eller tre områden: vår fredsvilja, våra jämställdhetssträvanden och u-landsbiståndet.

Men om vi även i fortsättningen skall få trovärdighet i våra förhandlingar krävs det faktiskt att vi också sköter formalia här hemma. Det finns ett engelsk uttryck som heter: "Charity begins at home." Det må användas i en debatt om internationella förhållanden.

Utskottets vice ordförande och Bertil Fiskesjö har redan räknat upp alla formella försyndelser. Jag skall inte trötta kammaren med att repetera vad alla vet och hört i den här frågan.

Statsminister Palme är – inte i sin egenskap av svensk statsminister utan i sin egenskap av politiker med internationellt engagemang – ordförande i en partipolitiskt oberoende internationell kommission. Det är i och för sig helt invändningsfritt. Palme utsågs till ordförande i den s. k. Palmekommissionen under den borgerliga regeringstiden, och vi har inte haft några som helst invändningar mot det. Tvärtom är det många av oss som anser att han tjänar landet bättre så, i frågor som han vanligen begriper bättre än den inrikespolitiska ekonomin.

I Palmekommissionen föddes så idén om den kärnvapenfria zonen i Europa, och den idén är naturligtvis i sig värd en seriös debatt. Men, när så kommissionen – en internationellt oberoende grupp – tyckte att det vore bra om Sverige ville ta reda på andra länders syn på den kärnvapenfria zonen, var det minsta vi här hemma kunde begära att den politiska opinionen i Sverige också skulle få säga sitt, innan man frågade andra länder. Socialdemokraterna hade inte lika brått att kalla in utrikesnämnden som vi vet att de hade att bilda regering.

Det är också möjligt att alla riksdagspartier hade samtyckt till initiativet, om de hade blivit tillfrågade i tid, men det kommer ingen att få veta. Vad vi efter hela den här klanliga historien vet är att Warszawapaktens länder gillar ett förslag som enligt vad Olof Palme uppger egentligen kommer inte från honom utan från icke-socialister. Det är, herr talman, mycket märkligt.

Med någon kännedom om mänsklighetens cynism inser man att hela historien med en sådan handläggning blir dubiös, vilket man bara kan beklaga. Därtill kommer – det är ju egentligen det som konstitutionsutskottet granskar – att statsministern konsulterade diverse politiker i oppositionsställning utomlands innan han talade med svenska politiker i opposition. Det stämmer mycket illa med svenska regler om hur vi uppför oss och förhandlar när det gäller ett mål som vi faktiskt har gemensamt, nämligen strävan efter fred och frihet från bl. a. kärnvapen.

Herr talman! Med det här yrkar jag bifall till reservation 2 i utskottets betänkande.

**Anf. 22 OLLE SVENSSON (s):**

Herr talman! Till det ärende som utskottet här har behandlat har, som framgått av vad de övriga talarna sagt, fogats en mycket omfattande dokumentation. Vi har haft utfrågningar med chefen för utrikesdepartementets politiska avdelning, Lennart Eckerberg, med utrikesministern och med statsministern. Dessutom har utrikesdepartementet och statsrådsberedningen försett utskottet med ett stort antal promemorior och noggrant redovisat beslutsgången och handläggningen.

Jag vill betona att utskottet som vanligt är enhälligt i recitdelen. Det föreligger sålunda inga delade meningar om procedures förlopp hos regering och förberedande instanser vid behandlingen av den rundfråga som den svenska regeringen i december gjorde beträffande Palmekommissionens förslag om en europeisk zon fri från slagfältskärnvapen.

Det är inte oviktigt att vi gemensamt kunnat skapa denna klarhet, mot bakgrund av den förvirring som allmänheten upplevde i samband med att den s. k. Bahraffären seglade upp efter artiklar i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet.

Utgångsläget var att frågan om de taktiska kärnvapnens roll under 1982 varit föremål för en livlig internationell debatt. En bred svensk opinion såg det som något värdefullt att pröva olika metoder för att minska kärnvapenhotet.

Palmekommissionens rapport, som förelades FN:s generalsekreterare i juni 1982, fick ett mycket positivt mottagande både utomlands och här i landet. Det märkliga med kommissionen var att Olof Palme som ordförande lyckades skapa ett fungerande arbetslag av ett tjugotal personer från olika länder och paktsystem. Resultatet av det arbetet blev att man uppnådde en unik enighet om en rapport, där för första gången företrädare för öst och väst samt nord och syd ställde upp bakom både verklighetsbeskrivningen och det sakliga förslaget om den förtroendeskapande åtgärd som införande av en zon fri från slagfältskärnvapen ansågs vara. Nog borde väl ett ord av erkännande ha kunnat utdelas till Olof Palme för den prestationen! Jag noterade dock en något mera positiv syn hos Karin Ahrlund.

Zonen bedömdes vara av värde därför att den ansågs minska den risk för krig genom olyckshändelse som nuvarande situation utgör och som består i att förband med s. k. taktiska atomvapen i Centraleuropa står alldeles intill varandra. Förslaget bedömdes, som jag redan sagt, från första början mycket positivt av en bred svensk opinion. Det kom därför inte några invändningar då den svenska regeringen redan i mitten av oktober markerade att den ville föra fram förslagen till en mera officiell och seriös granskning.

Mot den bakgrunden är det inte att undra på att den stora allmänheten reagerade med förvåning då det utbröt en kalabalik i svensk debatt, präglad av att initiativets förutsättningar att förverkligas sköts i bakgrunden för en våldsam holmgång om formerna för förslagets tillkomst. Ett egenartat inslag var uppgifter från anonyma källor inom svenska utrikesdepartementet om att den västtyske politikern Egon Bahr från Bonn fjärrstyrde handläggningen av frågan så att den skulle passa hans eller hans partis intressen. Syftet med den

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

vildsinta kampanjen med bl. a. ledande borgerliga politiker som agerande tycktes vara att trasa sönder och kompromettera bilden av de konstruktiva insatser för nedrustning som Olof Palme gjort i sin egenskap av ordförande i den oberoende kommissionen för nedrustning och säkerhetsfrågor.

Den som nu läser recitdel och bilagor i vårt granskningsbetänkande, där identifierbara personer inom vår utrikesledning trätt fram, måste notera att kampanjen har rasat samman. Visserligen är majoritet och reservanter oeniga om vilka slutsatser som kan dras av materialet, men i jämförelse med vad som förekom tidigare i debatten kan man säga att stormen följts av milda västanfläktar och att det mäktiga orkesterbrus som kritikerna spelade upp i vintras tonats ner till milda efterklanger – även om Anders Björck försökte bättra på sitt partis svaga position genom att ibland gå upp i falssett.

Från majoritetens sida har vi kommit fram till slutsatsen att någon kritik från konstitutionella synpunkter inte kan riktas mot regeringens handläggning av frågan. Huvuddragen i kommissionens förslag till en zon fri från slagfältskärnvapen i Centraleuropa var alltsedan rapportens framläggande väl kända såväl i Sverige som utomlands. Den socialdemokratiska regeringen kunde handla här i full medvetenhet om att enig svensk press stött förslaget och att opinionspolitiker som yttrat sig också ställt sig positiva, även om de på andra punkter kunde vara kritiska mot delar av utrikespolitiken. Ändock valde regeringen att gå fram mycket försiktigt. Det man vid kommissionsmötet diskuterade var att man från svensk sida skulle göra en sondering hos ett antal regeringar för att inhämta synpunkter i frågan. Det var alltså i detta skede en förberedelse och inte något konkret förslag till internationell överenskommelse, internationella förhandlingar e. d., som den svenska regeringen förelade de tillfrågade regeringarna. Regeringen ville helt enkelt ha argument för att bearbeta saken vidare, om intresse visade sig finnas för en sådan fortsättning.

I reservationen talas om att det från konstitutionella synpunkter finns fog för en allvarlig kritik mot regeringens handläggning i vissa uppräknade hänseenden som de tidigare talarna här har varit inne på. Det gällde då bl. a. att noten inte föregicks av regeringsbeslut eller s. k. allmän beredning. Utskottet kan inte instämma i denna kritik, eftersom det rörde sig om en rundfråga för att efterhöra synpunkter och inte om något färdigt förslag. Olof Palme och Lennart Bodström kunde med tanke på rapportens mottagande utgå ifrån att de handlade å hela regeringens vägnar. Förslaget om sondering var f. ö. av allt att döma omnämnt av statsministern vid en lunchberedning inom regeringen.

Från majoritetens sida noterar vi vidare att det får anses klarlagt att utformningen av den svenska noten fastställdes efter en självständig prövning i regeringskansliet. Enligt min uppfattning är det obestriddligt efter de redogörelser som lämnats inför utskottet av först chefen för UD:s politiska avdelning Lennart Eckerberg och senare av utrikesminister Bodström och statsminister Palme.

Det framgår klart att Bahrs medverkan skedde inom ramen för hans medlemskap i Palmekommissionen. Det som togs av hans utkast var

sammanfattningen av kommissionens förslag så långt det gällde en kärnvapenfri zon i Centraleuropa, medan de mera operativa delarna av noten formulerades av utrikesdepartementets tjänstemän.

Beträffande Bahrs telefonsamtal med Olof Palme den 20 november i fjol gäller att det över huvud taget inte kunde påverka notens utformning, eftersom ett förslag då redan var utarbetat inom utrikesdepartementet. Bahr omnämnde f. ö. den svenska noten i förbundsdaysdebatten närmast i förbigående. Huvuddelen av anförandet ägnades åt missilerna, vilket var en mycket större fråga i den västtyska debatten.

Att Palme omnämnde sonderingen i samtal med Willy Brandt, då han i annat ärende var på officiellt besök i Hamburg, är på intet sätt anmärkningsvärt. Jag förundrar mig särskilt över Anders Björcks kritik. I vanliga fall är han ju ute och pratar om hur rätt Carl Bildt har att tala med den ena och den andra i olika huvudstäder. Meddelandet lämnades i förbigående och kan inte ses som någon inblandning i den västtyska valrörelsen, eftersom det vid denna tidpunkt var högst ovisst om det skulle bli extraval.

Reservationen är i de här styckena mer än lovligt dunkel. Det talas om att det inträffade kan uppfattas som om den svenska regeringen lät sig påverkas från ett annat land i en känslig utrikespolitisk fråga. Hur i all världen kan man insinuera något sådant? Hade inte statsministern och den regering han leder tillräckligt starka egna skäl för att inför andra regeringar aktualisera ett förslag, framlagt i en kommission där Olof Palme själv varit ordförande och vilket vunnit anslutning från praktiskt taget alla kretsar här hemma?

Vad slutligen gäller inkallande av utrikesnämnden kan majoriteten i utskottet inte finna att frågan om en sondering skulle vara av den arten att regeringen skulle vara skyldig att höra utrikesnämnden enligt reglerna i 10 kap. 6 § regeringsformen, men då vi behandlade frågan om utrikesnämndens kallande för något år sedan i samband med den internationella konferensen i Cancún erinrade utskottet enhälligt om att regeringen jämlikt 10 kap. 7 § andra stycket regeringsformen är skyldig att sammankalla utrikesnämnden om minst fyra av nämndens ledamöter begär det.

Någon sådan begäran har inte framställts till regeringen från oppositionsföreträdarens sida sedan sonderingen blivit känd, och de hade heller inga invändningar i informationsfrågan då besked om sonderingen lämnades vid utrikesnämndens sammanträde i januari. Men jag vill gärna betona att i den här frågan står inte utskottsmajoritet och reservanter långt ifrån varandra. Olof Palme sade själv inför utskottet att eftersom han anser detta vara en gemensam svensk fråga, hade det varit bra att informera de andra partiledarna på ett tidigt stadium, så att de fått känslan av att det var en gemensam angelägenhet. Det hade också varit värdefullt om de kunnat framföra sina åsikter.

Det stämmer alltså väl med vårt uttalande tidigare om samråd rörande Cancún-konferensen, vilket viktiga internationella möte ju syftade till att få till stånd en diskussion på hög nivå om internationellt samarbete och utveckling kring centrala frågor i nord-syd-sammanhang. Vi sade då från utskottets sida att det med hänsyn till värdet av kontakter mellan partierna i

Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

utrikespolitiska frågor fanns skäl som talade för att ärendet borde ha tagits upp i utrikesnämnden eller på annat sätt ha behandlats i samråd med företrädare för oppositionspartierna. Vi socialdemokrater har ingen anledning att i samband med det i dag behandlade ärendet ge uttryck för någon annan uppfattning, och vi har också gjort en hänvisning till det forum som nu har skapats av Olof Palme, nämligen de veckovisa partiledaröverläggningarna.

De borgerliga – det vill jag till sist notera – har lagt ner en oerhörd kraft på att försöka komma åt Olof Palme och vårt parti i själva procedurfrågan. Kanske energin sedan vi nu tvättat byken i utskott och kammare i fortsättningen något mer kan koncentreras kring frågan om hur vi bäst kan verka för fred och balanserad nedrustning. Det är en viktig sak för en god utveckling av vår demokrati och ligger därför också i konstitutionsutskottets intresse.

**Anf. 23 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:**

Herr talman! Olle Svensson sade att kritiken nu framtonade annorlunda när utskottet hade tvättat byken. Jag tycker faktiskt inte det. Annars tillhör jag dem som brukar understryka att vi inte utfärdar några domar i förhand. Skall man göra en undersökning i KU, skall man alltså vara beredd att sedan ta intryck av vad undersökningen ger för resultat. Man skall inte sitta med låsta, förutfattade meningar. Det tycker jag är riktigt.

Det är väl också generellt riktigt att en del av den upphetsning som i vissa frågor har kunnat finnas innan utskottet har skaffat fram relevanta aktstycken och gjort hearings mattas när proceduren går mot sitt slut, men det är ju ganska självklart.

Just i den här frågan visar emellertid de undersökningar som utskottet har gjort, tvärt emot vad Olle Svensson säger, att den ursprungliga kritiken står fast och har blivit bestyrkt genom de handlingar som vi har haft anledning att ta del av. Man har inte hört utrikesnämnden, trots att det är en stor och omfattande fråga.

Vad Olle Svensson här säger om minoritetens rätt att få utrikesnämnden sammankallad har inte särskilt stor relevans. Det intressanta inför ett sådant där utspel är naturligtvis att få information och samråd innan utspelet görs. När det väl har gjorts och allting finns publicerat i tidningar är självfallet inte intresset för ett formellt sammanträde lika stort. Kontakterna med oppositionen skulle alltså ha tagits dessförinnan.

Det bestyrks av handlingarna att Egon Bahrs note praktiskt taget har skrivits av av svenska UD. Det är, som jag uttryckte det i mitt inledande anförande, mycket originellt att en utrikes oppositionspolitiker på detta sätt bidrar i regeringens beredningsarbete. Det är också alldeles uppenbart att regeringen som helhet inte tagit ställning i denna fråga, utan att den i hög grad sköttes som en del av Olof Palmes eget revir.

**Anf. 24 ANDERS BJÖRCK (m) replik:**

Herr talman! Olle Svensson menar att den här frågan har kommit att handla alltför mycket om formerna, men det är alldeles självklart att vi från konstitutionsutskottets sida måste granska hur ett sådant här uppmärksammat utspel har gått till.

Olle Svensson försöker vidare göra gällande att det bara handlade om några synpunkter från Egon Bahrs sida – som i själva verket var identiska med vad som hade kommit fram under Palmekommissionens arbete – och att Egon Bahr knappast alls har påverkat den svenska proceduren.

Hur har det då gått till? Det är bara att läsa på s. 148 i konstitutionsutskottets betänkande. Den promemoria som Olof Palmes handgångne man Anders Ferm har lämnat till Olof Palme för åtgärd börjar på följande sätt: "Åtgärder som skall vidtas för att genomföra beslut som fattades vid informellt möte i Palmekommissionen 28–29 oktober." Det var alltså beslut som hade fattats i Palmekommissionen som nu skulle omsättas i praktiken, inte svenska regeringsbeslut eller någonting liknande.

Vad är det Olof Palme skall göra? Jo, han skall: "Tala med utrikesministern om att svenska regeringen skall överlämna noter till andra regeringar för att utröna deras inställning till förslaget om att upprätta en zon fri från taktiska kärnvapen i Europa." Det är klara besked.

Anders Ferm skriver vidare: "Noterna bör överlämnas till regeringarna så snart som möjligt om svar skall hinna komma in före mötet i Lagos 20–21 januari 1983." Det är alltså mötet i Lagos, liksom Egon Bahrs tal i den tyska förbundsdagen, som skall vara styrande för tidsschemat när det gäller den svenska noten. Ingen människa i världen kan väl påstå att det här handlar om en förutsättningslös beslutsomgång från svensk sida. Det handlar helt enkelt om att det skall upprättas ett tidsschema som passar Palmekommissionen och Olof Palmes partivänner ute i världen. Det schemat får sedan den svenska regeringen följa.

Vi ägnar faktiskt inte en oerhörd kraft åt att i den här frågan komma åt Olof Palme, men illa skulle vi sköta vår uppgift i konstitutionsutskottet, om vi inte såg till att handläggningen av ärendet fick en tillfredsställande belysning. Däremot ägnar nog, herr talman, Olof Palme stor kraft åt att komma åt sina politiska motståndare på det utrikespolitiska fältet. Det tycker jag att de senaste dagarnas händelser har visat.

**Anf. 25 KARIN AHRLAND (fp) replik:**

Herr talman! Olle Svensson sade att jag hade en mer positiv ton i min kritik. Det är riktigt att jag har försökt visa att sakfrågan – om vi skall ha en kärnvapenfri zon i Europa eller inte – är en viktig fråga. Den har i varje fall jag primärt en positiv inställning till. Men det är egentligen inte den frågan som vi diskuterar i konstitutionsutskottet, Olle Svensson.

Frågan om en kärnvapenfri zon i Europa är i och för sig oändligt mycket viktigare än regeringens klantiga handläggning av den, men konstitutionsutskottet diskuterar formalia. Och det är mycket väsentligt med formalia när det gäller stora utrikespolitiska frågor. De skall skötas korrekt, om man skall

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

ha någon framgång över huvud taget. Det är mot skötseln av ärendet som vi reseranter har vänt oss. På den punkten är jag absolut inte mildare i min kritik än någon annan. Att jag däremot inte står här och upprepar saker som andra har sagt må vara till kammarens bästa.

**Anf. 26** OLLE SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill till Anders Björck gärna replikera att den promemoria som han citerade från visserligen är intagen i vårt granskningsbetänkande men inte är någon officiell handling. Det är en uppteckning som har skett för Palmekommissionens räkning.

Jag förstår inte varför Olof Palme skall behöva skämmas för att han genom denna sondering ville vidareutveckla en absolut unik idé som har förankring hos företrädare för olika paktsystem och länder i världen. Hur skall vi kunna få nedrustning, om vi inte samtalar med andra länder och försöker förankra våra åtgärder hos dem?

Det är riktigt, Bertil Fiskesjö, att Egon Bahr var oerhört ambitiös när han skrev sin not. Det är möjligt att det inte var meningen att han skulle författa den på det sätt som han gjorde, men han är en f. d. statssekreterare, och de kanske sköter en uppgift så här. Men det avgörande är att den slutgiltiga utformningen av noten fastställdes inom utrikesdepartementet. Vad som blev kvar av Egon Bahrs skrivningar är en sammanfattning av det kommissionsförslag som man ville efterhöra andra regeringars mening om. Det kan jag inte på något sätt anse vara förgrifligt.

Bl. a. Anders Björck har försökt göra gällande att det här skulle röra sig om en speciell socialdemokratisk idé och att det skulle ha skett ett samspel med särskilt den västtyska oppositionen. Denna idé är inte alls speciellt svensk eller socialdemokratisk. Den drevs i kommissionen av två icke-socialdemokrater och NATO-anhängare, de två f. d. utrikesministrarna Cyrus Vance och David Owen.

Man skall nog inte tro att den provinsiella debatt som vi har haft här hemma påverkar framgången för detta förslag i framtiden. Förslaget kommer att stå och falla med sina egna sakliga meriter.

**Anf. 27** ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Skall man döma av mottagandet har inte förslaget särskilt goda egna meriter. Reaktionen har ju varit negativ. Med undantag av Warszawapaktsstaterna och något ytterligare land är det en kompakt negativ opinion mot förslaget.

Jag har, herr talman, svårt att förstå vad det spelar för roll om Anders Ferns promemoria är en inofficiell handling eller inte. Den finns intagen i konstitutionsutskottets betänkande, och i promemorian ges från Anders Ferns sida mycket klara besked om hur han anser att Olof Palme skall handlägga frågan. Jag kan citera punkt 4:

”Den 12 november besöker OP” – dvs. Olof Palme – ”Wien. Han bör då informera Kreisky om de noter som den svenska regeringen kommer att överlämna till bl. a. den österrikiska regeringen och få Kreiskys stöd. Vidare

träffar OP Arbatov och han bör då överlämna brev till denne om Stockholms- och Lagosmötena samt diskutera kommissionens arbete med honom.”

Det sistnämnda mötet lär inte ha blivit av, men Olof Palme träffade såvitt jag vet Arbatov något senare i Moskva. I de kontakter som togs av Olof Palme och hans medhjälpare handlade det utan tvivel i stort sett om socialdemokratiska partivänner. Man försökte alltså förankra detta förslag hos sina partivänner ute i världen och gav ärendet en sådan uppläggning att det skulle passa just deras syften.

Olle Svensson är oerhört upprörd över att vi vågar kritisera Olof Palme. Därvidlag är Olle Svensson naturligtvis en spegelbild av herr Palme själv, som ju som bekant inte tål kritik, varken från de egna partivännerna eller från några andra. Vi tänker ändå – även i utrikespolitiska frågor – förbehålla oss rätten att kritisera Olof Palme och hans metoder. Hot om att bli tagna i örat av Olof Palme om vi vågar ha en avvikande uppfattning när det gäller hans handlande i utrikespolitiska frågor skrämmer oss inte. Vi tänker inte heller be Olof Palme om lov att få göra utrikespolitiska resor i fortsättningen. Och vi tänker inte acceptera att ambassader eller andra håller ögonen på oss och rapporterar till den svenska utrikesledningen eller till Olof Palme själv.

Det är inte så, herr talman, att Olof Palme skall ha något monopol på utrikespolitiken i Sverige. Men att döma av de häftiga reaktionerna när vi t. ex. kritiserade handläggningen av Egon Bahr-affären måste man dra slutsatsen att vi har trampat på en utomordentligt öm tå när vi har vågat ifrågasätta Olof Palmes insatser på det området.

#### **Anf. 28 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:**

Herr talman! När det gäller frågan huruvida det här var ett viktigt utspel eller ej slirar Olle Svensson liksom andra socialdemokrater på kopplingen. Man anpassar värderingen av utspelet efter de syften man har för stunden, och syftena kan tydligen växla ganska snabbt. Men man får lov att bestämma sig. Är det här en oviktig sak, närmast ett rutinärende? Eller är det en stor och betydelsefull fråga, som man borde ha hanterat med varsamhet och enligt de regler som den svenska författningen ger?

Från regeringsföreträdarnas sida finns också hela tiden en strävan att tona ner Egon Bahrs medverkan. Vad som är kvar av Bahrs not, sade Olle Svensson, var en sammanfattning av Palmekommissionens förslag. Sanningen är ju, att om man lägger dokumenten sida vid sida – Bahrs enligt alla formella regler skrivna not och den svenska noten – så finner man att det står praktiskt taget detsamma i dem. Man har bara ändrat litet i ett par meningar, och man har tagit bort ”det kungliga” i Bahrs förslag till skrivning – ”den kungliga svenska regeringen” har i stället blivit ”den svenska regeringen”.

Jag anser fortfarande att det är ett mycket märkligt förfaringssätt, även om man från konstitutionell synpunkt kan säga att det inte finns mycket att erinra, eftersom man får förutsätta att svenska regeringsföreträdare i varje fall skrev under noten, och då blir den ju ett svenskt dokument.

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Men jag undrar hur den svenska regeringen med Olof Palme i spetsen skulle ha reagerat, om man från den västtyska regeringen fått en demarsch i en mycket viktig fråga som sedan visade sig nästan ordagrant överensstämma med en skrivning av en ledande svensk oppositionspolitiker.

**Anf. 29 OLLE SVENSSON (s)** replik:

Herr talman! Jag tycker hela denna debatt visar att man inte har mycket att komma med längre. Det är riktigt att Egon Bahr är en västtysk politiker, men i det här sammanhanget var han en av medlemmarna i Palmekommissionen. Det var ganska naturligt att han, som Olof Palme kallade det, fick hemläxan att göra en sådan här sammanfattning. Den vidarebefordrades sedan av Olof Palme som arbetsmaterial till utrikesdepartementet och dess tjänstemän. De gjorde vissa ändringar och framhöll att man skulle vara ganska försiktig i den här frågan och mera efterhöra synpunkter. Alla dessa ändringar godtogs av statsministern. Nog har man inom det svenska kanslihuset skött detta på ett självständigt sätt.

Det var också naturligt att man ville föra vidare en idé som växt fram inom detta unika organ med representation från olika pakter och alliansfria länder. Det var viktigt att det här betydelsefulla förslaget fördes vidare.

Men – om vi ser på informationsfrågan – lägg märke till att vad det här handlade om var en förberedande sondering och kontakt! När man fått en reaktion på denna sondering skulle man se på hur man skulle gå vidare.

Jag fick ett intryck av att Anders Björck i sin replik utnämnde Arbatov till socialdemokrat. Anders Björck nämnde Arbatov i samband att han sade att vi hade konfererat med våra socialdemokratiska partivänner. Men det var väl naturligt att Olof Palme höll kontakt med ledamöterna i kommissionen och diskuterade dessa frågor. Det var också naturligt för honom att föra detta vidare.

Men vi har sagt – och vi understryker det ytterligare en gång – att det är naturligt att regeringen i frågor av den här typen, även om det gäller en sondering, håller kontakt med den svenska oppositionen. Jag vill fråga: Hur många gånger skall Olof Palme behöva klä sig i säck och aska, göra sin Canossavandring och beklaga detta? Räcker det inte med att han sagt att han beklagar det och att det i och för sig hade varit bra om han tagit kontakt med oppositionen?

Men jag hävdar bestämt att det när det gäller en sondering inte finns något konstitutionellt krav på att utrikesnämnden skall sammankallas. Däremot är detta en lämplighetsfråga. Information kan ske i utrikesnämnden eller i partiledarkonferenser.

**Anf. 30 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Herr talman! Det är utan tvivel så att det säkerhetspolitiska läget i världen har skärpts. Det är därvid främst Reaganadministrationens aggressiva politik som driver på rustningarna och förhindrar fred och nedrustning. USA spekulerar i att kunna starta och vinna ett kärnvapenkrig. Led i denna strategi är utvecklandet av kryssningsraketer, neutronbomber, underjordis-

ka kärnvapenssystem i USA, avancerad bevakning från rymden och världshaven. I denna strategi har Europa och Norden alltmer dragits in. Med kommande utplacering av kryssningsraketer och andra medeldistansrobotar i Västeuropa förbereder USA ett förödelsens krig i Europa. Också Sovjetunionen har självfallet ett ansvar för försämringen av det säkerhetspolitiska läget. Sovjetunionen fortsätter att utveckla nya kärnvapen. Utplaceringen av SS 20-raketer som hotar folken i Västeuropa är en del av detta, och ubåtskränkningarna visar på att stormakterna, i detta fall Sovjetunionen, kränker ett litet lands neutralitet utan all hänsyn till folkrättsliga och andra principer. Vi ser detta som synnerligen allvarligt.

Det är i detta sammanhang man enligt vår mening skall se Palmekommissionens förslag om en kärnvapenfri korridor i Europa. Låt mig här, herr talman, dra en parallell med diskussionen om en kärnvapenfri zon i Norden.

I Västeuropa och i Norden har det börjat växa fram en massrörelse mot rustningarna och för nedrustning, avspänning och fred. I Sverige ledde detta till att riksdagen i juni 1981 enhälligt förespråkade Norden som en kärnvapenfri zon. Men det dröjde inte länge förrän de borgerliga, och då tänker jag främst på moderaterna med sitt ungdomsförbund i spetsen, alltmer gled ifrån riksdagsbeslutet. Detsamma kan sägas om Palmekommissionens rapport, vari ingick korridorförslaget. Som det har konstaterats tidigare under debatten emottogs detta till en början mycket positivt. Man betraktade förslagen såväl från öst som från väst som värdefulla bidrag för en avspänningspolitik. Också fredsrörelsen i Europa och i Norden har sett positivt på rapporten.

Vad man kan konstatera i dag av den debatt som förts är att de borgerliga partierna enligt min mening genom att hänge sig åt formaliteter försöker misskreditera freds- och nedrustningsförsöken. I stället för att få en diskussion om sakfrågan, i stället för att få en debatt om initiativets förutsättningar, har vi under en längre tid fått en debatt om formerna för initiativets uppkomst. På så sätt söker man alltså undvika den reella frågan, och man gör det avsiktligt.

Jag tänker, herr talman, inte gå in på alla turer i den här Bahraffären. Det kan naturligtvis diskuteras huruvida denna sondering inte var så pass viktig – i synnerhet som den väckte så stort uppseende – att utrikesnämnden först borde ha informerats. Men jag anser att det sätt på vilket främst moderaterna och flera borgerliga massmedia har drivit frågan innebär att de har begått ett större brott mot freds- och nedrustningssträvandena än någonsin denna första sondering från regeringens sida innebar. Och denna mening delar jag – vågar jag påstå – med hela den samlade fredsrörelsen. Man kan konstatera att moderaterna skiljer ut sig alltmer i den svenska utrikespolitiken.

Till sist, herr talman: Karin Ahrlund uttryckte en förhoppning om att vi nu skall återgå till att diskutera just sakfrågan. Det är också fredsrörelsens hållning, att riksdagen skall återgå till att diskutera hur vi skall få till stånd avspänning, hur vi skall få till stånd kärnvapenfria zoner, hur vi skall få stopp

Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

på NATO-planerna att placera ut Pershing II-robotarna och kryssningsmissilerna. Det är bråttom; detta skall ske i år.

Jag har, herr talman, inget särskilt yrkande.

**Anf. 31 BERTIL FISKESJÖ (c):**

Herr talman! Eva Hjelmströms anförande handlade i huvudsak om andra ting än dem som vi har att diskutera med anledning av KU:s betänkande. Det är faktiskt inte frågan om kärnvapenfria zoner som är föremål för konstitutionsutskottets undersökning, utan frågan om hur regeringen har agerat i en viktig utrikespolitisk fråga.

Vi kan naturligtvis alla – om vi så önskar – i en sådan här debatt ta tillfället i akt och understryka hur mycket vi ivrar för fredens sak. Det må väl vara tillåtet; det är ju ett vällovligt ändamål att uttrycka sin anslutning till.

Men man kan göra en koppling mellan det konkreta förslaget och handläggningen på detta sätt: Om man verkligen menar att utspelet om en kärnvapenfri zon i Europa är en viktig och angelägen fråga som man hoppas skall få framgång, då skall man inte genom ett klantigt handlingssätt sjabbla bort själva sakfrågan. Grundkritiken måste ju riktas mot dem som har sjabblat och inte mot dem som påpekat att det har sjabblats.

Tyvärr har reaktionen inte blivit så framåtsyftande i de svar som kommit från de olika staterna. Jag kan inte citera innehållet i de dokumenten, eftersom de är hemligstämplade. Men jag kan hänvisa till vad som kommit fram i den öppna debatten, t. ex. i Morgonekot den 17 februari, där man redovisade Västtysklands nej och även motiveringen för detta.

Tror Eva Hjelmström eller någon annan av socialdemokratins försvarare att den västtyska inställningen till sakfrågan som sådan har främjats av att det visar sig att själva noten var skriven av en av den sittande västtyska regeringens främste politiska motståndare? Om man tror det är man politiskt naiv.

**Anf. 32 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Herr talman! Om all den kraft, all den tid och all den massmediadebatt som ägnats just denna lilla formella historia hade ägnats åt Palmekommissionens förslag så att man hade diskuterat zonfrågan och även frågan om Norden som en kärnvapenfri zon, då skulle mycket vara vunnet.

Vad jag försökte framhålla var detta: Genom att man under så lång tid har ägnat sig åt just denna lilla bit – som debatten i dag enligt min uppfattning inte ens gett belägg för verkligen skulle vara en konstitutionell fråga – har man skymt och nedvärderat Palmekommissionens rapport, som ändå var positivt mottagen och förankrad såväl i öst som i väst.

Sedan kan jag dela uppfattningen, som också statsministern har gett uttryck för, att man helst bör informera partiledarna innan någon sådan här sondering sker. Det är en lämplighetsfråga. Men vi har ju fått ett löfte om det, och därmed tycker jag att man borde låta sig nöja och i stället övergå till att diskutera sakfrågan.

**Anf. 33 OLLE SVENSSON (s):**

Herr talman! Bara en kort kommentar till vad Bertil Fiskesjö sade om den utländska reaktionen på den här noten. Jag tror inte att den har så mycket att göra med den provinsiella debatt som har förts här hemma.

Vad man har märkt och vad som noterats inför utskottet är det egendomliga att ryssarna, som i kommissionen var negativa, nu har blivit mycket positiva, medan NATO-anhängare, som i kommissionen var positiva, har blivit relativt negativa efteråt. Olof Palme har gjort den bedömningen att det är en ganska temporär företeelse.

F. n. är stämningssläget i Västeuropa sådant att alla nya tankar ses som ett hinder i den stora debatten, som ju gäller missilerna Pershing II och kryssningsrobotarna. Därför får inte nya tankar nu så lätt någon förankring. Men jag tror ändå att de kan stämma med den långsiktiga strategin, nämligen att ta bort sådana här vapen från gränsområdena. Därför bör man nog inte i dag utdöma det här initiativet. Men det var riktigt att gå i två steg, först känna sig för och sedan så småningom fundera över hur man skall gå vidare.

**Anf. 34 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Flera talare här har sagt att vi bör diskutera sakfrågan och inte formaliteterna. Jag måste då verkligen säga att vi från moderata samlingspartiet vid ett flertal tillfällen i denna kammare har försökt föra en debatt just om sakfrågan.

Riksdagsman Carl Bildt hade en interpellationsdebatt med utrikesministern där han försökte ta upp själva förslaget till en saklig debatt. Han ställde en lång rad frågor, men på de flesta av dem fick han inte något ordentligt svar. Frågan har också varit uppe i ett antal andra sammanhang med utrikespolitisk anknytning. Så nog har man försökt föra en debatt om själva sakförslaget vid ett antal tillfällen sedan utspelet blev känt. Men i dag har vi faktiskt en dechargedebatt, och då är det självklart att granska den formella delen av detta utspel.

Herr talman! Jag har svårt att frigöra mig från misstanken att man, när man säger att vi i dag skall diskutera sakfrågan och inte det formella, vill lägga locket på. Man är obehagligt berörd av förspelet till den här affären. Och eftersom statsministern inte tål kritik, försöker hans partivänner här i kammaren se till så att den här debatten inte förs vidare.

Men den formella delen har faktiskt en icke obetydlig roll i sammanhanget. I och med att utspelet gjordes på det sätt som blev fallet, har detta otvivelaktigt påverkat vissa länders bedömning av detta utspel.

**Anf. 35 OLLE SVENSSON (s):**

Herr talman! Bara en kort kommentar. Att säga att vi skulle ha lagt locket på är väl ändå litet oförsiktigt av konstitutionsutskottets vice ordförande, sedan vi har haft timplånga utfrågningar med både utrikesministern och statsministern. De har dessutom publicerats i betänkandet.

Regeringens handläggning i denna fråga tål sannerligen dagsljuset. Jag skulle förmoda att slutet på det hela blir att den kan godkännas av kammaren.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Kärnvapenfri zon  
i Europa*

**Anf. 36 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Det sistnämnda får väl kallas för en s. k. kvalificerad gissning, såsom majoritetsförhållandena är. Det är inte mycket att säga om detta.

Vad jag avsåg var dessa ständiga påpekanden – som gjordes även av Olof Palme i samband med utfrågningen i utskottet och presskonferensen efteråt – att vi inte skall diskutera formfrågan. Olof Palme sade efteråt till massmedia att ett så här bra förslag verkligen inte skall få lida av att man diskuterar hur förslaget har kommit till. Jag har mycket svårt att tolka detta på annat sätt än att man nog har försökt – det var vad jag sade – att lägga locket på i görligaste mån.

Det är väl ingen hemlighet, herr talman, att de olika försök som har gjorts att bringa ljus över tillkomsthistorien har mötts med utomordentligt stor irritation från både Olof Palme och utrikesdepartementet. Dessutom har mot kritiker vidtagits åtgärder som jag tycker vi kanske t. o. m. borde granska i konstitutionsutskottet när det är dags igen.

**Anf. 37 ANDRE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Kärnvapenfri zon i Europa anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 8: Fyren Märket.

*Fyren Märket*

**Anf. 38 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Det är dess bättre inte alltför ofta vi här i kammaren behöver diskutera frågor om Sveriges gränser. När konstitutionsutskottet i år har tagit upp en gränsregleringsfråga, är det inte därför att det rör något stort landområde utan därför att frågan är av principiellt intresse.

Det gäller skäret Märket i Ålands hav, som enligt de åren 1810 och 1888 upprättade topografiska beskrivningarna skall delas lika mellan Sverige och Finland. Gränslinjen skall kort sagt gå på mitten av skäret.

Nu är det så att en finsk fyr sedan 100 år ligger på den svenska sidan av skäret. Det ansågs vid överläggningar för några år sedan mellan Sveriges och Finlands utrikesdepartement att det skulle vara ändamålsenligt att vid den gränsreglering som skulle påbörjas för något år sedan dra gränsen så, att fyren – trots att den låg på den svenska sidan – skulle hamna på finskt territorium, medan Sverige som kompensation skulle tillförsäkras ett landområde av motsvarande storlek på den finska sidan.

Riksgränsen mellan de båda länderna skulle då förvisso förete ett något egenomligt intryck med stora svängar åt öster och väster, men detta är inte avgörande. Det intressanta är om sådana förändringar är att betrakta som en ren lantmåterifråga eller om det handlar om en justering av den svenska och den finska riksgränsen.

Enligt moderata samlingspartiets uppfattning handlar det här om en gränsjustering, och då måste den också handläggas som sådan. Det skall påpekas att enligt 1921 års Ålandskonvention skall signatärmakterna till denna underrättas om förändringar i gränsen.

Utskottet understryker vikten av att frågor av denna typ underställs

riksdagen. Detta är ett viktigt konstaterande. Det finns därtill anledning att slå fast att utrikesnämnden i fortsättningen bör höras, innan några direktiv ges rörande förhandlingar med andra länder om svenska gränsjusteringar.

Herr talman! Gränsdragningar i Östersjön kan aldrig betraktas som någon lantmäteriverksamhet. Det är viktigt att alla formella krav uppfylls vid förändringar och att den svenska utrikesnämnden ges full information innan några direktiv ges. Slutgiltigt måste riksdagen fatta beslut innan en förändring blir definitiv. Det är mot denna bakgrund som moderata samlingspartiets representanter i konstitutionsutskottet i en reservation velat slå fast detta. Frågan är faktiskt – redan i dag och kan bli än mer – av stor principiell och kanske också utrikespolitisk betydelse.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 3.

#### **Anf. 39 LARS ERNESTAM (fp):**

Herr talman! Gränsen mellan Finland och Sverige går i Ålands hav över skäret Märket, som Anders Björck redan sagt. På det här skäret ligger en av Finland för länge sedan byggd fyr på mark som tillhör Sverige. Det har tagits upp förberedande – och jag vill understryka förberedande – diskussioner om markbyte som skulle innebära, att den mark som fyren ligger på skulle överföras till Finland. Sverige skulle få kompensation med annan mark på skäret.

Detta ärende är det första i en rad där representanterna för moderata samlingspartiet har synpunkter på handläggningen av ärenden under den tidigare regeringens mandatperiod. I detta fall, då det gäller fyren Märket, säger de att ärendet borde ha anmälts i utrikesnämnden och att den tilltänkta gränsregleringen kan strida mot de regler som gäller enligt Ålandskonventionen.

Åren 1926–1927 kom de svenska och finländska regeringarna överens om att en översyn av gränserna skulle göras vart 25 år. En sådan översyn gjordes också år 1956, och år 1981 var det tid för nästa översyn. De preciseringar som diskuterats under åren har bl. a. gällt holmar i anslutning till Tornedalen. Nu tog man upp en diskussion om det av praktiska skäl också skulle gå att utarbeta ett förslag som, utan att förändra gränserna i strandlinjen och havet, skulle medföra att även den på skäret belägna fyren skulle ligga på finsk mark. Ärendet var sålunda av rutinkaraktär och av lantmäterikaraktär innan det skulle föreläggas andra instanser.

Den tidigare utrikesministern Ola Ullsten framförde också i en interpellationsdebatt, att ett eventuellt fullföljande av ärendet givetvis skulle gälla under förutsättning av riksdagens godkännande. I denna interpellationsdebatt fastslogs också av förre utrikesministern att en precisering av gränsen inte kunde anses stå i strid med Ålandskonventionen. Något som talar för motsatsen har inte framkommit vid konstitutionsutskottets handläggning av ärendet och inte heller i Anders Björcks anförande. Inte heller har något framkommit som styrker att de förberedande åtgärderna borde ha redovisats i utrikesnämnden. Formellt och reellt har dessutom egentligen inget hänt, utom vissa mättningsarbeten.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Fyren Märket*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Fyren Märket*

Som framgår av betänkandet har konstitutionsutskottet i övrigt bara understrukt det som den tidigare utrikesministern sagt, nämligen att riksdagen skall godkänna gränsregleringar av denna art. Om detta är vi överens.

Dessutom, och det tror jag är viktigt att tillägga i denna fråga, torde frågan om eventuellt markbyte, vilket också framgår av utskottets skrivning, vara inaktuell eftersom fyren troligen kommer att släckas. En ny obemannad fyr planeras nämligen i området.

Fru talman! Jag yrkar sålunda bifall till konstitutionsutskottets skrivning i ärendet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

**Anf. 40 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Riktigt så enkelt som Lars Ernestam vill framställa det förhåller det sig faktiskt inte i den här affären. Frågan om fyren Märket kom upp i riksdagen. Det var då utrikesministern gav sitt löfte om att frågan skulle underställas riksdagen genom ett initiativ från en moderat ledamot av den här kammaren. Jag är inte alldeles övertygad om att frågan i annat fall hade underställts riksdagen, om den hade blivit aktuell. Sedan kvarstår ju faktum att utrikesnämnden inte hörts i frågan.

Det förhållandet att ingenting nu tycks ske på grund av vissa omdispositioner när det gäller var fyren skall ligga fritar ju på intet sätt regeringen från kritik i det läge som rådde när det fortfarande var aktuellt med en förändring. Det här är inte, fru talman, en lantmäterifråga. Det handlar alltså om en gränsförändring i Östersjön. Jag vägrar bestämt att gå med på att det är fråga om lantmäteriverksamhet. Vad skulle hända, fru talman, om man började betrakta andra förändringar av gränsen i Östersjön som en lantmäteriteknisk fråga?

Här gäller det verkligen att ha ordentliga riktlinjer för hur sådana här frågor skall handläggas. Då är det ett ovillkorligt krav att utrikesnämnden hörs innan man sätter i gång med några operationer och att riksdagen får ta slutgiltig ställning till frågan. Jag har svårt att se att detta skulle vara några oacceptabla eller orimliga regler när det gäller att justera den svenska riksgränsen.

**Anf. 41 LARS ERNESTAM (fp):**

Fru talman! Jag är fortfarande förvånad över att man från moderat håll gör så stor fråga av det här. Det är, som jag ser det, en liten fråga som dessutom f. n. är bordlagd.

Anders Björck säger att han tror att ärendet inte hade blivit redovisat i riksdagen på det sätt som nu skedde – i en interpellationsdebatt – om inte frågan hade ställts från moderat håll. Det är Anders Björcks uppfattning. Jag har en motsatt uppfattning, nämligen att ärendet skulle ha behandlats i vanlig ordning, och sedan när tiden var inne kommit till riksdagen. I de handlingar

vi har fått från konstitutionsutskottet finns det redovisat att man på UD ser saken på det här viset.

Vad är det som reellt har hänt i frågan? Det har inte hänt någonting mer än att det också fästs några järnkrampor och annat material som används vid förberedande lantmåteriförrättningar. De kunde möjligen användas för fritidsbåtar, men det kan man inte heller göra, eftersom de är fästade så långt uppe på skäret att trossarna inte skulle räcka. Det är allt som har hänt i frågan.

**Anf. 42 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Det har nog hänt litet mer än att det har fästs några järnkrampor på skäret. Vad som faktiskt hänt är att regeringen, utan att höra utrikesnämnden, gav direktiv till en kommission att genomföra förändringar som skulle innebära att Sverige fick en del av den finska delen av skäret och vice versa, så att den finska fyren skulle hamna på svenskt territorium. Det skulle innebära att gränsen på skäret skulle se milt sagt underlig ut och strida mot 1921 års Ålandskonvention. Ändrar man på den, fru talman, skall enligt reglerna de som undertecknat konventionen, de s. k. signatärmakterna, också underrättas. Det har, såvitt jag kan förstå, regeringen Ullsten inte haft några tankar på.

Det här kan tyckas vara en liten fråga. Den är en liten fråga i den bemärkelsen att det rör sig om ett mycket litet område av svenskt territorium. Men det handlar faktiskt om en stor principiell fråga.

**Anf. 43 LARS ERNESTAM (fp):**

Fru talman! När regeringen ger någon ett uppdrag, även om det är av förberedande art, skall den väl också ge direktiv om hur man anser att uppgiften skall lösas. Det var också vad som skedde när man överlämnade skissen med en beskrivning på hur markfrågan lämpligen skulle lösas för att kunna rädda fyren Märket. Det är i stort sett vad som har hänt.

**Anf. 44 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Det är klart att regeringen skall ge direktiv på detta område. Det har vi inte ifrågasatt. Men vi tycker det hade varit bra, naturligt och lämpligt om utrikesnämnden hade hörts dessförinnan.

**Anf. 45 LARS ERNESTAM (fp):**

Fru talman! Frågan är väl ändå av den arten att det var lämpligt att informera utrikesnämnden när man hade kommit litet längre fram i behandlingen av frågan.

**Anf. 46 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Det var just vad det inte var. Det som hände var nämligen att man påbörjade förhandlingar med ett främmande land. Innan man gör det i en fråga som denna bör faktiskt utrikesnämnden först höras. Det skall inte ske i efterhand.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Fyren Märket*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Fyren Märket*

**Anf. 47 LARS ERNESTAM (fp):**

Fru talman! Anders Björck och jag har olika uppfattningar i den här frågan. Men det kan ändå konstateras att ärendet just nu är vilande och icke aktuellt.

**Anf. 48 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Så långt är det riktigt. Nu har emellertid vi moderater anlagt en principiell syn på detta ärende. Det kan ju följas av andra, liknande ärenden. Därför tycker vi att det är viktigt att redan nu fastslå hur sådana frågor skall handläggas. Därmed har kanske trots allt denna lilla debatt om det lilla skäret med fyren Märket i Ålands hav har haft en viss, principiell betydelse. Det bör stå klart för kommande regeringar hur handläggningen skall vara.

**Anf. 49 LARS ERNESTAM (fp):**

Fru talman! På den punkten är såväl den tidigare utrikesministern, konstitutionsutskottet, Anders Björck som jag överens.

**Anf. 50 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Fyren Märket anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 9: Vapenexport till USA (DIVAD).

*Vapenexport till  
USA (DIVAD)*

**Anf. 51 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Fru talman! I samband med gårdagens diskussion om vapenexporten diskuterade kammaren också vapenexporten till USA (DIVAD). Vpk har till KU:s betänkande fogat en reservation vad gäller handläggningen av denna affär.

Låt mig, fru talman, något erinra om förhistorien till just DIVAD och citera vad nuvarande nedrustningsministern Maj Britt Theorin så sent som den 8 februari 1982 konstaterade i en interpellationsdebatt med dåvarande handelsministern Björn Molin. Hon var då mycket kritisk – för att inte säga direkt negativ – till en eventuell export av vapen och teknologi från Bofors och annan svensk industri till USA avsedda för DIVAD-systemet. Hon konstaterade följande: "Det viktigaste är helt tydligt att vi nu, tack vare de uppgifter som bl. a. jag har tagit fram, vet att DIVAD-systemet kommer att ingå Rapid Deployment Force." Låt mig inom parentes nämna att också Oswald Söderqvist, som hade tagit upp frågan ett år tidigare, deltog i debatten.

På ett annat ställe konstaterar Maj Britt Theorin att motiveringen för att Rapid Deployment Force-styrkorna – dvs. de amerikanska snabbinsatta styrkorna – togs fram, var att de skulle placeras i Mellersta Östern och Indiska Oceanen. Men så fortsätter hon med att säga, att syftet nu är att systemet skall sättas in i krishärdar varhelst de uppstår. Och för att åter citera det nuvarande statsrådet fast då i opposition: "I dag vet vi att USA med sin märkliga utrikespolitik upplever El Salvador och Nicaragua som krishärdar.

Visst är det möjligt – – att RDF-styrkorna kan sättas in där. Vilken är då Sveriges ståndpunkt?”

I dag, fru talman, vet vi i alla fall vilken den socialdemokratiska regeringens ståndpunkt är. Där har Mats Hellström som nyblivet statsråd gett ett mycket klargörande besked. Vad nuvarande nedrustningsministern ansett ett år tidigare och som man får förmoda var en uppfattning som delades av den socialdemokratiska riksdagsgruppen är inte socialdemokraternas ståndpunkt i regeringsställning. Lika litet som IDB-affären, lika litet som Östra Timor-affären.

I dag har vi genom konstitutionsutskottets betänkande fått än mer klarhet i detta. Det är desto mer beklagligt som vi i dag också har fått information och mer besked om vad DIVAD-systemet kommer att utnyttjas för. Jag beklagar att det svenska folket kan komma att bidra till mord och förödelse av civila och barn runt om i världen. För inte kan väl Olle Svensson hävda att DIVAD-systemet skall användas defensivt? Inte kan väl Olle Svensson hävda att USA inte är invecklat i internationella konflikter som kan befaras leda till väpnad konflikt? Inte kan Olle Svensson ens hävda att USA inte är invecklat i internationell konflikt med annan stat?

Vi menar att USA är invecklat i snart sagt regelrätta väpnade konflikter. USA har militär personal i Turkiet och på många andra håll. USA har så kallade rådgivare i El Salvador, i Honduras och på många andra håll i Centralamerika.

Fru talman! Det är uppenbart att makt korrumperar. Det är uppenbart att socialdemokraterna alltmer överger solidaritetstankarna och i stället ser till exportinkomster för den svenska industrin. Med detta vill jag yrka bifall till reservationen.

#### **Anf. 52 OLLE SVENSSON (s):**

Fru talman! Konstitutionsutskottet har granskat olika regeringars befattning med exporten av vapenmateriel till USA:s luftvärnssystem DIVAD. Vapenexporten har ju också ingående diskuterats i riksdagen vid ett flertal tillfällen – senast i går, som Eva Hjelmsström sade. Jag inskränker mig därför till den konstitutionella prövningen av frågan om regeringarna har följt dessa bestämmelser och den slutsats vi i konstitutionsutskottet har kommit till efter en ganska ingående prövning av frågan. Vi har bl. a. haft en utfrågning med förre handelsministern Björn Molin.

Utförseltillstånd för ett mindre antal eldrör, ammunition och tillbehör beviljades successivt av regeringen under 1970-talet. Vi har konstaterat att frågan har föredragits i utrikesnämnden utan att några invändningar har rests. Den nuvarande regeringen har, liksom de tidigare regeringarna, haft anledning att pröva frågan och också godkänt denna export. De senaste utförseltillstånden meddelades i december i fjol. De informationer regeringen därvid inhämtat har, enligt vad som uttalats från den sidan, klarlagt att den aktuella exporten stått i överensstämmelse med gällande riktlinjer för krigsmaterielexport. Jag vill understryka att konstitutionsutskottet vid sin granskning har kommit till samma bedömning.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vapenexport till  
USA (DIVAD)*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vapenexport till  
USA (DIVAD)*

**Anf. 53 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Fru talman! Den första frågan är: Känner inte Olle Svensson över huvud taget till vad som sker i Centralamerika i dag – den upptrappning speciellt vad gäller Nicaragua som skett från Reaganadministrationens sida?

Jag återgår till nuvarande nedrustningsministern och till den debatt som vi då hade och de frågor hon ställde. Hon sade så här: "I vilket stadium tänker den svenska regeringen säga ifrån att det inte står i överensstämmelse med svensk neutralitetspolitik och svensk vapenexport att delta i uppbyggandet av en supermakts offensiva styrkor?"

Också ställde hon ett antal frågor till den dåvarande handelsministern: Är export av vapen för offensiv användning förenlig med riktlinjerna för den svenska vapenexporten? Är export till USA:s Rapid Deployment Force förenlig med riktlinjerna för den svenska vapenexporten? Är det förenligt med svensk neutralitetspolitik att svenska företag deltar i och bygger upp en supermakts offensiva styrka? Kommer Bofors att tillåtas exportera delar till DIVAD – ja eller nej?

Längre fram återkommer hon till detta och till att vi icke bör anse att det står i överensstämmelse med de regler som riksdagen har antagit för vapenexporten. Hon säger: "Vore det inte klokt, handelsministern, att en gång för alla göra klart för både Bofors och Sveriges riksdag att Sverige inte skall ingå i uppbyggandet av RDF?"

Vår ståndpunkt står fast, liksom den gjorde 1980, 1981, 1982 och nu 1983. Men socialdemokraternas ståndpunkt skiftar, allteftersom man är i opposition eller regeringsställning. Jag tycker att det är beklämmande.

**Anf. 54 OLLE SVENSSON (s):**

Fru talman! Ja, så enkelt har det inte varit. Frågan om de allmänna möjligheterna för export till USA har diskuterats i decennier, och såvitt jag vet har vid samtliga dessa tillfällen vänsterpartiet kommunisterna haft en annan uppfattning än de andra partier som nu finns representerade i konstitutionsutskottet.

Jag vill försäkra att vid vår bedömning har vi granskat detta utifrån de experter som sysslar med dessa saker. Men vi har också utgått från de bedömningar som gjorts av statsråd, både i de borgerliga regeringarna och i den socialdemokratiska. Jag citerade vad denne statssekreterare har sagt. Jag kunde också ha citerat vad utrikeshandelsminister Hellström sade senare i riksdagen den 10 mars 1983.

Vi har olika uppfattningar i den här frågan. Jag begär inte att Eva Hjelmström skall överge den reservation som lämnats av vpk till konstitutionsutskottets betänkande. Jag för min del står fast vid det yrkande majoriteten i utskottet har. Vi har gjort denna undersökning och gör inget uttalande med anledning därav.

**Anf. 55 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Fru talman! Det är helt riktigt att vpk har intagit en mycket konsekvent linje vad det gäller vapenexporten. Vi har därvid sett att en skärpning av bestämmelserna kommit till stånd. Vi tycker, som jag framhöll redan i går, att det är oroväckande – milt sagt – att finna att svenska vapen återfinns i Sydafrika och i många andra länder av den typen. Vi vill alltså se till att det blir en skärpning av bestämmelserna.

Men just vad det gäller DIVAD var vi på samma linje i den debatt som Oswald Söderqvist, Maj Britt Theorin och dåvarande handelsministern Björn Molin hade. Att Mats Hellström bara något år senare helt ändrat ståndpunkt, det var just vad jag påpekade. Socialdemokraterna talar med dubbla tungor – i opposition och i regeringsställning.

**Anf. 56 OLLE SVENSSON (s):**

Fru talman! Eva Hjelmström sade här att hon vill ha en skärpning av bestämmelserna. Konstitutionsutskottet granskar bara de nu gällande bestämmelserna, och med anledning av den granskningen anser vi inte att de gällande bestämmelserna har åsidosatts av regeringarna.

**Anf. 57 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Fru talman! Hur kunde då ledande socialdemokrater, som t. o. m. har blivit nedrustningsministrar, så sent som för ett år sedan ha en rakt motsatt uppfattning?

**Anf. 58 OLLE SVENSSON (s):**

Fru talman! Till det senaste vill jag säga att den som läser protokollet från den 10 mars 1983 finner att statsrådet Mats Hellström förnekar – på goda grunder – att han bytt uppfattning.

**Anf. 59 EVA HJELMSTRÖM (vpk):**

Fru talman! Jag har, Olle Svensson, protokollet från 1983 då Mats Hellström svarar. Jag har också här protokollet från februari 1982, där Maj Britt Theorin tar upp diskussionen med Björn Molin. Det är naturligtvis *den* debatten jag refererar till. Maj Britt Theorin ansåg nämligen då att denna export till DIVAD-systemet stred mot svenska bestämmelser – och alltså enligt KU skulle ha föranlett en anmärkning i dag. Men SAP har nu intagit en annan ståndpunkt.

**Anf. 60 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Vapenexport till USA (DIVAD) anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 10: Utförsel av använt kärnbränsle.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vapenexport till  
USA (DIVAD).*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Utförsel av använt  
kärnbränsle*

**Anf. 61 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Fru talman! Frågan om utförsel av utbränt kärnbränsle har varit uppe till debatt många gånger i riksdagen. Den omstridda transporten med fartyget Sigyn genomfördes dessutom under livlig diskussion på tidningarnas förstasidor. Motsättningarna har varit stora och frågetecknen många, och det är därför naturligt att utskottet fått ärendet till granskning. Vi har fått ta del av ett omfattande material, och de intresserade kan finna de mest informativa delarna på s. 176–191 i betänkandets bilagedel. Jag skall därför inte orda så mycket om dem utan mera ta upp bakgrunden till reservation 5. Där har utskottets centerledamöter tillsammans med vpk ansett att regeringens beslut i början av januari 1983 var såväl olyckligt som olämpligt, och man vill ge riksdagen detta till känna.

Från centerns sida grundar vi denna kritik på främst två orsaker. Det gäller först den risk som uppenbarligen finns för att vapenplutonium tas fram ur det använda kärnbränslet. SIPRI:s årsbok för 1982 har ägnat problemet uppmärksamhet och varnat för utvecklingen på området, särskilt med tanke på de nya tekniker som kan användas vid separeringen. Regeringen delar tydligen denna uppfattning, eftersom energiminister Birgitta Dahl senast i en frågedebatt med Pär Granstedt och Gunnel Jonäng ville slå fast att klyvbart material från Sverige inte på några villkor får användas till kärnladdningar. Energiministern ville dessutom utgå från principen att Sverige inte ens skulle riskera att bidra till kärnvapenspridningen. Med de uttalandena som bakgrund är det mycket märkligt att tillstånd gavs bara en månad efter denna frågedebatt. Enligt statsrådet Dahl kommer visserligen det plutonium som separeras vid upparbetning i La Hague att förbli svensk egendom. Dessutom gäller enligt samma uttalande att den svenska och den franska regeringen båda måste godkänna plutoniets fortsatta hantering och användning, innan det flyttas från anläggningen. Därmed, tycker jag, är äganderätten inte oinskränkt. Svensk egendom blir beroende av att ett land, som självt har ett kärnvapenprogram och som inte stöder särskilt många av de rustningsbe- gränsande avtal som finns, godkänner våra planer.

Man har velat hävda att en utförsel var nödvändig av förvaringspraktiska skäl. Om vi läser de promemorior som behandlar frågan kan vi inte undgå att märka en viss vaghet i bevisföringen. Det pågick ett arbete att finna utvägar, men tydligen var brådskan större än tålamodet, eftersom man inte ens inväntade slutgiltigt besked om de alternativa lösningar som diskuterades, innan beslutet togs.

Dessutom – och det är den andra punkten i vår kritik – arbetade en utredning som hade till uppgift att särskilt studera den här frågan. Atomlagstiftningskommittén tillsattes i februari 1979, och den hade enligt sina direktiv i uppdrag att särskilt studera behovet av lagstiftning i samband med omhändertagande av använt kärnbränsle och högaktivt avfall. Den här kommittén avslutade sitt arbete drygt en månad efter beslutet om det omdiskuterade tillståndet om utförsel av utbränt kärnbränsle. I de flesta andra sammanhang här i riksdagen brukar vi ha respekt för en utrednings tankegångar – inte bara av artighet utan för att ge bredd åt de beslut som

väntar. Det är beklagligt, tycker vi reservanter, att regeringen fann det förenligt med sina syften att visa handlingskraft på just detta mycket ömtåliga område.

Fru talman! Kampen mot kärnvapen hör till det absolut viktigaste för allas vår framtid. Det är viktigt att våra insatser inte inskränker sig till att bli bara ord utan att vi också i handling visar att vi inte är beredda att ta några som helst risker på detta område.

Med det anförda yrkar jag, fru talman, bifall till reservation 5 i betänkandet.

#### **Anf. 62 TORE CLAESON (vpk):**

Fru talman! Frågan om att förhindra att svenskt material skall kunna användas för kärnvapenframställning är en mycket viktig fråga. Ett faktum är ju att regeringens beslut om att medge utförsel av klyvbart material från Sverige innebär en stor risk härvidlag.

Regeringen har rätt nyligen försäkrat att klyvbart material från Sverige på inga villkor får användas till kärnladdningar och att det plutonium som separeras vid upparbetning kommer att förbli svensk egendom. Regeringen har också sagt att upparbetning inte bör komma i fråga för den mängd – ca 90 % av den totala mängden använt bränsle enligt det svenska programmet – för vilken avtal om upparbetning ej har slutits.

Fru talman! Nu är det ju faktiskt så, att i vart fall 10 % av det svenska kärnbränslet skall upparbetas, och det innebär tillräckligt stora risker för att det plutonium som kommer från det svenska kärnbränslet kan komma att användas som vapenplutonium. Vissa oklarheter beträffande Cogémaavtalet kvarstår, som vi vet, och regeringens olika försäkringar blir inte fullt trovärdiga så länge regeringen inte vill, eller inte kan, redovisa innehållet.

Frankrike är som bekant en kärnvapenmakt och har bl. a. långt gående planer på export av material som kan användas för nya kärnvapen. Man har säkerligen stort behov av vapenplutonium, och självfallet är risken överhängande för att man använder den del av klyvbart material från Sverige som det ges möjlighet att använda genom Cogémaavtalets innehåll eller genom brister i avtalet.

Det synes ändå vara så att det svinn eller spill som redovisas i hanteringen av det plutonium som kommer från det svenska kärnbränslet är av den storleksordningen att det ger utrymme för en betydande mängd plutonium som kan användas till kärnvapen.

Uppgifter finns om att man i USA på prov har detonerat en kärnladdning, som bygger på avfall av den typ som regeringen genom ett enligt vår mening olyckligt och olämpligt beslut medgett får utföras ur vårt land. I detta sammanhang kan erinras om att man av allt att döma hade kunnat klara nödvändiga utbyten och förvaring av bränsle under både år 1983 och 1984 utan någon utförsel från Sverige.

Fru talman! Med hänvisning till det jag här har sagt och till innehållet i reservation nr 5 anser vpk att det finns anledning att rikta anmärkning mot

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Utförsel av använt  
kärnbränsle*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Utförelse av använt  
kärnbränsle*

regeringens beslut i denna fråga. Kärnvapenhotet upplevs nu av många miljoner människor som det största hotet mot mänskligheten, och Sverige borde inte fatta beslut eller göra ställningstaganden som kan bidra till att öka oron och det hot människor i hela världen känner.

Jag yrkar bifall till reservation nr 5.

**Anf. 63 STURE THUN (s):**

Fru talman! Den punkt i årets granskningsbetänkande som vi nu diskuterar gäller utskottets granskning av regeringens beslut den 5 januari i år att medge utförelse av utbränt kärnbränsle, till Frankrike, för upparbetning.

Det bränsle som det här är fråga om kommer dels från Vattenfalls reaktor Ringhals 2, dels från Sydsvenska Värmekraft AB:s reaktorer 1 och 2 i Barsebäck.

Granskningen är föranledd av en hemställan från riksdagsman Oswald Söderqvist. I skrivelsen hävdas att regeringens beslut att medge utförelse av kärnbränsle strider mot den s. k. villkorslagen.

Som framgår av utskottets redovisning ingavs ansökan om utförelse av utbränt kärnbränsle från de här aktuella reaktorerna till statens kärnkraft-inspektion i december 1981. Med tillstyrkan överlämnades ärendet till regeringen i september 1982.

I betänkandet redovisas också att enligt atomenergilagen krävs tillstånd av regeringen för utförelse av det utbrända kärnbränslet från våra reaktorer. Vidare framgår att regeringen vid sin prövning konstaterat att det material som erhålls vid upparbetningen kommer att tillhöra vederbörande svensk kärnkraftsproducent. Tidigare talare har varit inne på att materialet kommer att vara svenskt. Materialet får inte förflyttas från upparbetningsanläggningen utan instruktion från Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF) efter samråd med kärnkraftinspektionen.

Av granskningen framgår vidare att i anslutning till att upparbetningskontrakt ingicks mellan Cogéma och SKBF förutsattes att villkoren för innehav, lagring och användning av plutonium vid återskeppning från Frankrike skulle bli föremål för särskild överenskommelse mellan de svenska och franska regeringarna.

Det bör även framhållas att enighet nåtts mellan de båda regeringarna om att det internationella atomenergiorganet IAEA skall kontrollera det svenska bränslet, som lagras i La Hague-anläggningen, och det uran eller plutonium som erhålles vid upparbetningen.

Den franska regeringen har i januari i år bekräftat detta.

Den granskning som utskottet gjort visar att regeringens beslut överensstämmer med gällande lagstiftning. Utskottet har därför inte funnit anledning att göra något särskilt uttalande i ärendet.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottsmajoritetens hemställan.

I den reservation som är fogad till detta avsnitt i betänkandet påtalas att Frankrike, där upparbetningen skall ske, är en kärnvapenmakt och att risk finns för att det upparbetade materialet kan komma att användas till

kärnvapen. Vidare underkänner reservanterna den kontroll som IAEA skall utöva över kärnbränslet och det material som erhålles vid upparbetning.

Som jag ser det är det märkligt att ifrågasätta trovärdigheten hos en stat som vårt land har vänskapliga förbindelser med. Det är lika märkligt att underkänna ett internationellt organs kontrollmöjlighet, när två demokratiskt styrda länder har kommit överens om denna kontroll.

**Anf. 64 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Fru talman! Vad vi påtalar i reservationen är just det bräckliga i att påstå att det i Frankrike förvarade materialet skulle vara svensk egendom – när ett franskt godkännande fordras. En annan stat skall således vara inblandad, och man kan inte hänvisa till att det då är säkert att vi förfogar över materialet.

Det är villkoren för överskeppning som skall diskuteras, säger Sture Thun. Ja, det är en högst väsentlig del i det fortsatta hanterandet av det utbrända materialet, och det är – enligt min uppfattning – jämförligt med övriga villkor.

Vi tycker att det är märkligt att det varit sådan brådska. En utredning satt och diskuterade precis de frågeställningar som man behövde ta med i beslutet, och regeringen visste att det skulle dröja ungefär en månad till dess slutbetänkandet skulle läggas fram. Kan Sture Thun ge mig besked om varför det var så oändligt bråttom och varför det inte gick att ens denna månad, som det gällde, avvakta utredningens besked?

**Anf. 65 TORE CLAESON (vpk):**

Fru talman! Sture Thun sade att vårt land ligger nära Frankrike och att vi har nära förbindelser med det landet. Men jag vill ändå säga att faktum kvarstår att Frankrike är en kärnvapenmakt och exempelvis inte har undertecknat det icke-spridnings-avtal som gäller kärnvapen.

Vad sedan gäller IAEA:s kontroll, som Sture Thun och utskottsmajoriteten i övrigt hänvisar till, finns det väl en viss tveksamhet på den punkten. Jag skulle faktiskt vilja fråga Sture Thun hur det är: Utövar IAEA någon sådan kontroll i dag? Finns den överenskommelsen stadfäst, så att kontrollen verkligen sker och inte bara är ett förslag?

När jag tog upp frågan om svinn i samband med bearbetning av plutonium och pekade på de risker som är förenade därmed, gjorde jag det mot bakgrund av att det finns en kontraktsklausul, där det står att upparbetaren – i det här fallet Cogéma – har rätt att redovisa endast 97 % av det plutonium som, efter mycket invecklade former, är möjligt att utvinna. Då återstår 3 % svinn. 3 % på ett ton blir 30 kg, och om man som har sagts får ut 6 ton plutonium av det bränsle som Sverige fraktat dit blir det 180 kg plutonium som Cogéma enligt detta kontrakt inte behöver redovisa. Det är mer än nog för att man skall vara orolig och betona riskerna i sammanhanget.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Utförsel av använt  
kärnbränsle*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Utförelse av använt  
kärnbränsle*

**Anf. 66 STURE THUN (s):**

Fru talman! Jag vill först till Britta Hammarbacken bara säga att avtalet med Cogéma var uppe för granskning i konstitutionsutskottet 1980/81, och då hade utskottet inga som helst erinringar att anföra mot avtalet. Mig veterligt har det inte skett någon förändring i avtalet sedan den gången.

Regeringskansliet har gjort en noggrann undersökning av vilka möjligheter det fanns att lagra avfallet i Sverige, och det har då visat sig att man inte kan göra det och i fortsättningen garantera drift av de svenska kärnkraftverken.

Den utredning som Britta Hammarbacken åberopar är klar, och det är ju bra. Men i och med att en utredning är klar är det inte säkert att man har alla anläggningar för förvaring av utbränt kärnbränsle klara. Man räknar med att 1985 vara klar med anläggningen vid Simpevarp i Oskarshamn för lagring av utbränt kärnbränsle.

Till Tore Claeson vill jag bara säga att jag tror att vi skall lita på att demokratiska stater sig emellan håller ingångna avtal.

**Anf. 67 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Fru talman! Jag vill bara påpeka för Sture Thun att den stora skillnaden mellan de bägge granskningsår som han nyss jämförde är att vi då inte diskuterade ett konkret beslut om utskräpning, vilket vi gör i dag. Jag anser fortfarande att det är ett förhastat, onödigt och olyckligt beslut.

**Anf. 68 TORE CLAESON (vpk):**

Fru talman! När det gäller påståendet att man inte kan lagra mera avfall i Sverige, som Sture Thun fällde i sin replik, vill jag bara erinra om att SKI, statens kärnkraftsinspektion, så sent som omkring månadsskiftet januari/februari lät meddela att man mycket väl kunde klara det och alla de nödvändiga bränslebytena under 1983 och 1984. Jag påstår alltså att Sture Thuns uppgift i det avseendet i hans förra replik inte är korrekt. Det fanns – som Britta Hammarbacken har påtalat – inte anledning till sådan brådska. Man hade kunnat klara det utan att fatta det här beslutet och genomföra utförelsen av bränslet.

**Anf. 69 STURE THUN (s):**

Fru talman! Jag vill bara erinra om att vårt parti redan vid villkorslagens tillkomst vid 1976/77 års riksmöte varnade för att tillgripa upparbetning. Vi anförde att det vore lämpligt att se till att vi kunde lagra utbränt kärnkraftsavfall i Sverige tills vi kom fram till en säker slutförvaring. Hade man då beaktat den socialdemokratiska motionen, hade vi inte varit i den här situationen.

**Anf. 70 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Fru talman! Jag tycker det är viktigt att i det här sammanhanget påpeka att villkorslagen, som Sture Thun åberopade, inte behandlar utförelse av utbränt kärnbränsle, men det gör däremot atomenergilagen. Den reglerar hante-

ringsgången för hur klyvbart material måste "beslutsprocessas" för att få passera våra gränser, och detta kräver regeringsbeslut. Det är det beslutet vi nu diskuterar.

**Anf. 71 TORE CLAESON (vpk):**

Fru talman! Jag skall inte lägga mig i grälet som av och till uppkommer mellan centern och socialdemokraterna om vem som har bundit upp oss och för vad. Det räcker med att vi tar som utgångspunkt vad den nya regeringen, den socialdemokratiska, har gjort och dess handlande i det här fallet.

Kvar står att trots alla de deklarationer som har gjorts av regeringen – och jag ifrågasätter inte regeringens goda vilja i det sammanhanget – finns det ett betydande utrymme, ett alltför stort utrymme för att en del av det material som Sverige skickar till La Hague för upparbetning skall kunna användas för ändamål som står i klar motsättning till vad Sverige och de fredsälskande människorna i det här landet vill ge uttryck för. Det finns så betydande öppningar i samband med avtalet och så betydande risker för att en del av det materialet skall användas för syften som ingen av oss ömkar. Detta är bakgrunden, plus att det enligt vår uppfattning var ett onödigt steg som regeringen tog genom det här beslutet.

**Anf. 72 STURE THUN (s):**

Fru talman! Jag vill bara framhålla att enligt villkorslagen krävs det att kärnkraftsproducenterna skall kunna visa att de har möjligheter att upparbeta utbränt kärnbränsle. Därför måste man koppla ihop den frågan med den utsklippning som har förekommit. Vi har ju inte någon upparbetningsanläggning i Sverige.

Till slut vill jag bara hänvisa till vad energiminister Birgitta Dahl sade i sitt pressmeddelande den 5 januari i år, som hon avslutade med att tala om att regeringen skulle inbjuda övriga partier till överläggningar om hur frågan om avfallet skall hanteras i framtiden. Om jag inte är felaktigt underrättad har hon också gjort det – och jag hoppas att partierna då kan komma överens om hur vi skall tackla frågan.

**Anf. 73 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Utförsel av använt kärnbränsle anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 11: Vissa frågor rörande den statliga affärsverksamheten.

**Anf. 74 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Konstitutionsutskottet skall inte granska den statliga företagsverksamheten som sådan, utan detta ligger närmast på näringsutskottet. Den granskning som konstitutionsutskottet har gjort i år har främst haft till avsikt att belysa relationerna mellan de statliga företagen och ägaren, dvs. staten, normalt representerad av regeringen. Utskottet har närmare granskat relationerna med AB Statsföretag och NCB och behandlat domänkoncernens s. k. Italienaffärer.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Utförsel av använt  
kärnbränsle*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983.

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Det är, fru talman, inga vackra interiörer som har rullats upp. Utfrågningarna som gjorts med Sven Östling, Per Sköld, Nils G. Åsling, Nore Sundberg, Roine Carlsson och Mats Lemne rekommenderas till studium. De utgör viktiga dokument när det gäller att belysa varför statlig företagsamhet med några få undantag varit ett gigantiskt misslyckande.

Statliga aktiebolag lyder precis som privata under aktiebolagslagen. Det innebär att när det t. ex. gäller utseende av styrelse och revisorer är det bolagsstämman som skall besluta och verkställa detta. Vill man ha ändringar i dessa avscenden måste man alltså gå över en ordinarie eller extra bolagsstämma.

Detta kan verka vara en knepig väg för en otålig industriminister, men reglerna måste följas. Vill man ha en annan handlägningsordning får man helt enkelt ändra på spelreglerna.

När det gäller NCB finns det i årets granskning bl. a. två exempel på ministerstyre. Statsrådet Roine Carlsson ingrep direkt, dels för att ändra på NCB:s organisationstillhörighet på arbetsgivarsidan, dels för att få bort styrelseordföranden Sven Östling.

Införutskottet har redovisats två olika versioner av hur sakerna gått till. Uppgift kan i någon mån sägas stå mot uppgift. Sven Östlings uppgifter är dock klara och preciserade till skillnad från Roine Carlssons och stöder sig på anteckningar från de aktuella tillfällena. Till saken hör att Roine Carlsson inte, när händelserna inträffade, var beredd att i massmedia ge sin version av det inträffade. Han dementerade inte heller den version av det som skett som gavs av Sven Östling. Det Roine Carlsson senare sagt inför konstitutionsutskottet bär klara drag av efterhandskonstruktion.

Det är knappast troligt, fru talman, att Roine Carlsson låter det departementsråd som har ansvaret för de statliga företagen ringa upp Sven Östling bara för att informera honom om att det finns en statlig arbetsgivarorganisation. Självfallet handlade det här om att Roine Carlsson direkt ville ha ett skifte av organisationstillhörighet. Att han lät ringa upp styrelseordföranden i ett statligt företag bara för att tala om att det fanns något som hette SFO, Statsföretagens förhandlingsorganisation, saknar trovärdighet.

När det gäller avskedandet av Sven Östling som ordförande i NCB:s styrelse är Roine Carlssons handlingssätt inte godtagbart. Utan något formellt regeringsbeslut och utan att kalla till extra bolagsstämma har han direkt ingripit i saker som enligt aktiebolagslagen åvilar styrelsen. Det finns också anledning att rikta stark kritik mot det sätt varpå Sven Östling behandlades av Roine Carlsson när han intensivt försökte komma i kontakt med denne för att bl. a. presentera den planering för framtiden som NCB:s styrelse fattat beslut om.

Också Nils G. Åsling har vid en rad tillfällen gjort ingripanden mot Statsföretag som knappast kan sägas ligga inom de ramar som aktiebolagslagen och förbudet mot ministerstyre utgör. Att Statsföretag varit utsatt för stora påfrestningar, där särskilt behoven av nya stora kapitaltillskott varit aktuella, förklarar måhända Åslings handlande men ger honom inte rätten att sätta sig över gällande bestämmelser. Särskilt anmärkningsvärt är det att

Åsling utan något formellt regeringsbeslut och utan att samråda med eller underrätta bolagsledningen, i ett brev meddelar Per Sköld sina planer på att bryta ut det vinstgivande Procordia från Statsföretagsgruppen. Detta brev hade inte nått adressaten, när saken kommenterades i massmedia. Så bör det inte gå till.

Fru talman! Utfrågningarna med de personer som jag tidigare nämnt ger en skrämmande bild av hur den statliga företagsamheten har skötts under en följd av år. Det måste klart slås fast att så här kan det inte fortsätta. Antingen måste de regler som nu finns följas ordentligt eller också får vi finna nya regler för regeringens möjligheter att påverka de statliga företagen. En genomgripande omprövning måste alltså ske av formerna för och omfattningen av den statliga företagsverksamheten.

Detta är, fru talman, den aspekt som konstitutionsutskottet har rätt och skyldighet att lägga på det här ärendet. Det ankommer inte på konstitutionsutskottet att granska den statliga företagsverksamheten som sådan, men tillåt mig ändå säga att den slutsats som är naturlig att dra är att vi snabbt måste minska ner den statliga företagsamheten till ett minimum. Trots miljarder och åter miljarder och förmåner av olika slag företer de statliga företagen med några speciella undantag en dyster bild. Staten har visat sig förvalta sitt ägaransvar dåligt, även med hänsyn tagen till de speciella omständigheter som har gällt för förvärvet och driften av en del företag.

Fru talman! En samling bättre argument mot statlig företagsamhet än de som utgörs av konstitutionsutskottets utfrågningar i ärendet har man svårt att tänka sig. Den enda rimliga slutsats man kan dra generellt sett måste vara att verksamheten bör avvecklas eller privatiseras på så bred front som möjligt. De moderata ledamöterna i konstitutionsutskottet har inte kunnat vara med om den glättade och undvikande skrivning som majoriteten enats om för att skydda de sina. Vår reservation nr 6 talar klartext i frågan om ministerstyre. Jag ber att få yrka bifall till den.

#### **Anf. 75 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum nu har satts upp.

#### **Anf. 76 SVEN-ERIK NORDIN (c):**

Fru talman! Varje land formar sin konstitution, sina regler om regeringsmaktens rätta utövande, utifrån det egna landets tradition och praktiskt-ideologiska synsätt. Så också Sverige.

I jämförelse med många andra länder har regeringen här en rätt så begränsad makt. När det gäller de enskilda statsråden är begränsningen mycket stor. Ministerstyre får inte förekomma. Däremot ligger stora maktbefogenheter hos generaldirektörerna-verkscheferna.

Något större problem att dra gränsen mellan statsrådets befogenheter och ämbetsverken har det inte varit. Svenska statsråd har genomgående haft en stor respekt för grundlagarna, och de biträds också av erfarna regeringstjänstemän.

Vissa problem började uppstå när statliga verk – jag avser då de

## **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-  
rande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

affärsdrivande verken – undan för undan etablerade egna bolag och dotterbolag under dessa.

Ännu svårare har situationen blivit sedan statens engagemang på det egentliga företagsområdet började växa nära nog okontrollerat. För det är ju inte bara Statsföretag AB som har tillkommit, en jättekonzern bara den; det har dessutom tillkommit en rad andra företag lydande under olika departement, de flesta dock under industridepartementet.

Svenska staten äger i dag helt eller delvis över 1 200 företag med de mest skiftande verksamheter. Här finns allt från hamburger- och läkemedelstillverkning till gruvsdrift, massa- och papperstillverkning, sågverk, hotell- och restaurangrörelse, konsultverksamhet, teko och Gud vet allt.

Den statliga företagsverksamheten blir då helt naturligt föremål för större uppmärksamhet från allmänhetens sida än de enskilt ägda företagen. Man förväntar sig att de samhällsägda företagen skall känna ett speciellt stort ansvar för sysselsättning och anställningstrygghet och dessutom göra regionalpolitiska insatser. Man har uppskruvade krav på vad riksdag, regering och enskilda statsråd skall göra för att de statliga företagen skall motsvara alla dessa förväntningar. Problemen accentueras ytterligare av att många av statens företag ideligen behöver nya kapitaltillskott. En sådan utveckling leder obönhörligt fram till att det enskilda statsrådet av politiska skäl och med ansvar för statens ekonomi tvingas gå in och operera i den grå zon som existerar mellan å ena sidan företagsledningen och å andra sidan departementet i fråga.

Slutligen skall rena affärshemligheter inte få yppas.

Den grå zonen har alltså vuxit, gränsdragningen har blivit svårare och konstitutionsutskottets granskning alltmer omfattande och alltmer besvärlig just på det här området.

Vid årets granskning har vi mött tre ärenden som till fullo illustrerar de problem jag här har beskrivit. De tre ärendena rör Statsföretag, domänverket och NCB.

Jag stannar då först vid statsrådet Roine Carlssons befattning med NCB.

Frågan gäller först om statsrådet Carlsson gjort sig skyldig till ministerstyre och satt aktiebolagslagens regler ur spel genom att låta ett departementsråd ringa till NCB:s styrelseordförande direktör Östling och framföra regeringens önskemål, att NCB skulle lämna Arbetsgivareföreningen och att man skulle ligga lågt vid förhandlingarna om en eventuell försäljning av Lilla Edets pappersbruk.

Direktör Östling uppfattade de framförda önskemålen som en order.

Det hör till saken att direktör Östling är en mycket erfaren industriman, som har haft många kontakter med svenska regeringar och väl känner vad vi kan kalla departementsspråket. Men det hör också till saken att departementsrådet i fråga har tjänat länge i regeringskansliet och väl vet hur man framför grannliga budskap till av staten dominerade företag, utan att överskrida gränsen för det lovliga.

Enligt departementsrådet rörde det sig endast om synpunkter och

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

information. Här står uppgift mot uppgift, precis som Anders Björck sade. Några dokument finns inte. Däremot är det klarlagt att regeringen stod bakom åtgärden att ge NCB-ledningen en signal i dessa frågor.

Utskottet har alltså inga bevis för ministerstyre. I ett sådant läge friar man.

Nästa problem är statsrådet Roine Carlssons åtgärd att själv ringa direktör Östling och meddela sin avsikt att byta ut denne som ordförande i NCB-styrelsen. Om detta kan sägas, att nog framfördes budskapet i en brysk ton och i en brysk form. Men det har förstås sin förklaring. Det är väl känt att Roine Carlsson för några år sedan ivrade för att NCB borde sättas i konkurs – det gjorde också Gösta Bohman. Roine Carlsson har i sin tidigare verksamhet gjort skarpa uttalanden mot NCB även på andra sätt.

Inför utskottet har statsrådet Roine Carlsson sagt att direktör Östling saknade regeringens förtroende, eftersom Östling satt i NCB-styrelsen under 1970-talet, då NCB:s svårigheter var som värst.

Fru talman! Här vill jag gärna göra en markering. Det är sant att direktör Östling satt i NCB:s styrelse när NCB hade det som svårast, när man med ett alltför litet eget kapital mötte lågkonjunkturen samtidigt som man försökte leva upp till kraven att av sociala skäl hålla liv i fabriker som hade höga omkostnader och som saknade framtid.

Samme Östling har, sedan han fick axla ansvaret som ordförande i NCB-styrelsen, genomfört den nödvändiga omstruktureringen, skaffat fram en ny verkställande direktör och gjort NCB till ett företag som åter går med vinst.

Direktör Östling fick inget beröm som styrelseordförande av statsrådet Roine Carlsson; jag vill ge honom det i stället. Detsamma har NCB:s styrelse enhälligt gjort.

Men frågan gällde ju den konstitutionella aspekten, och där måste det sägas att regeringen har konstitutionell rätt att vidta åtgärder för att byta ut också en duktig ordförande. Statsrådet Carlsson hade faktiskt sin regerings medgivande att sätta i gång ordförandebytesprocessen i NCB.

Vi finner ett liknande fall i nästa delärende: före industriministern Nils G. Åslings åtgärd att byta ut Per Sköld som verkställande direktör i Statsföretag och propå att lyfta ut Procordia ur Statsföretagskoncernen. Fallen är dock inte helt parallella – det bör påpekas.

VD-skiftet i Statsföretag var en fråga som diskuterats i flera år, inte bara inom regeringen utan också inom Statsföretags styrelse. Detsamma gällde frågan om utbrytning av Procordia. Inte heller här har utskottet funnit några bevis för ministerstyre. Det är därför förvånansvärt att den moderata utskottsgruppen reserverar sig mot utskottets skrivning i denna fråga.

Det vore därför intressant att få höra hur moderaterna anser att Nils Åsling borde ha handlat gentemot ledningen av ett företag vars åtgärder har kostat skattebetalarna tiotals miljarder kronor bara sedan 1976. Vi fick en ny räkning i år. Hur länge skall en industriminister behöva finna sig i att bara skriva ut miljardcheckar?

Fru talman! Jag berörde inledningsvis problemen med den grå zonen, både

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-  
rande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

vad gäller de affärsdrivande verken och de aktiebolag där staten direkt och indirekt har ägarintressen. Vi kan inte särskilt länge till leva med de nuvarande förhållandena. I fråga om detta har Anders Björck och jag samma mening.

Centern tog redan 1979 upp frågan om relationerna mellan regering, riksdag och förvaltningsmyndigheterna. Dessa problem utreds nu av förvaltningsutredningen. Vi har också från utskottets sida noterat den översyn av de affärsdrivande verkens ställning som civildepartementet nu överväger.

Jag vill också starkt understryka den vikt som utskottet fäster vid att man tar itu med frågan om den framtida gränsdragningen mellan departement å ena sidan och ledningen för statligt ägda bolag å den andra.

En sådan gränsdragning skulle göra konstitutionsutskottets granskning av regeringen mera måttlig till sin omfattning och kanske också mera meningsfull.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan vad gäller punkt 11.

**Anf. 77 ANDERS BJÖRCK (m) replik:**

Fru talman! På den direkta fråga som Sven-Erik Nordin har ställt om hur länge en industriminister skall tvingas åse att ett företag som sorterar under honom förblöder, finns det naturligtvis ett mycket enkelt svar, nämligen att han så snabbt som möjligt skall ingripa. Därvidlag är vi inte oense. Men han måste självfallet ingripa utifrån de former som finns för den statliga företagsamheten, och han kan icke tillåtas utöva ett ministerstyre.

Om man läser utfrågningarna, både vad avser Roine Carlsson och Nils G. Åsling, finner man, fru talman, sida upp och sida ner att man gått vid sidan om de regler som gäller för statsråds sätt att ingripa. Fru talman! Att man har de bästa avsikter och att man vill handla snabbt gör faktiskt inte att man får sätta sig över de regler som finns.

Fru talman! Nils G. Åsling har ju dessutom varit industriminister under ganska många år sammanlagt, och han har då haft alla förutsättningar att föreslå nya och mera ändamålsenliga regler när det gäller statens möjligheter att påverka handläggningen av dessa ärenden.

**Anf. 78 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:**

Fru talman! Anders Björck känner sig övertygad om att ministerstyre har förekommit i fallet Nils G. Åsling. Jag tycker att det vore lämpligt att Anders Björck först läste igenom det digra materialet ordentligt, innan han ställer ett så pass tillspetsat påstående.

Anders Björck kan väl ändå inte förneka det faktum att både VD-frågan i Statsföretag och utbrytningen av Procordia var spörsmål som hade diskuterats i ett par års tid i Statsföretags styrelse. Det var därför inte någon nyhet för Statsföretag, och egentligen inte heller för Anders Björck och mig, att statsrådet Åsling försökte få till stånd en förändring och en förbättring. Menar Anders Björck verkligen på fullt allvar att industriministern i sådana

lägen bara skall sitta och rulla tummarna?

Det är bolagsstämman som bestämmer, sägs det. Det är just vad bolagsstämman och bolagsstyrelsen har gjort. Att den fattat sina beslut i överensstämmelse med önskemålen från den ende aktieägaren är väl egentligen bara i sin ordning. Kanske borde de här åtgärderna ha vidtagits betydligt tidigare.

Sedan vill jag ta upp en sak som Anders Björck nämnde i sitt inledningsanförande. Han gjorde gällande att utskottsmajoriteten har beskrivit problemen glättat och undvikande. Det har utskottet sannerligen inte gjort. Vi har pekat på svårigheterna att kunna dra upp de exakta gränserna i de här frågorna enligt de regler och bestämmelser som nu gäller. Vi anser att reglerna måste preciseras på ett eller annat sätt. Anders Björck borde ha lagt detta på minnet innan han så frejdigt och friskt beskriver det som har hänt som ministerstyre.

**Anf. 79 ANDERS BJÖRCK (m) replik:**

Fru talman! Jag har faktiskt läst igenom det digra materialet och mer än så. Jag har ju varit med om och medverkat vid tillkomsten av en hel del av materialet genom att delta i de utfrågningar som ägt rum inom konstitutionsutskottet. Jag anser självfallet inte att statsråden skall sitta och rulla tummarna när olika kriser uppkommer i de verk och företag som är dem underställda. Det är inte det debatten handlar om i dag. Det är en sak för näringsutskottet att reda ut. Vad det nu handlar om är under vilka former det skall ske. Jag hävdar att man på ett antal olika områden inte iakttagit formerna genom att statsråden personligen gripit in i olika känsliga frågor.

Jag vill kvittera den fråga jag fick genom att fråga Sven-Erik Nordin: Anser verkligen Sven-Erik Nordin att ett statsråd har rätt att sätta sig över reglerna, som t. ex. förbjuder ministerstyre, bara därför att han anser att han måste handla snabbt?

I fallet Roine Carlsson var dessutom, fru talman, de centerpartistiska ledamöterna av utskottet, inte minst i massmedieintervjuer som gavs efter diverse utfrågningar, väldigt militanta och uttalade mycket klart att det här förelåg ministerstyre. När det sedan blev klart att även Nils G. Åslings fögderi skulle granskas och det framgick att det här var fråga om liknande aktiviteter, bytte plötsligt de centerpartistiska ledamöterna fot i fråga om ministerstyre. Jag tror inte att jag behöver antyda för kammaren varför man gjorde det.

**Anf. 80 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:**

Fru talman! Anders Björcks senaste replik gav lyssnare ett klart besked om vilken inställning han har i sådana här frågor. Han har en speciell sorts glasögon på sig när han läser ett betänkande. Dessutom har han för sig att man skall ha förutfattade meningar när man granskar statsrådets ämbetsutövning. Jag har f. ö. aldrig uttalat mig i den här frågan i massmedia. Vad som

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådens tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

möjligen har sagts är, att om det som påstås är sant, är det fråga om ministerstyrelse.

Utskottets granskning har gett vid handen att detta inte var sant – det finns i varje fall inte något bevis för det t. ex. i fallet Roine Carlsson. Vad Anders Björck är ute efter är naturligtvis att få glädjen att pricka nuvarande och f. d. statsråd, bara de inte är moderater.

**Anf. 81 KURT OVE JOHANSSON (s):**

Fru talman! Konstitutionsutskottets granskning av vissa frågor rörande den statliga affärsverksamheten har visat att det inom detta område finns problem, som har många intressanta konstitutionella beröringspunkter.

Det material som tagits fram under granskningsarbetet har varit mycket omfattande. De uppgifter och synpunkter som kommit fram vid utfrågningarna i utskottet av personer med bred erfarenhet på olika befattningar inom den statliga affärsverksamheten har, inte minst, givit oss värdefull kunskap kring insyns- och inflytandeproblemen i de statliga myndigheterna och företagen.

Vi kan konstatera att de frågor som nu behandlas har en mycket hög svårighetsgrad. Orsaken härtill är att gränserna mellan statlig affärsverksamhet och statliga verk med myndighetsutövning å ena sidan och regeringen å andra sidan i många situationer inte alltid är lätta att dra. Det finns, som Sven-Erik Nordin här har sagt, en "grå zon", om man så får uttrycka sig, där det ibland kan vara svårt att avgöra vad som är rätt eller fel. Jag tror att åtminstone Sven-Erik Nordin och jag är överens om att det för framtiden är viktigt att försöka undanröja de oklarheter som föreligger och medverka till att den s. k. grå zonen blir så smal som möjligt.

En del av de problem som jag här har berört kom i strålkastarljuset i samband med domänverkets s. k. Italienaffärer. Verkets engagemang i försäljning av trähus hade åsamkat koncernen stora förluster. I en ingående utredning riktade justitiekanslern på ett flertal punkter stark kritik mot bl. a. domänverkets generaldirektör och överdirektör.

Beträffande förhållandet mellan de affärsdrivande verken och deras dotterbolag har JK i sin utredning angående domänverket pekat på väsentliga brister i det system som har tillämpats. JK konstaterar t. ex. att domänverkets ledning ansett sig ha långtgående befogenheter att leda beslutsverksamheten och att påverka transaktioner inom bolagen. En sådan ordning anser JK strida mot aktiebolagslagen och de principer som ligger till grund för bildandet av statliga bolag.

Utskottsutfrågningen av Mats Lemne, ordförande i domänverkets styrelse, vittnade också om de svårigheter som föreligger för en verksam styrelse och en regering att utifrån sina ansvarsåligganden få nödig insyn och ett inflytande som motsvarar deras ansvar. Enligt vad Mats Lemne uppgivit inför utskottet har regeringen inte i något skede varit informerad om de s. k. Italienaffärerna medan dessa pågick.

Som utskottet framhållit i sitt betänkande är det mycket angeläget att de förhållanden som JK anförut beträffande omfattningen av den offentliga

insynen i och statsmakternas tillsyn, kontroll och styrning av verksamheten i statsägda bolag, som direkt är knutna till en statlig myndighet, snarast blir föremål för utredning. Utskottet har därför med stor tillfredsställelse noterat att man inom civildepartementet redan är i färd med att utarbeta direktiv för en sådan utredning. I anslutning därtill vill jag betona att konstitutionsutskottet också framgent med stor uppmärksamhet kommer att följa frågan om förhållandet mellan regeringen och den statliga företagsamheten.

Fru talman! Jag övergår nu till den granskning som utskottet företagit angående vissa förhållanden rörande NCB och AB Statsföretag. Utskottet är också här enigt i sina skrivningar med undantag för moderaterna, som i en reservation riktar kritik både mot statsrådet Roine Carlsson och mot f. d. statsrådet Nils G. Åsling.

Det finns måhända skäl att göra några principiella klarlägganden beträffande de regler som gäller för aktiebolag. Låt mig därför slå fast att statliga aktiebolag på samma sätt som privata bolag är underkastade aktiebolagslagens regelsystem. Det betyder att även det statliga aktiebolaget är en självständig juridisk enhet. Bolagsstämman är högsta beslutande organ och där utövar aktieägarna sin rätt att besluta i bolagets angelägenheter. På s. 31 i utskottets betänkande återfinns en fylligare beskrivning av regelsystemet, och det gäller således lika för såväl statliga som privat ägda aktiebolag.

Detta regelsystem, och det är rätt viktigt att lägga på minnet, betyder självfallet inte att underhandskontakter mellan ägare och den direkta bolagsledningen inte skulle få förekomma. Det ligger, som vi har sagt i utskottets betänkande, i sakens natur att särskilt i bolag med endast en eller ett fåtal aktieägare är sådana underhandskontakter angelägna för att undvika konflikter mellan bolagsledning och aktieägare. Detta gäller naturligtvis i särskilt hög grad när staten är den ende aktieägaren. Eftersom det direkta ansvaret här utövas av regeringen är det enligt utskottets mening nödvändigt med ett förtroendefullt förhållande mellan det ansvariga statsrådet och resp. bolagsledning. Det är också viktigt att understryka.

Det bör hållas i minnet, och det vill jag särskilt betona, att regeringen även har ett politiskt ansvar i fråga om den statliga företagsverksamheten oberoende av i vilken form den bedrivs.

Den moderata reservationen är i sak ett mycket svagt dokument. Förmodligen – och det framgick delvis av Anders Björcks framträdande här – har den tillkommit i affekt, därför att de två övriga borgerliga partierna inte velat ansluta sig till en onyanserad kritik av statsrådet Roine Carlsson. Och jag förstår dem fullt väl. Förutom att reservationen innehåller onyanserad kritik brister den också i konsekvens. Till detta sistnämnda, fru talman, skall jag återkomma.

Anders Björck anklagade här från talarstolen Roine Carlsson för ministerstyre. För att komma dit tar han bara hänsyn till de uppgifter som Östling har lämnat i utskottet. Han gör Östlings argument till sina. Det är ju ett ganska märkligt sätt av en ledamot i konstitutionsutskottet att gå till verket på i ett sådant här granskningsarbete.

## Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

### *Granskning av statsrådets tjänste- utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

I reservationen hävdas att statsrådet Roine Carlsson ingripit i angelägenheter som enligt aktiebolagslagen direkt åvilar bolagsledningen. Detta är ett påstående som reservanterna gripit direkt ur luften och som det inte finns minsta täckning för. NCB är ett nära nog helstatligt företag. Statsrådet Roine Carlsson är därför självfallet i sin fulla rätt att påminna NCB:s ledning om att det finns en arbetsgivarorganisation, SFO, som många av de statliga företagen tillhör och att man i styrelsen för NCB borde få tillfälle att överväga och pröva om det var ändamålsenligt med en anslutning.

Statsrådet Roine Carlsson är naturligtvis också i sin fulla rätt att informera en ordförande i en statlig företagsstyrelse om att vederbörande inte längre har hans och regeringens förtroende och att man avser att kalla till en extra bolagsstämma för att utse en annan ordförande. Att kalla ett sådant förfaringsätt som här redovisats för anmärkningsvärt är fullständigt obegripligt. I sin reservation säger moderaterna att det saknades ett formellt regeringsbeslut. Till detta sistnämnda vill jag erinra om att de frågor som här har berörts beträffande NCB hör till Roine Carlssons ansvarsområde och att han i förväg förankrat sina åtgärder i regeringen.

Bristen på konsekvens i moderaternas reservation – som jag, fru talman, lovade att återkomma till – framstår i all sin nakenhet när man kommer fram till det avsnitt som behandlar Nils G. Åslings ingripande mot Statsföretag. Den information som statsrådet Roine Carlsson lämnade, helt inom ramen för sina befogenheter, till ordföranden i NCB:s styrelse ter sig i förhållande till vad som skedde i Statsföretag som en mild västanfläkt. Hade det varit konsekvens i moderaternas reservation skulle Nils G. Åslings försök att bryta ut Procordia från Statsföretag ha renderat honom en direkt anmärkning. Men det modet har moderaterna inte haft. Moderaternas krystade formuleringar och bristande konsekvens i sin reservation beträffande Statsföretag visar i själva verket bara hur sakligt illa underbyggd deras kritik av statsrådet Roine Carlsson i verkligheten är.

Fru talman! Jag har inför utskottet deklarerat att Nils G. Åslings ingripande i Statsföretag måste vara den yttersta gräns för hur långt ett statsråd kan utnyttja sin befogenhet. Den uppfattningen har jag fortfarande. Men jag medger gärna att det finns förmildrande omständigheter som man i hans fall måste ta hänsyn till. Men det är inte bara det förhållandet som moderaterna talar om, nämligen att Statsföretagsgruppen behövde nya stora kapitaltillskott. Det förmildrande ligger snarare däri, vilket jag anfört tidigare, att gränsen för vad som från konstitutionella utgångspunkter skall anses som otillbörligt handlande från regeringens eller ett enskilt statsråds sida är utomordentligt svår att dra. Det är därför viktigt att fortsätta kartläggningen av den "grå zon" som Sven-Erik Nordin också talade om och som jag inledningsvis nämnde.

De nu aktuella ärendena, som ingående har utretts av utskottet, har gett vid handen att det finns ett behov av sådana klarlägganden i fråga om förhållandet mellan regeringen och den statliga företagsamheten i stort. Det är, som Olle Svensson redan anförde i första debattrundan, bl. a. frågan om den faktiska ansvarsfördelningen mellan staten/ägaren och en statlig

bolagsledning som enligt utskottets mening är viktig att överväga. De önskemål som därvid skall tillgodoses är å ena sidan statsmakernas behov av övergripande kontroll och insyn, särskilt i företag där staten gett stora kapitaltillskott, och å andra sidan bolagsledningens rätt till handlingsutrymme för att fullfölja sina förvaltningsuppgifter i företaget.

**Anf. 82 ANDERS BJÖRCK (m) replik:**

Fru talman! Kurt Ove Johanssons idoga försök att försvara bl. a. Roine Carlsson är ju i och för sig värda all heder. Det är ett vackert drag att försvara partikamrater – det skall naturligtvis medges. Och visst behövs det försvar, kanske t. o. m. mer än Kurt Ove Johansson förmår att prestera. Roine Carlssons start som industriminister var ju föga lysande. Han lyckades redan från början göra ett antal s. k. tavlor, som icke blott väckte konstitutionsutskottets uppmärksamhet utan även svenska massmedias uppmärksamhet i en utsträckning som nog får betraktas som ganska sällsynt.

Det intressanta var ju att när Sven Östling inför massmedia pekade på vad som hade hänt – han hade fått telefonsamtal från Roine Carlsson och dennes departementsråd om att göra det och det – så dementerade inte Roine Carlsson detta. Han låste in sig – och på ett sådant sätt att inte ens hans egen informationssekreterare kunde nå honom per telefon. Roine Carlsson satt och tjurade ett antal dagar i stället för att gå ut och omedelbart konstatera att vad som sagts av Sven Östling och andra icke är sant. Det var först när han kom till konstitutionsutskottet som han gav en i efterhand tillrättalagd version.

Fru talman! Ingen tror väl att en industriminister låter ringa upp en ordförande i ett statligt bolag bara för att informera honom om att det finns en annan arbetsgivarorganisation, som heter SFO. Vi skall ändå inte underskatta intelligensen hos ledamöterna i den här kammaren, Kurt Ove Johansson, så att vi tillåter oss vilka påståenden som helst. Här handlar det ju om att få NCB ut ur SAF och ingenting annat, och det tycker jag att Kurt Ove Johansson skall erkänna.

Om NCB är ett statligt företag till 100 % eller inte spelar dessutom ingen roll när det är fråga om ministerstyre. Statsråden har icke rätt att handla på annat sätt än enligt de regler som gäller, oavsett om ägarandelen för staten är 80, 90 eller 100 %.

Nej, fru talman, det är nog faktiskt på det sättet. Även massmedia, möjligen med undantag av några alldeles extrema partimegafoner, har ju fått klart för sig att här försöker två partier skydda var sin industriminister. Såvitt jag kan se är det knappast någon någorlunda oberoende tidning som har kommit till någon annan slutsats. Det är sannerligen icke bara de moderata ledamöterna i konstitutionsutskottet som har denna uppfattning.

**Anf. 83 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:**

Fru talman! Jag tror att det hade varit klokare av Anders Björck att försöka bilda sig egna uppfattningar än att överta de uppfattningar som serveras i olika tidningar.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Anders Björck påstår att jag för min del "som sig bör" försvarar Roine Carlsson. Jag försvarar ingen. Jag har lämnat en redogörelse för ett sakförhållande. Att denna redogörelse och detta sakförhållande talar till Roine Carlssons förmån är en helt annan sak.

Jag tror att Anders Björck egentligen har missförstått sin granskningsupp-  
gift i konstitutionsutskottet. Den skall inte gå ut på att inta en försvarsposi-  
tion eller en anfallsposition i förhållande till regeringen eller något enskilt  
statsråd, utan den skall innebära att man gör en saklig granskning av ett  
förehavande och sedan bildar sig en egen uppfattning om vad som är rätt eller  
fel.

Jag skulle också, eftersom jag har läst den moderata reservationen mycket  
noga, vilja försöka få reda på vad som egentligen menas, när moderaterna  
där säger: Det måste ses som — — ytterst olyckligt att man från regeringshåll i  
vissa fall försökt lösa konflikter — — genom att avskeda bolagsledningarna." Jag  
vet inte riktigt vad reservanterna avser. Vilka bolagsledningar är det man  
menar? Vilken regering, eller vilka regeringar, syftar man på? Rent  
principiellt kan det väl inte, Anders Björck, vara något fel om en regering  
byter ut ledande personer i företag som inte klarar sina uppgifter eller som  
man inte har förtroende för. Det sker också, förmodar jag, i privata företag.  
Där brukar man väl inte ha silkesvantarna på, när ägarintressena tycker att  
någonting har gått snett. Hade det på det privata området funnits ett organ  
som granskat den privata industrin på samma sätt som riksdagens konstitu-  
tionsutskott granskar regeringen, skulle säkerligen många intressanta saker  
ha kommit i dagen.

Men jag tycker att Anders Björck skall tala ur skägget. Vilka företag, vilka  
regeringar avser ni med den formulering som jag alldeles nyss läste upp?  
Menar Anders Björck t. ex. att man inte skulle ha rensat upp i domänverket,  
efter vad som hänt?

#### **Anf. 84 ANDERS BJÖRCK (m) replik:**

Fru talman! Jag tycker visst att man skall tala ur skägget i sådana här frågor  
även om jag personligen icke bär något skägg. Men det är just så som vi  
moderata ledamöter av konstitutionsutskottet har handlat. Vi har, till  
skillnad från de andra partierna, talat ur skägget genom att avge en  
reservation. Där har vi preciserat vad vi tycker i dessa sammanhang.

Självfallet skall man kunna byta ut personer som inte klarar sina uppgifter.  
Jag vill, fru talman, erinra kammaren om att när vi förra året diskuterade  
vissa frågor rörande generaldirektörer, så var det uteslutande moderata  
samlingspartiets företrädare i konstitutionsutskottet som krävde att frågan  
om generaldirektörers oavsättlighet skulle utredas. Vi förutsåg nämligen att  
sådana här saker skulle hända, och att det var orimligt att t. ex. generaldi-  
rektörer i affärsdrivande verk även om de misskötte sig automatiskt skulle  
kunna sitta i sex år, utan att man skulle ha ens formella möjligheter att flytta  
på dem. Vi krävde att man skulle utreda frågan om oavsättlighet, men vi fick  
inga med oss. Det var snarast andra än moderata samlingspartiets ledamöter  
som ville skydda höga ämbetsmän. Ta fram, Kurt Ove Johansson, förra årets

granskningsbetänkande och läs vad vi då sade från moderata samlingspartiets sida!

Sedan är det skillnad mellan att avskeda bolagsledningar som är inkompetenta och bolagsledningar som är politiskt obekväma. Det är ju det sistnämnda vi kritiserar. Olika industriministrar har velat få väck folk som inte har tyckt som de politiskt, och det är någonting helt annat. Vill man göra det skall man tillgripa den normala vägen. Då får man gå via ett formellt regeringsbeslut och ta det politiska ansvaret – inte bakvägen försöka få väck politiskt obekväma personer och motivera detta med att de är inkompetenta att sköta ett visst företag.

Det är faktiskt två skilda saker.

Vi har försökt att sakligt granska vad som har hänt. Vi kommer till olika uppfattningar i sådana här sammanhang, och det är kanske inte särskilt märkvärdigt. Men så mycket måste jag säga att min erfarenhet från konstitutionsutskottets arbete under ganska många år tyder på att det finns inga som är så beredda att i alla lägen försvara sina partivänner som socialdemokraterna. Jag kan knappast erinra mig att man någon gång har vågat rikta någon kritik mot ett "eget" statsråd. Det har vi från moderata samlingspartiet faktiskt inte varit rädda att göra.

**Anf. 85 KURT OVE JOHANSSON (s)** replik:

Fru talman! Låt mig konstatera att Anders Björck inte bär skägg, men han talar som om han hade skägg. Jag ställde här ett par frågor om vilka företag och vilka regeringar som åsyftades med den formulering som finns i moderaternas reservation. Jag bara konstaterar att jag inte fick svar på de frågor som jag ställde i det avseendet.

Jag skulle på nytt vilja upprepa det som står i den moderata reservationen, att det skulle vara olyckligt att försöka lösa konflikter genom att avskeda bolagsledningar. Nu har vi i konstitutionsutskottet fått ett material om en frågediskussion här i kammaren. Margaretha af Ugglas säger så här i en debatt med Nils Åsling: Är Nils Åsling inte nöjd med styrelsen, skall han naturligtvis byta ut den. Det är ett helt annat språk än det moderaterna i konstitutionsutskottet använder i sin reservation. Det finns kanske anledning, Anders Björck, att städa litet framför egen dörr.

Anders Björck har pratat väldigt mycket om ministerstyre i det här sammanhanget. Jag skulle vilja läsa upp ett litet stycke som Anders Björck faktiskt har varit med och skrivit under i konstitutionsutskottet, och som ur den synpunkten är ganska intressant. Så här står det: "När ett enskilt statsråd i auktoritativa former ger råd till underställda myndigheter uppkommer ibland frågan om sådana anvisningar kan uppfattas som försök till 'ministerstyre' eller usurpation av de befogenheter som tillkommer regeringen. I förhållande till företag eller andra från staten fristående rättssubjekt gäller emellertid att varken det enskilda statsrådet eller regeringen har rätt att självständigt meddela föreskrifter. Här föreligger" – lyssna nu Anders Björck – "därför knappast ens teoretiska förutsättningar för 'ministerstyre'."

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-  
rande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Det här har Anders Björck skrivit under för något år sedan. Han kan själv göra tolkningarna. Tiden tillåter inte att jag gör det. Men det är ganska klart att det finns anledning för Anders Björck att begrunda vad han en gång har skrivit under.

Förste vice talmannen anmälde att Anders Björck anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

**Anf. 86 JÖRN SVENSSON (vpk):**

Fru talman! Vpk har i detta avsnitt inga säryrkanden vid sidan om utskottets. Men för den skull saknar vi inte egna tankar om de problem som berörs. Jag skall be att få notera några sådana synpunkter, även om det nu sker i bakvattnet efter dispyten mellan majoritet och moderata reservanter.

Att beskylla statsråd för ministerstyre har varit ett vanligt sätt att söka politiskt komma dem till livs. Ibland får man det intrycket att regeringsmedlemmar egentligen inte får tala och agera i något som hör under statsbyråkratins befogenhet. De skall vara byråkratins fångar, annars beskyller man dem för ministerstyre. Detta är en felaktig tolkning av begreppet. Det intressanta med ministerstyret och den fara som det anses utgöra är, att själva tanken utgår från en klassisk maktodelningsprincip, som har sina rötter i tiden före parlamentarismen. Så snart man får parlamentarism, blir det ju i själva verket naturligt att den verkställande politiska makten utövar en allmän övergripande överhöghet över administrationen.

Administrationens självständighet får då en annan innebörd. Också begreppet ministerstyre förändras. Ministerstyre i nuvarande mening är när ett statsråd ingriper i den behöriga handläggningen av administrativa ärenden. Men det är däremot inte ministerstyre, om ingripandet avser ett läge där administrationen å sin sida uppträder obehörigt och i strid med regler. Då är det tvärtom ett statsråds skyldighet att i någon form ingripa. Det är inte ministerstyre utan ett utövande av regeringsansvar.

Man kan faktiskt ställa den något provocativa frågan om inte Sverige skulle vara betjänt av litet mer ministerstyre. Den svällande förvaltningen ger ju gång på gång upphov till rättsliga missförhållanden, som får fortsätta år efter år, därför att det inte finns effektiva mekanismer för att undanröja felaktigheterna via utövande av ett övergripande politiskt ansvar. Vem skall annars vara grundlagens aktive försvarare mot dem som bryter den? Problemet har relevans t. ex. i domänverksfrågan. Där hade en hög ämbetsman, genom sitt ansvar för verksamheter utanför förvaltningssektorn, undergrävt förtroendet för sin funktion som ämbetsman innanför förvaltningssektorn, och där fanns trots detta inte någon mekanism genom vilken regeringen kunde få honom att avgå.

När det sedan gäller statsrådets relationer till den statliga företagssektorn, den egentliga affärsverksamheten, blir hela begreppet om ministerstyre irrelevant, eftersom denna sektor inte ingår i förvaltningen. Här är

statsråden enbart företrädare för statens ägarintresse. Detta ägarintresse fungerar i princip som vilket annat kapitalistiskt ägande som helst.

Visserligen finns lagstiftning beträffande aktiebolag. Men alla vet att det vid sidan av denna ganska begränsade lagstiftning finns ett stort oregrerat maktpolitiskt område, där utövandet av ägarintresset är i hög grad formlost. I alla delar av näringslivet accepteras denna formlösa ägarmakt som något självklart – och av de borgerliga rent av som något sunt. Om Roine Carlsson varit företrädare för en stor privat finansgrupp, som var ensamägare till en koncern, skulle ingen ha tyckt att hans handlande gentemot NCB varit anmärkningsvärt. Och under förhandenvarande omständigheter utgör det i varje fall inget konstitutionellt problem. Däremot kan det naturligtvis vara en fråga om allmän politisk och ekonomisk lämplighet, som dock inte faller under konstitutionsutskottet.

Det konstitutionella problemet ligger, som vi ser det, snarare på ett helt annat plan. Utvecklingen i det moderna industrisamhället har skapat en speciell maktpolitisk situation. Vi har egentligen fyra maktpolitiska strukturer i landet:

Ett privat näringsliv med en exempellös kapitalkoncentration och starka korporativa administrationer. En stor civilförvaltning, som blir allt svårare att överskåda och kontrollera. En samhällelig företagssektor av betydande storlek med komplicerade hierarkier, med krav på självständighet gentemot politiska instanser och f. ö. med alla de kännetecken som brukar präglade storföretag i form av vad som kan kallas "corporate interests" – dvs. egna, interna, institutionaliserade maktintressen, som strävar efter att skydda sin speciella handlingsfrihet och makt.

Därutöver har vi en regering av klassiskt snitt, som har svårt att överblicka dessa komplicerade strukturer. Slutligen har vi parlamentet, som är den av utvecklingen mest åsidosatta strukturen. Det är som om den klassiska parlamentarismen inte mäktar att längre förhålla sig aktiv till och utöva något verkligt inflytande gentemot de ofta slutna maktcentra och självständiga apparater som har växt fram i samhället.

Det är här det verkliga problemet ligger, och knappast så mycket i frågan huruvida något enskilt statsråd har ingripit opåtagat i en eller annan personfråga.

Hur skall man få dessa kolosser under någon form av demokratisk kontroll? Och hur skall man på ett logiskt och rättsligt godtagbart sätt reglera förhållandena mellan apparaterna?

Det sistnämnda problemet får vi tillfälle att diskutera många gånger. Det är delvis föremål för utredning, såsom har påtalats i betänkandet. Inte minst har Per Sköld i förhöret inför utskottet kommit in på viktiga delar därav, framför allt när det gäller jävsfrågorna.

Den första frågan är dock den tyngsta. Det är som om parlamentarismen i den snäva klassiska meningen inte längre orkade garantera en demokratisk kontroll. Den folkliga insynen och kontrollen behöver andra, bredare och kanske också mera direkta former. Man kanske i framtiden inte alls bör ha jättelika, hierarkiskt styrda statskoncerner utan i stället företag i samhälls-

Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-  
rande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

ägo, styrda genom demokratisk självstyrelse. På något sätt måste i varje fall det problemet på sikt angripas. Alternativet är att dessa väldiga apparater och strukturer helt börjar leva sitt eget liv och diktera villkoren för det parlamentariska systemet, och det är i så fall början till slutet för parlamentarismen.

**Anf. 87 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Till Kurt Ove Johansson vill jag säga att jag har svårt att se att Margaretha af Ugglas uttalande skulle stå i strid med vad jag här har sagt. Självfallet skall ett statsråd kunna byta ut en styrelse om han eller hon anser det – det intressanta är att det sker i de former som föreskrivs, nämligen att man går via en ordinarie eller extra bolagsstämma.

Men jag har också mycket svårt att se vad det uttalande som Kurt Ove Johansson läste upp har att göra med det jag har sagt. Slutsatsen av det som Kurt Ove Johansson säger skulle bli att ministerstyre över huvud taget inte existerar! Och att ministerstyre kan existera kan väl knappast någon förneka. Så länge de regler finns som nu gäller är det naturligt att vi också har möjligt att påtala detta.

Det finns naturligtvis här besvärliga gränsfall. Jag hävdar personligen att om en industriminister ger en direkt order till verkställande direktören i ett statligt företag att förstärka sin direktion på det och det sättet – det är ett konkret fall – är det faktiskt ministerstyre. Då handlar det inte om att tillsätta styrelseordförande, styrelse, VD eller någonting liknande, utan då går han direkt in i företagets skötsel och säger: Si och så skall det skötas!

Det här är inte bara en konstitutionell fråga. Det kan innebära ganska så stora företagsmässiga problem om ett statsråd av politiska skäl – det är det som ibland har skett – vill gå direkt in i ett företags skötsel och även på lägre nivåer se till att personer utses som kan vara av intresse.

Kurt Ove Johansson vet mycket väl vad vi från moderata samlingspartiets sida syftar på när vi talar om att man från olika håll har försökt åstadkomma skiften – försöket att få bort Per Sköld är ett exempel på detta.

Jag tycker, fru talman, att det som Jörn Svensson här tog upp var mycket intressant. Vi har också i den moderata reservationen mycket klart sagt att så här kan det inte fortsätta. De regler som i dag gäller för ministerstyre, de regler som gäller för kontakterna med statliga företag, de regler som gäller för generaldirektörs oavsättlighet, m. m., är icke tidsenliga. Dem måste vi ändra, och vi har ett bestämt krav på den punkten. På en punkt ställde vi sådana krav redan förra året.

Men det finns komplikationer. Det är inte alltid så att ett affärsdrivande verk bara driver affärer och att det därför är fritt fram för ett statsråd att med det ägaransvar han representerar se till att företaget går så bra som möjligt – man ger då vissa tips och vinkar om hur detta skall gå till. Det är faktiskt så, fru talman, att vi har hybrider. Vi har affärsdrivande verk som också har ett myndighetsansvar. Televerket och luftfartsverket är exempel på verk som kombinerar affärsverksamhet med ett myndighetsansvar. Då är det inte riktigt lika enkelt.

Jag tycker alltså, i likhet med Jörn Svensson, att man här måste göra någonting. Men så länge de nuvarande reglerna gäller är det faktiskt konstitutionsutskottets uppgift att påtala de överträdelser av dessa regler som äger rum.

Fru talman! Låt mig också säga att när Jörn Svensson menar att parlamentet är den del i den här maktstrukturen som har åsidosatts mest håller jag också med honom. Men en av parlamentets få möjligheter att hävda sig är bl. a. den granskning som vi just nu diskuterar resultatet av.

**Anf. 88 KURT OVE JOHANSSON (s):**

Fru talman! Jag läste tidigare upp ett citat från en handling som Anders Björck har skrivit under och som gällde vissa synpunkter på ministerstyrelse. Nu går Anders Björck upp i talarstolen och polemiserar mot det som jag läste upp. Det har han naturligtvis rätt att göra. Jag tycker att det i och för sig är glädjande att Anders Björck under det år som har gått har utvecklats så snabbt att han nu inser att det han skrev under för ett år sedan eller två inte längre håller streck. Detta är i och för sig en glädjande utveckling.

Sedan kunde Anders Björck inte förstå vad Margaretha af Ugglas hade med den här debatten att göra. Det är kanske en motiverad fråga det också. Men det hänger ju samman med att moderaterna i sin reservation har skrivit att det är olyckligt att man försöker lösa konflikter genom att avskeda bolagsledningarna. Margaretha af Ugglas har sagt att om man inte är nöjd med styrelsen, så skall man naturligtvis byta ut den. Jag tycker att t. o. m. Anders Björck måste inse att dessa båda formuleringar går skilda vägar; de hänger inte ihop. Detta var skälet till att jag sade till Anders Björck att han kanske borde börja städa framför egen dörr.

I ett tidigare inlägg sade Anders Björck att man inte skall underskatta ledamöternas intelligens. Nej, det skall man naturligtvis inte göra. Men har det aldrig föresvävat Anders Björck att han står ensam i sin reservation på den här punkten? Alla övriga representanter för riksdagens övriga partier har enat sig om en skrivning. Jag tycker därför det finns anledning för Anders Björck, när han säger att man inte skall underskatta kammarledamöternas intelligens, att fundera litet över varför han kan ha hamnat i sin reservation på det sneda sätt som han gjort.

**Anf. 89 JÖRN SVENSSON (vpk):**

Fru talman! Några kommentarer.

När Anders Björck debatterar frågan om Roine Carlssons och Nils Åslings ansvarighet utgår han från att själva begreppet ministerstyrelse är någonting relevant och tillämpligt här, men det vill jag ifrågasätta att det är. Varken ur aktuell eller historisk synpunkt tror jag att Anders Björck har rätt därvidlag. Begreppet ministerstyrelse har sitt ursprung i den vikt man fäste vid att skilja den verkställande makten från den dömande, dvs. administrationen i egenskap av utövare av den praktiska rätten skulle inte vara utsatt för påtryckningar från den verkställande makten, regeringsmakten.

Men när man då får en omfattande affärsverksamhet i för det kapitalistiska

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

samhället i övrigt likartade typiska former, då föreligger ju inte alls någon motsättning mellan verkställande makt och dömande makt, eftersom affärsverksamheten inte kan inordnas i det där konstitutionella schemat; den står utanför det. Följaktligen har hela frågan om ministerstyrelse, om ministrarnas inblandning i administrationens behöriga handläggning av ärenden, inte med den här frågan att göra. Man kan över huvud taget inte diskutera som om ministerstyrelse hade förekommit eller inte förekommit härvidlag.

Det är naturligtvis sant som jag sade, att det finns andra regler då, bl. a. i aktiebolagslagen, som reglerar den statliga företagsamheten likaväl som den reglerar privata aktiebolag. Men vi vet också att dessa regler omfattar bara vissa funktioner och vissa delar av verksamheten. Större delen av det maktpolitiska fältet är ju formellt oreglerad. Det går alltså inte att diskutera frågan som om statsrådet hade brutit mot några regler, ifall han i egenskap av representant för ägarintresset vill tvinga en viss ledning eller en viss person i ledningen att avgå. Det ligger inom ramen för den normala maktutövning som försiggår inom den här typen av ägande. Det är inget märkvärdigt med det, och hela diskussionen om ministerstyrelse kan vi avveckla.

Det är ju litet motsägelsefullt och samtidigt ironiskt när vi då kommer till frågan om domänverket och generaldirektören. Jag kan i och för sig hålla med om att generaldirektörer inte borde vara oavsättliga – jag är helt överens med Anders Björck på den punkten. Men det är ju litet underligt att när man då först hävdar att man är ute för att förhindra ministerstyrelse och sedan kommer till slutsatsen att för att få rätsida på de här förhållandena måste man införa mera ministerstyrelse, dvs. man måste ge regeringen befogenhet att avsätta generaldirektörer.

Det är att utvidga ministrarnas befogenheter. Man kan inte nå en tillräckligt tillfredsställande konstitutionell kontroll utan att utvidga ministerstyrelsens omfång.

Det mest ironiska är ju när Anders Björck i sitt tidigare anförande sade att det bästa vore om man privatiserade den statliga företagsamheten. Det vore ju verkligen att drastiskt minska alla möjligheter till offentlig insyn och kontroll. Det är väl knappast någonting som ur konstitutionell demokratisk synpunkt kan anses tillfredsställande, i varje fall inte av något annat parti än moderata samlingspartiet.

**Anf. 90 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Låt mig säga till Kurt Ove Johansson att vad som står i den moderata reservationen är att vi ser det som principiellt ytterst olyckligt att man från olika regeringars sida i vissa fall har försökt lösa konflikter genom att avskeda folk. Om Kurt Ove Johansson vill läsa innantill, skall han se att det står "i vissa fall", och det är någonting helt annat än vad han har stått här och sagt.

Det återopade citatet kommer såvitt jag kan förstå från Telubbetänkandet förra året. Det skulle innebära, om man tolkade det på samma sätt som Kurt Ove Johansson gjorde, att begreppet ministerstyrelse över huvud taget icke

existerar. Då är debatten fullkomligt meningslös i dag. Men inte minst Kurt Ove Johansson och hans partivänner har, när de befann sig i opposition, ägnat sig åt att tala om ministerstyre från borgerligt håll.

Därmed är jag inne på Jörn Svensson. Det är klart att man kan, med ett lättsinne som övergår det mesta, i likhet med Jörn Svensson säga att hela diskussionen om ministerstyre kan vi avveckla. Jörn Svensson sade ordagrant så.

Jörn Svensson tolkar den svenska författningsdebatten så, att begreppet ministerstyre inte existerar. Därmed är naturligtvis, det håller jag med om, debatten tämligen meningslös. Men nu är det, fru talman, dess bättre inte Jörn Svensson som skriver den svenska grundlagen. Det är inte ens Jörn Svensson som tolkar den på ett särskilt auktoritativt sätt.

Hittills har ingen i de diskussioner vi haft i konstitutionsutskottet ifrågasatt att ministerstyre är förbjudet, inte ens vpk-representanten Nils Berndtson. Däremot har man sagt att ministerstyre icke har ägt rum i det speciella fall som vi nu diskuterar, men det är någonting helt annat.

Så länge begreppet ministerstyre är en konstitutionell realitet – och det är det alldeles oavsett vad Jörn Svensson säger – är det vår skyldighet i utskottet att se upp när ministerstyre förekommer och i så fall också slå ner på detta. Det är ingenting som bara moderaterna ägnar sig åt, utan det har i hög grad även andra partier gjort, i många fall ganska nyligen.

Sedan har jag litet svårt att hänga med Jörn Svensson, när han säger att en möjlighet att avskeda generaldirektörer skulle vara en utvidgning av begreppet ministerstyre – Jörn Svensson sade faktiskt så. Att avskeda generaldirektörer genom ett formellt regeringsbeslut är någonting helt annat än ministerstyre.

#### **Anf. 91 JÖRN SVENSSON (vpk):**

Fru talman! Jag tar det sista först, frågan om att det skulle göras lättare att avsätta folk i vissa ledande befattningar inom den statliga sektorn. Det kan man inte åstadkomma med mindre än att man utvidgar regeringens befogenheter, dvs. man utökar ministrarnas befogenheter att förfoga över vissa funktioner.

Att Anders Björck företräder den tanken, samtidigt som han är så rädd för ministerstyre, visar hur pass komplicerat det här är.

När vi sedan kommer till frågan om vad ministerstyre är och inte är, tror jag inte att Anders Björck, om vi höll på en stund här med en konstitutionell diskussion, skulle klara definitionen särskilt bra. Hela begreppet ministerstyre har faktiskt sitt ursprung i, som jag sade, relationen mellan den verkställande makten och den dömande makten. Verksamheter som de statliga aktiebolagen av Statsföretags typ hör inte till den sektorn, de är inte inordnade i det förhållandet, och därför har begreppet ministerstyre ingen relevans när det gäller dem. Där råder andra maktförhållanden, och därför kan man inte på så att säga konstitutionell väg komma åt eller beteckna det som ministerstyre, ifall ett statsråd eller en regering går in och vill avsätta en bolagsstyrelse i ett statligt företag. Den diskussionen hör inte hemma där.

#### **Nr 154**

**Onsdagen den  
25 maj 1983**

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den statliga  
affärsverksam-  
heten*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

Sedan kan man för den skull tycka att det är klokt eller dumt, lämpligt eller olämpligt, om de gör så i konkreta fall, men det är en annan diskussion och inte en konstitutionell fråga.

**Anf. 92 ANDERS BJÖRCK (m):**

Fru talman! Jag vet att Jörn Svensson i sådana här debatter alltid vill ha sista ordet, och jag skall naturligtvis låta honom få det om han vill gå upp ytterligare en gång. Jag tror nämligen inte att vi löser problemet med hur man exakt definierar ministerstyre här och nu.

Alldeles kristallklart är dock att det finns ett vedertaget begrepp, som kallas ministerstyre. Ingen har ifrågasatt det under de år jag har varit verksam i konstitutionsutskottet – det är nu tio år – det må gälla borgerliga politiker, socialdemokrater eller representanter för vpk.

Om vi tittar på majoritetens skrivning, som är underskriven av samtliga partier inkl. vpk men exkl. moderata samlingspartiet, finner vi där inte alls det resonemang som Jörn Svensson nu för i kammaren. nämligen att begreppet ministerstyre inte skulle vara relevant när det gäller statlig företagsverksamhet. Det sägs tvärtom på s. 33: "Från konstitutionell synpunkt ger granskningsärendet i dessa delar inte utskottet anledning till kritik."

Detta syftar, fru talman, just på att majoriteten menar att de båda berörda statsråden har hållit sig inom de konstitutionella ramarna och alltså enligt majoritetens uppfattning icke har bedrivit ministerstyre.

**Anf. 93 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Vissa frågor rörande den statliga affärsverksamheten anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 12: Beslut om devalvering 1982.

**Anf. 94 OVE ERIKSSON (m):**

Fru talman! Granskningsärende 12 avser handläggningen av beslutet om devalvering 1982. Ur konstitutionell synpunkt är det inte orsaken till nedskrivningen av den svenska kronan som är intressant. Om det var omvärldens låga förtroende för kronan eller en förväntan om en inflationistisk politik med en kommande socialdemokratisk regering som orsakade spekulationsvågen mot kronan kan därför lämnas därhän.

Det intressanta och såvitt jag kan förstå också unika i ärendet är att initiativet till devalveringen togs av en regering som ännu inte var bildad. Strikt formellt var det alltså, som finansminister Feldt uttryckte det vid utskottsutfrågningen, som ledamot av riksdagen han agerade i sina kontakter med riksbankschefen och med representanter för de nordiska regeringarna. Detsamma gäller hans kontakter med cheferna för Valutafonden och den västtyska centralbanken.

Kjell-Olof Feldt representerade ett parti vars partiledare fått talmannens uppdrag att bilda regering. Det är att märka att förutsättningen hela tiden gällde en minoritetsregering. Om en riksdagsmajoritet stod bakom devalve-

ringen 1982 har inte framgått av konstitutionsutskottets granskning. Höstens politiska debatt tyder på att så inte var fallet.

Riksbanksfullmäktige, som bl. a. har att besluta om valutajusteringar, förvaltar i övrigt riksbanken, som enligt regeringsformen är en myndighet under riksdagen. Detta innebär att riksdagen har direktivrätt. Det är också allmänt accepterat att en regering har initiativrätten till exempelvis en valutajustering. Att initiativet kommer från riksdagsmän är något nytt.

Erik Holmberg och Nils Stjernquist citerar i sitt arbete Grundlagen med tillhörande författningar proposition 1973:90, där justitieministern säger att "det får förutsättas, att, liksom hittills, den kredit- och penningpolitik som riksbanken bedriver, samordnas inom ramen för den av regeringen förda ekonomiska politiken". Vidare anför Holmberg och Stjernquist att justitieministern ansåg "att risken för motsättningar reducerades ytterligare genom att valperioden för fullmäktige i riksbanken nära sammanföll med riksdagens. Man kunde då 'alltid -- -- räkna med att det parti eller de partier på vars förtroende regeringen grundar sin ställning också har det bestämmande inflytandet i riksbankens fullmäktige'. Huruvida uttalandet är giltigt även under en minoritetsregering är tveksamt. En naturlig kanal för samordningen utgör den av regeringen utsedde ordföranden; hans förordnande, liksom suppleantens kan återkallas av regeringen före treårsperiodens utgång."

Förutom den tveksamhet som enligt författarna råder om huruvida en minoritetsregering har riksbankens stöd i en fråga som inte varit föremål för beredning eller förhandling, står vi alltså här inför en situation där initiativet tas av en grupp riksdagsledamöter, låt vara att de avsågs ingå i den tillträdande regeringen. Riksbanksfullmäktige hade inte en sammansättning som motsvarar partiernas ställning i den nya riksdagen och som den tillträdande regeringen skulle stödja sig på.

Det problemet löstes enkelt genom att tre ledamöter i riksbanksfullmäktige inkl. riksbankschefen röstade för förslaget om devalvering. I ett särskilt yttrande förklarar de tre att de anser att den kvardröjande majoriteten i riksbanksfullmäktige inte bör hindra en nytillträdande regering att genomföra sin ekonomiska politik. Ja-rösterna är "uteslutande ett uttryck för vår uppfattning om en rimlig konstitutionell praxis och inte för vår bedömning av åtgärden som sådan", heter det vidare i yttrandet.

Det är inte konstitutionsutskottets uppgift att granska de bedömningar som gjordes av den tillträdande regeringen avseende själva devalveringen. Inte heller ifrågasätts ambitionen att handla snabbt i ett valutapolitiskt känsligt läge.

Någon anmärkning mot den formella, för att inte säga informella, handläggningen av frågan har inte heller framkommit under granskningen. Däremot betonar företrädarna för de tre borgerliga partierna i utskottet att informationen borde ha utgått till den sittande regeringen på ett tidigare stadium. Nu fick regeringarna i de nordiska länderna information och också möjlighet till överläggningar om devalveringen vid mötet på Arlanda den 7 oktober, innan Sveriges lagliga regering och riksdagspartierna informerades om devalveringsplanerna på eftermiddagen samma dag.

## Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

I jämförelse med ubåtsincidenten, som också utspelades under tiden för regeringsbildningen, var informationen klart undermålig. I fråga om ubåtsjakten svarade den avgående regeringen för informationen till partierna utanför regeringen. Konstitutionsutskottets granskning visar att kontakterna mellan regeringen och riksdagspartierna då fungerade väl. När det gäller det motsatta informationsflödet till regeringen om planerna på en devalvering, har granskningen visat påtagliga brister.

Finansminister Feldt medgav också under utfrågningen i konstitutionsutskottet att informationen borde ha skett tidigare. Statsminister Olof Palme framförde f. ö. en ursäkt för den senkomna informationen till den avgående regeringen samma dag som devalveringsbeslutet fattades, dvs. den 8 oktober.

Fru talman! Devalveringen 1982 planerades och genomfördes i praktiken av företrädare för en regering som ännu inte tillträtt.

Den borgerliga reservationen uttrycker att det ur konstitutionell synpunkt är "anmärkningsvärt att regeringen Fäldin III sålunda ställdes åt sidan när en för landet central valutapolitisk åtgärd tillkännagavs".

Med det anförda yrkar jag bifall till reservation nr 7.

**Anf. 95 BERTIL FISKESJÖ (c):**

Fru talman! I den här frågan skall jag fatta mig kort.

Först vill jag gärna säga att frågan är knepig ur konstitutionell synpunkt och ur granskningssynpunkt. Kjell-Olof Feldt, som var den som agerade för att få den svenska kronan rekordnedskriven, var när han satte i gång karusellen ännu inte statsråd, utan riksdagsman, och riksdagsmän är formellt inte underkastade KU:s granskning. Riksbanksfullmäktige, som formellt fattade beslutet om devalveringen, är inte heller underkastad KU:s granskning. Det är alltså en mycket originell situation vi befinner oss i när vi behandlar den här frågan, men detta är i och för sig motiverat just av att situationen är originell.

Kjell-Olof Feldt var entydigt utpekad som finansminister i den socialdemokratiska regering som skulle tillsättas inom kort. Det var mot bakgrund av en nära i tiden förestående utnämning till finansminister, dvs. som presumtiv finansminister, som Kjell-Olof Feldt tog kontakt med nordiska riksbankschefer och finansministrar, den västtyska centralbankschefen och chefen för Internationella valutafonden. Vad han totalt förbigick var att vi faktiskt hade en sittande, ansvarig regering inkl. en ekonomi- och budgetminister. Med regeringen och dess finansminister hade Kjell-Olof Feldt ingen kontakt.

Det är enligt min mening viktigt att vi även i sådana här lägen noga håller på formerna. Presumtiva statsråd skall tänka sig för och inte låta iveren att nå upp till taburetten fördunkla deras omdöme. Man får inte glömma bort att det kan komma "grus" även i rätt solklara regeringsbildningar, och vi kan inte ha två regeringar som agerar samtidigt – i varje fall inte två som är totalt fristående från varandra.

Kjell-Olof Feldt borde, som vi reserverar framhåller, ha tagit kontakt med den sittande regeringen innan han satte i gång devalveringsruljangsen.

Detta har Kjell-Olof Feldt senare kommit till insikt om, vilket han öppenhjärtigt erkänt inför utskottet.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 7.

**Anf. 96 KARIN AHRLAND (fp):**

Fru talman! Jag har av misstag anmält mig för tio minuters taletid i den här frågan. Jag behöver bara en av dessa tio minuter. Precis som tidigare talare anser jag nämligen att finansministern själv har gett oss reservanter rätt, när han inför utskottet dels har medgivit att han borde ha förvissat sig om att åtminstone statsministern och möjligen också ekonomi- och budgetministern kände till att han inbjöd finansministrar från övriga nordiska länder att komma till Stockholm, dels har hänvisat till att Olof Palme bett den avgående regeringen om ursäkt för bristande information.

Fru talman! Med hänvisning till Kjell-Olof Feldts uttalande yrkar jag bifall till reservation nr 7.

**Anf. 97 KERSTIN NILSSON (s):**

Fru talman! Inledningsvis vill jag understryka att riksbanksfullmäktiges majoritet röstade för devalveringen den 8 oktober. Den devalveringen, som genomfördes samtidigt med regeringsskiftet i oktober 1982, var den sjätte under efterkrigstiden. År 1949 devalverades kronan med 30 %. Det var en följd av pundets devalvering i samma storleksordning. Fram till 1976 genomfördes inga fler devalveringar utan endast smärre kursjusteringar. Under socialdemokratisk regeringstid fram till 1976 har det varit praxis med nordiskt samråd i valutafrågor närhelst valutaproblem uppstått. Regelmässigt ägde konsultationer rum även inför smärre kursjusteringar.

Under de sex borgerliga regeringsåren företogs fyra devalveringar på resp. 3, 6, 10 och 10 %. I augusti 1977 avbröt den borgerliga regeringen samarbetet i den s. k. valutaormen. Praxis fr. o. m. 1976 blev att finansministeriet och/eller centralbanken i resp. nordiskt land underrättades först efter redan fattade beslut om devalvering. Under dessa år skedde inte heller samråd med oppositionen. Det försvarade dåvarande ekonomiminister Bohman med att frågor om valutakursförändringar är av så känslig karaktär att enbart förekomsten av sammanträden i anslutning till övervägande av sådana beslut lätt leder till spekulationer.

Den uppfattningen och den bristande viljan till samråd med oppositionen hindrade emellertid inte ekonomiminister Bohman från att 1977 bevilja en internationell ekonomisk journalist en intervju. Det resulterade i en AP-kommuniké, där det betecknades som anmärkningsvärt att den svenske ekonomiministern uttalat sig om den svenska kronans ställning så att det allmänt tolkades som en förestående devalvering. En så lösmynt ekonomiminister har de som handlar med kronor aldrig kunnat drömma om, kommenterade som bekant Sveriges största morgontidnings främste valutapolitiska skribent i en ledare.

Beslutet om devalveringen 1982 kom i samband med dramatiska händelser vid regeringsskiftet. Regeringsskiftet är, som utskottsordföranden Olle

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982.*

Svensson redan påtalat, långsamma procedurer i vårt land. Det är kannstöperier och utdragna diskussioner om den nya regeringens sammansättning och ekonomiska politik. Det är sådant som uppmuntrar till många gissningar och uttalanden. Sedan är det inte långt till att spekulationer kommer i gång. Hur blir det egentligen med kronans värde? frågar man sig i slott och koja. Det blir spekulationer här och spekulationer där. Devalvering i naboland. Och så är vår valuta i gungning.

Det var detta som hände de första dagarna i oktober 1982.

Valutslaget i september är klart och entydigt. Likväl dröjer det nästan tre veckor innan en ny regering träder till. Alltemellanåt talas det om nedskrivning av valutan. Vi minns sommaren 1977 och högerledaren som då uttalade sig om devalvering. Alla som ville lystrade, och Sverige fick den gången ett utflöde av valuta av oanade mått, till förfång för landet men knappast till men för kapitalägare – de hade i tid nåtts av signaler från sina företrädare.

Åter till händelserna i september–oktober 1982. Den presumtiva regeringens absoluta ambition är att förhindra ett upprepande: Valutautflöde i spekulation mot kronan måste till varje pris förhindras!

Vi kan börja onsdagen den 29 september. Den socialdemokratiska partiledningen får fortlöpande rapporter om läget på valutamarknaden. Det är oroligt. En klart spekulativ operation är riktad mot den svenska kronan, enligt riksbanksledningen. Valutamarknaden förväntar sig svensk devalvering. Valutautflödet var denna dag, bara mellan kl. 10.30 och 11.00, en miljard – en anstormning mot kronan. Det börjar uppenbaras för socialdemokraterna.

Däremot kommer ingen reaktion från expeditionsregeringen Fälldin, som i princip har alla en regerings befogenheter. Man ser en redan slagen regering motta ytterligare slag utan att reagera. Man skådar eländet, så att säga, med armarna i kors – handlingsoförmögen och inte ens i stånd att larma och kalla presumtiva ledamöter i den tillträdande regeringen eller ens det i valet segrande partiets ledare för information om det enorma valutautflödet. Det kunde man ha förväntat sig även av en avgående regering, i landet Sveriges intresse.

Det råder interregnum.

Socialdemokraterna ser alltmer klart allvaret i situationen. Och sedan kommer händelserna slag i slag.

Kjell-Olof Feldt tar i sin egenskap av riksdagsman initiativ, som i historisk belysning – när vi nu har facit – får anses berömvärda. Dessa initiativ och åtgärder kan liknas vid patriotiska insatser. Såväl den 4 som den 5 oktober besöker herr Feldt riksbankschefen. Det är för att höra dennes syn på om det kraftiga valutautflödet får fortsätta eller t. o. m. öka.

Den 6 oktober inträffar något dramatiskt, som på en gång förändrar läget: Finland devalverar med 4 %. Finland skulle därmed förkomma Sverige – sjudagarsloppet är kört! Valutautflödet kommer att ta en allt stridare ström. Den finska devalveringen blir en signal, som kan leda till att ytterligare 10 miljarder kronor lämnar landet.

Här handlar det om värderingar och intressen: kapitalägarnas å ena sidan och folkflertalets å andra sidan.

Samma dag, den 6 oktober, kommer riksdagsman Feldt och riksbankschefen i landets intresse överens om att riksbankschefen skall underrätta övriga centralbanker om att den nyttillträdande regeringen förbereder ett valutapolitiskt beslut och om att kalla till konsultation.

Samma dag hinner också herr Feldt med att telefonledes ta kontakt med de nordiska ländernas finansministrar och säga klart ut att det är fråga om svensk devalvering och kalla till överläggning följande morgon. Genom överläggningen på Arlanda knyter man åter an till en fin nordisk tradition, som fallit i glömska under de borgerliga åren – en tradition från finansminister Strängs tid.

Fru talman! För att ge nödvändig bakgrund har jag beskrivit delvis dramatiska händelser i samband med devalveringen. Jag vill särskilt betona de många kontakter som Kjell-Olof Feldt under dessa händelserika dagar bemödade sig om med riksbanksledningen. Jag har inte velat gå så långt som att studera instruktionen till riksbankschefen. Det är att förmoda att denna innebär informationsansvar för ordföranden och därigenom för regeringen.

Att riksdagsman Kjell-Olof Feldt – och sedermera den tillträdande regeringen – under dessa bråda dagar inte också hann med att informera den avgående regeringen om de nordiska kontakterna är måhända att beklaga. Statsminister Palme har sedermera framfört en ursäkt och ett beklagande över detta. Det borde ha varit tillräckligt.

Formellt är denna fråga kanske egentligen inte någon fråga för konstitutionsutskottet. Men då vissa borgerliga ledamöter i konstitutionsutskottet framhårdar, har jag givit bakgrunden – händelserna och dramatiken – de första dagarna i oktober. Det var händelser som gjorde en svensk devalvering nödvändig. Den har visat sig riktig, och den har fått ett genomgående positivt mottagande, inte minst i näringslivet.

De vidtagna åtgärderna visar en rationell handläggning av en valutapolitisk kris. Gentemot det övriga Norden öppnar man återigen dörrar för samråd och information.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

#### **Anf. 98 OVE ERIKSSON (m):**

Fru talman! I sitt anförande hämtade Kerstin Nilsson stoff från decharge-debatten 1978. Jag anser att den debatten är historia och tänker inte uppehålla mig vid den.

I övrigt gör Kerstin Nilsson en historieber beskrivning. Den är vi i utskottet överens om, oavsett partitillhörighet, så den kan vi också lämna därhän.

Kerstin Nilsson gör också en stor affär av den information som den tillträdande regeringen lämnade de nordiska länderna. Det var att återuppta en fin nordisk tradition, sade hon. Jag är rädd för att våra grannländer i Norden inte tycker att det var en så särskilt fin tradition att råka ut för en så dramatisk förändring av valutakurserna som blev följden av chockdevalve-

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

ringen 1982. Det är att märka att under de borgerliga åren, med de devalveringar som Kerstin Nilsson redogjorde för, förekom ingen chockdevalvering – utan en anpassning av den svenska kronan till marknadsläget.

Det var den offensiva devalveringen, som socialdemokraterna älskar att kalla den, som fordrade detta samråd. Det var naturligt, det tycker jag också, särskilt som det var fråga om att exportera arbetslöshet och problem till våra grannländer. Nu fick grannländerna, förutom information, också möjlighet att lämna synpunkter på denna devalvering, vilka också beaktades, har det sagts, från regeringssidan. Det betyder tydligen att den gräns på 20 % devalvering som det har talats om är riktig, och att man fick ned den till 16 %. Det är den gamla taktiken att ta till någonting som är så omöjligt att acceptera för grannländerna, att de till sist tvingas, mer eller mindre motvilligt, att acceptera den 16-procentiga devalveringen. Men trots informationen, trots möjligheten att lämna synpunkter, har i alla fall inte jag sett någon devalvering som har väckt så stor förbittring i våra grannländer som devalveringen 1982.

Kerstin Nilsson skyller, liksom regeringsledamöterna, på tidsbrist, när den tillträdande regeringen inte informerade den lagliga regeringen eller riksdagspartierna i Sverige, utan väntade med detta till efter det att grannländerna fått information. Tydligen tycker också Kerstin Nilsson att det är viktigare att informera grannländernas regeringar än den lagliga svenska regeringen och våra egna riksdagspartier. Den ståndpunkten tycker jag kanske är lika anmärkningsvärd som det förhållandet att den tillträdande regeringen nonchalerade att informera den lagliga svenska regeringen.

**Anf. 99 KARIN AHRLAND (fp):**

Fru talman! Vi har underhållits av Kerstin Nilsson med en lång historisk berättelse om vad som har skett vid olika devalveringar, vad som står i konstitutionsutskottets betänkande och vad som skedde vid den senaste devalveringen.

Men, fru talman, historieskrivningen har jag ingen större anledning att gå i polemik mot. Det är vad som inte skedde som vi borgerliga reservanter har anmärkt på.

Sedan sade Kerstin Nilsson att när valutautfödet pågick kom ingen reaktion från den avgående regeringen. Som medlem av den regeringen undrar jag vad konstitutionsutskottets majoritet skulle ha sagt, om vi plötsligt den sista veckan hade börjat lägga oss i den valutapolitik som en tillträdande regering eventuellt skulle föra. Det tror jag inte att socialdemokraterna hade gillat.

Kerstin Nilsson klagar på att inga kontakter togs. Men riksbankschefen Wohlin, som var den sittande regeringens man, hade enligt vad Kjell-Olof Feldt har sagt, hela tiden kontakt med socialdemokraterna. Om Kjell-Olof Feldt bemödade sig att hålla kontakt med Wohlin, var det precis lika många bemödanden från Wohlins sida att hålla kontakt med Kjell-Olof Feldt. Jag trodde faktiskt att vi kunde vara ense om att det var samtal mellan de två herrarna. Det får inte förnekas i det här sammanhanget.

Det är alltså inte fråga om att kritisera eller inte kritisera socialdemokraterna för devalveringen eller dess storlek. Det bryr sig konstitutionsutskottet inte om. Vi är fullständigt ense med finansminister Feldt om att man borde ha informerat den sittande regeringen, och det är därför som vi har reserverat oss.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

**Anf. 100 KERSTIN NILSSON (s):**

Fru talman! Jag vill påminna utskottets ledamöter om att granskningen inte enbart gäller devalveringen hösten 1982 utan också devalveringar under senare år. Det är därför som jag redovisade bakgrunden.

Devalveringen 1977 diskuterades mycket ingående och livligt här i kammaren. I det sammanhanget påstod statsminister Fälldin att man inte hade hunnit med att informera oppositionen. Det påståendet, såvitt jag vet, har aldrig vederlagts.

Det har här diskuterats om man skall kalla den regering som sitter kvar tills en ny regering kommer till för expeditonsministär, enligt gammalt språkbruk, eller om man skall kalla den för den sittande regeringen. Jag vill då framhålla att den enda inskränkningen enligt grundlagen vad gäller en expeditonsministers behörigheter är att den inte får förordna om extra val. Är det en krissituation i landet måste den regering som sitter, vilken typ av regering det än är, handla.

**Anf. 101 OVE ERIKSSON (m):**

Fru talman! Kerstin Nilssons senaste inlägg måste bygga på en missuppfattning. Även om det är mitt första år i konstitutionsutskottet, kan jag inte tänka mig att utskottet den här gången skulle granska tidigare devalveringar. Rubriken för avsnitt 12 är också klart och entydigt Beslut om devalvering 1982. Det är det som jag tycker att vi skall diskutera.

**Anf. 102 KARIN AHRLAND (fp):**

Fru talman! Det var exakt samma sak som Ove Eriksson nämnde som jag tänkte påpeka för Kerstin Nilsson. Det är bra om utskottets ledamöter håller sig till ämnet. Ämnet under den här punkten är devalveringen 1982. Sedan vill jag påpeka att grundlagen inte känner ordet expeditonsministär.

**Anf. 103 KERSTIN NILSSON (s):**

Fru talman! Jag vill påpeka att rubriken i vår översikt över granskningsärenden från början lydde ungefär så här: Granskningen av devalveringen 1982 och devalveringar under senare år. En del har fallit bort i rubriken. Rubriksättaren kanske tycker om kortare rubriker.

**Anf. 104 KARIN AHRLAND (fp):**

Fru talman! Det är underligt att en del av rubriken har fallit bort i både majoritetens och minoritetens yttranden. Det handlar om devalveringen 1982. Jag tycker ändå att vi skall enas om det.

Vi skall väl inte ha en ny tradition i konstitutionsutskottet. Vi har i morse

81

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Beslut om deval-  
vering 1982*

talat om traditionen att kalla denna debatt för dechargedebatt och hur den skall föras. Vi kan ju inte bestämma oss för att ha som tradition att varje år tala om tidigare års devalveringar också.

**Anf. 105 KERSTIN NILSSON (s):**

Fru talman! När jag får tid skall jag till fru Ahrland jag plocka fram den ursprungliga översikten. Med hjälp av den kan jag bevisa att det förelåg yrkande om att vi också skulle granska devalveringar under senare år som en bakgrund till devalveringen 1982. Jag ser den längre rubriken framför ögonen, men jag har inte med mig handlingen i fråga.

**Anf. 106 KARIN AHRLAND (fp):**

Fru talman! Det här är faktiskt litet allvarligt. Om *något* utskott i denna riksdag skall hålla ordning på sina papper och rubriker, är det konstitutionsutskottet. Jag har bara diskuterat devalveringen 1982. Jag förstår mycket väl att svenska folket inte läser våra betänkanden som bestsellers, men de som läser dem har nog noterat att rubriken lyder: Beslut om devalvering 1982. Om Kerstin Nilsson vid nästa års dechargedebatt vill diskutera vad som hände år 1981, så går det bra.

**Anf. 107 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Beslut om devalvering 1982 anmällda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 13: Vissa frågor rörande den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av Svenskt Stål AB, m. m.

*Vissa frågor rö-  
rande den ekono-  
miska uppgörelsen  
i samband med  
bildandet av  
Svenskt Stål AB,  
m. m.*

**Anf. 108 BENGT KINDBOM (c):**

Fru talman! Det ärende som vi nu skall diskutera hör till de mindre uppmärksammade i KU:s omfattande granskningsbetänkande. För läsaren kan det kanske också te sig som ett något märkligt ärende, eftersom det till stor del kan sägas innehålla kritik mot en tidigare riksdagsmajoritet. Låt mig ge en liten bakgrund.

Våren 1978 beslutade riksdagen om finansiell medverkan vid bildandet av Svenskt Stål AB (SSAB). Anledningen till att SSAB bildades var behovet av en omstrukturering av den svenska handelsstålsindustrin.

Vid riksdagsbehandlingen av proposition 1977/78:87 var den dåvarande riksdagsmajoriteten enig med föredragande statsrådet om att det var nödvändigt med en omstrukturering av stålindustrin. I propositionen sägs följande om det finansiella åtagandet:

”Av den redogörelse jag här har lämnat framgår att staten föreslås göra betydande finansiella insatser. Denna medverkan är som nämnts en förutsättning för sammanförandet av landets tre största stålverk till ett företag. Jag anser denna åtgärd vara av sådan vikt för vårt lands möjligheter att på sikt erhålla en konkurrenskraftig stålindustri att den motiverar de statliga finansiella insatserna. Jag har ingen erinran mot att finansieringen sker i den omfattning och i de former som föreslagits. Företagen saknar själva

möjligheter att skjuta till det kapital som behövs.”

Från den socialdemokratiska oppositionen riktades i vissa avseenden kritik mot bildandet av SSAB.

Därefter har riksdagens revisorer granskat vissa delar av uppgörelsen och lämnat en redogörelse, som behandlats av riksdagens näringsutskott. Näringsutskottets betänkande lades till handlingarna.

I granskningsbetänkandet finns nu – för andra gången under detta riksmöte – en redovisning till riksdagen. Socialdemokraterna och vpk har tagit upp två frågor, dels den ekonomiska uppgörelsen vad avser TGOJ, dels utbetalning av en del av rekonstruktionslånet.

I den första frågan hänvisar reservanterna från de icke socialistiska partierna till att uppgörelsen behandlats och godtagits av riksdagen samt att det finns skäl att peka på de omständigheter som föranlett uppgörelsens innehåll. Jag har tidigare i mitt anförande belyst detta genom att citera ur proposition 1977/78:87.

I den andra frågan konstaterar vi reservanter att riksdagen anvisat 200 milj. kr. till rekonstruktionslån för budgetåret 1981/82 och att dessa medel utbetalats den 1 juli 1981, alltså under det av riksdagen avsedda budgetåret.

Fru talman! Med hänvisning till det anförda yrkar jag bifall till reservation 8.

#### **Anf. 109 YNGVE NYQUIST (s):**

Fru talman! SSAB-avsnittet kan, som Bengt Kindbom sade, uppdelas i två delar.

I den första delen har utskottets majoritet riktat kritik mot avtalet om TGOJ-rörelsen, dvs. järnvägsrörelsen, vid SSAB:s bildande. Denna kritik ger anledning till betyget att ärendet inte beretts tillräckligt omsorgsfullt inom regeringskansliet. Reservanterna hänvisar bara till att frågan behandlats av riksdagen.

För min del är jag beredd att instämma i vad som har sagts av riksdagens revisorer. Man har nämligen ifrågasatt om inte den överenskomna överlåtelsesumman var omotiverat hög. Gränges svaga ekonomiska ställning år 1978 bedöms ha varit orsaken till uppgörelsen om särskild ersättning för TGOJ-rörelsen. Om inte SSAB-avtalet träffats finns det skäl att förmoda att Gränges skulle ha tvingats begära statligt ekonomiskt stöd för att täcka ansamlade förluster. Uppgårelsen med Gränges beträffande TGOJ torde enligt revisorerna närmast få anses inrymma ett inslag av näringspolitiskt stöd. Var då överbetalning den rätta formen för ett sådant stöd? Man har nu medverkat till att Gränges står starkare vid bolagets framtida krav när staten skall inlösa bolagets SSAB-aktier. Enligt mitt förmenande finns det verkliga skäl att vara kritisk mot beredningen av detta ärende.

Den andra delen av SSAB-avsnittet gäller frågan hur regeringen agerat mot bakgrund av riksdagens konkreta beslut om anslag av medel för särskilda perioder och avtalsföreskrifterna om att redogörelse skulle ges till regeringen innan beslut om utanordning fattas.

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den ekono-  
miska uppgörelsen  
i samband med  
bildandet av  
Svenskt Stål AB,  
m. m.*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den ekono-  
miska uppgörelsen  
i samband med  
bildandet av  
Svenskt Stål AB,  
m. m.*

Regeringen har själv i propositionen angivit följande: För att täcka SSAB:s förluster beslutade regeringen att till SSAB av rekonstruktionslånet år 1978 utbetala 700 milj. kr., år 1979 och 1980 tillsammans utbetala 900 milj. kr. Detta innebär att 200 milj. kr. i rekonstruktionslån återstår för förlusttäckning för åren 1981 och 1982.

Dessa 200 milj. kr. beslutade riksdagen att anvisa den 28 april 1981. Beloppet var emellertid avsett att anvisas för förlusttäckning åren 1981 och 1982. Det slutliga resultatet för de åren visste man ingenting om i april 1981. Regeringens redovisning till riksdagen har inte varit fullständig och inte överensstämt med de på sin tid för riksdagen redovisade förutsättningarna.

Utskottet beskriver regeringens handläggning av ärendet som otillfredsställande. Det är försiktigt uttryckt. Reservanterna talar om utbetalning det avsedda budgetåret.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

#### **Anf. 110 BENGT KINDBOM (c):**

Fru talman! Det är bra att Yngve Nyquist själv noterar att det som utskottet framför är försiktigt uttryckt. Jag hävdar att det i huvudsak är ett riksdagsbeslut som man kritiserar. Jag pekade tidigare på den motivering som fanns i propositionen, där det framhölls från statsrådets sida att det krävdes statliga finansiella insatser. Statsrådet hade för sin del godtagit den omfattning av finansieringen som var föreslagen, och han föreslog riksdagen att göra sammalunda. Det var också det som riksdagen sedan godtog. Den punkten kan man kanske diskutera hur länge som helst, men faktum kvarstår ändå att det är en riksdagsmajoritet som godtagit detta.

Revisorernas rapport har ju heller inte föranlett näringsutskottet att göra något särskilt uttalande, utan den granskningen innebar ju att man lade ett betänkande till handlingarna.

I den andra delen – frågan om de 200 miljonerna – finns det två möjligheter att få ut dessa pengar. Beloppet kunde antingen lyftas i samband med bokslutet eller också a conto, förutsatt att SSAB:s styrelse hade en fastställd budget, vilken gav vid handen att räkenskaperna visade att det skulle bli ett negativt resultat för det kommande budgetåret. Det var alltså inte beroende av att bokslutet var klart – det kunde också vara en budget som man fick ut pengarna på.

Nu spelar det i detta sammanhang inte någon roll vilket det egentligen var. Huvudsaken var att det var på en av de här grunderna som pengarna betalades ut. Faktum är ju att riksdagen har anslagit 200 miljoner – bolaget har ansökt om dessa pengar, och regeringen har betalat dem det budgetår de avsåg enligt den ursprungliga finansieringsplanen. Därmed tycker jag inte heller att det finns anledning att rikta kritik mot det förfarandet. Det är därför vi i reservationen har tagit avstånd även från det milda uttryckssätt som socialdemokraterna använt sig av.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

**Anf. 111 YNGVE NYQUIST (s):**

Herr talman! I fråga om det första avsnittet var det på det sättet att man verkligen fick betala för sig från statens sida.

När det gällde apportegendomen betydde det 700 miljoner. Vi sade i en socialdemokratisk motion vid den tiden att man fick betala 700 miljoner för en del av Gränges produktionsapparat, som gav negativt vinstresultat, dvs. gick med förlust. Men de delar som gick med vinst, t. ex. kraftrörelsen, fick man inte med i uppgörelsen.

För TGOJ fick man betala 340 miljoner för själva rörelsen och 140 miljoner för pensionsskulden. Alltså tillsammans 480 miljoner för någonting som var bokfört, Bengt Kindbom, till 120 miljoner och som gick med en strålande förlust. Det var alltså vad man fick överta och betala.

När det gäller den andra delen återopade Bengt Kindbom näringsutskottet. Nu är det ju så att näringsutskottet och konstitutionsutskottet behandlar var sin sak. Näringsutskottet har sett till företagets medelsbehov. Konstitutionsutskottet har sett till handläggningen, den ofullständiga redovisningen och den uteblivna redovisningen. Det var det vi stod inför när vi tittade på detta i konstitutionsutskottet. Därför finns det all anledning att göra de kritiska kommentarer som utskottet gjort.

**Anf. 112 BENGT KINDBOM (c):**

Herr talman! Jag konstaterar att Yngve Nyquists argumentering egentligen grundar sig på att riksdagen vid det ursprungliga beslutstillfället inte gick på den socialdemokratiska linjen utan accepterade propositionen i denna del, som jag tidigare har citerat.

**Anf. 113 TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Vissa frågor rörande den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av Svenskt Stål AB, m. m. anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 14: Serafimerlasarettets portalbyggnader.

**Anf. 114 BIRGER HAGÅRD (m):**

Herr talman! Frågan om Serafimerlasarettets portalbyggnader är kanske i sak inte någon stor fråga, men den är principiellt och konstitutionellt väsentlig.

Serafimerlasarettet var landets äldsta allmänna sjukhus; det öppnades 1752. Alltsedan 1940-talet har förhandlingar förts mellan staten och Stockholms kommun om försäljning av byggnaderna och tomten till kommunen, och olika avtal har träffats, det slutgiltiga 1981, godkänt av regeringen men aldrig underställt riksdagens prövning.

I de tidigare avtalen, som godkänts av riksdagen – 1948, 1958 och senast 1979 – har uttryckligen angivits att portalbyggnaderna, som är ett märkligt byggnadsminne, också i fortsättningen skulle tillhöra staten. Avsikten var ursprungligen att portalen skulle flyttas till Karolinska sjukhuset. Men därav blev intet.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-  
ande den ekono-  
miska uppgörelsen  
i samband med  
bildandet av  
Svenskt Stål AB,  
m. m.*

*Serafimerlasaret-  
tets portalbygg-  
nader*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Serafimerlasaret-  
tets portalbygg-  
nader*

Herr talman! När vi reserverar tar upp den här frågan, så vill vi speciellt anmärka på att riksdagen inte har fått något tillfälle att uttala sig om den förändring som har skett i de ursprungliga villkoren, som dikterats av riksdagen. Utskottsmajoriteten hänvisar till regeringsformens 9 kap. 8 §, enligt vilken regeringen har dispositionsrätt över statens egendom. Samtidigt hänvisar vi reserverar till samma kapitel – men till 9 §, där det klart sägs att riksdagen skall kunna föreskriva att regeringen inte utan riksdagens hörande får avhända staten viss egendom. I 9 § står att det ankommer på riksdagen att i den omfattning som behövs fastställa grunder för förvaltningen av statens egendom och förfogandet av den.

Har då några sådana föreskrifter utfärdats av riksdagen? Ja, som jag konstaterade, tre gånger. 1948, 1958 och 1979 har det klart fastslagits att portalbyggnaderna inte skulle ingå i de byggnader som skulle försäljas till Stockholms kommun.

Från konstitutionell synpunkt är det alltså ovedersägligt att riksdagen i princip skall höras då det är fråga om avyttring av statens egendom. Detta har i den aktuella frågan fått en ytterligare tyngd genom att riksdagen i tre avtal uttryckligen undantagit Serafimerlasarettets portalbyggnader från överlåtelse till Stockholms kommun. Då det alltså var fråga om en ändring i ett tidigare riksdagsbeslut, så borde denna fråga ha underställts riksdagens prövning. Vi moderater har i vår reservation velat betona den principiella aspekten på ärendet. Det är beklagligt att utskottsmajoriteten har visat ett sådant lättsinne att man accepterar att regeringen – troligen av förbiseende eller okunnighet, eller bådadera – handlat i strid med regeringsformen och mot riksdagens tre gånger uttalade vilja. Härmed har man inte bara i detta speciella fall underlåtit att hävda riksdagens supremati, utan man har också banat väg för framtida regeringars självsvaldiga handskande med statens egendom.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 9.

**Anf. 115 LARS ERNESTAM (fp):**

Herr talman! Frågan om Serafimerlasarettets portalbyggnader är ytterligare ett av de ärenden där moderatgruppen i konstitutionsutskottet ensam har en avvikande uppfattning om den tidigare regeringens handläggning.

Den tidigare regeringen har enligt moderaternas reservation genom beslut den 15 oktober 1981 felaktigt godkänt att portalbyggnaderna avhänkts staten och överlåtits till Stockholms kommun. Ärendet borde ha förelagts riksdagen för beslut, sägs det i reservationen.

Först några ord också från mig om portalen. Denna har kulturhistoriskt värde. Den uppfördes år 1792 och har under de två århundraden som gått uppfattats som en symbol för Serafimerlasarettet. Om det kulturhistoriska värdet råder inga motstående uppfattningar. Frågan om byggnadsminnesförklaring är väckt, och nuvarande ägaren Stockholms kommun har förklarat att byggnaderna inte är hotade. Dessutom är det så, herr talman, att enligt den nutida kulturhistoriska synen på äldre byggnader bör de om möjligt bevaras på den plats där de en gång uppförts.

Konstitutionsutskottets befattning med ärendet gäller emellertid om

regeringen vid handläggningen har handlat mot regeringsformen genom att inte förelägga riksdagen försäljningen av portalen.

Moderaterna åberopar som stöd för sin uppfattning bl. a. de avtal som tidigare underställts riksdagen åren 1948, 1958 och 1979, där portalbyggnaderna undantagits. Jag finner det viktigt att framhålla att såvitt jag vet har det inte på något ställe av riksdagen fastslagits att dessa portalbyggnader skall för all framtid vara kvar i statens ägo. De är endast undantagna i de kontrakt som tidigare underställts riksdagen.

Utskottet har inte funnit att regeringen överskridit sina befogenheter genom att sälja byggnaderna inkl. portalen och hänvisar därvid till 9 kap. regeringsformen. Jag vill kort anföra något ur texten där: Regeln är att statens tillgångar står till regeringens disposition. Ordet disposition är enligt dåvarande justitieministern, proposition 1973:90, s. 346, "avsett att innefatta både förvaltningsåtgärder – rättsliga och faktiska – och förfogandeåtgärder, såsom avhändelse och pantsättning".

Det är ju så, herr talman, att årligen säljs statligt ägda fastigheter utan att riksdagen i detalj tar ställning till varje försäljningsobjekt. Portalen bör kunna hänföras till egendom av denna art.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets skrivning beträffande Serafimerlasarettets portalbyggnad.

#### **Anf. 116 BIRGER HAGÅRD (m):**

Herr talman! Det är gott och väl om man kan få portalen byggnadsminnesförklarad. Jag vill bara säga att det brådskar uppenbarligen, för i dagsläget tycks det som om portalen är utsatt för ganska kraftig vanvård. Enligt uppgift har den bl. a. delvis körts ned och är i behov av reparation.

När det gäller den viktiga konstitutionella frågan här har jag redan varit inne på att det stadgande i regeringsformen som avser dispositionsrätten inte kan vara tillämpligt i detta fall, utan i stället 9 § i 9 kap. som talar om att särskilda åtgärder kan föreskrivas av riksdagen. Sådana åtgärder får anses ha varit föreskrivna i och med att riksdagen tidigare har godkänt dessa tre avtal.

I det här fallet borde frågan ha förts upp till riksdagen, så att riksdagen kunnat göra ändringar i sina tidigare fattade beslut. Det är principfrågan här som är väsentlig.

#### **Anf. 117 LARS ERNESTAM (fp):**

Herr talman! Också jag finner det naturligtvis angeläget att det blir en byggnadsminnesförklaring av de här byggnaderna. Men Stockholms kommun har ju förklarat att man anser att byggnaderna inte är hotade.

När det gäller den andra frågan står uppgift mot uppgift. Konstitutionsutskottets majoritet anser att 8 § i 9 kap. är tillämplig – moderaterna har en annan uppfattning.

## **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Serafimerlasaret-  
tets portalbygg-  
nader*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av de  
s. k. blockbetygen*

**Anf. 118 TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Serafimerlasarettets portalbyggnader anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 15: Regeringens handläggning av de s. k. blockbetygen.

**Anf. 119 ELISABETH FLEETWOOD (m):**

Herr talman! Tillåt mig att helt kort teckna bakgrunden till den moderata reservationen nr 10 angående regeringens handläggning av de s. k. blockbetygen i konstitutionsutskottets betänkande 1982/83:30.

Under våren 1982 blåste en allt starkare opinionsstorm upp inför dåvarande skolministern Ulla Tillanders aviserade beslut om införande av s. k. blockbetyg i social- och naturorienterande ämnen. Bland elever, lärare, föräldrar, ja, bland företrädare för hela undervisningssektorn rådde stor oro inför konsekvenserna av ett sådant beslut.

Jag vill här – på grund av kammarens tidsbrist – begränsa mig till att för kammaren redovisa en av de uppvaktningar som riktades till Ulla Tillander innan regeringen skulle fatta sitt beslut och till vars deltagare det enligt mitt sätt att se fanns stor anledning att lyssna.

Ända in på upploppet väjdade således en större grupp lärare till Ulla Tillander. De uppvaktande lärarna var representanter för ämnesföreningar i följande ämnen: religion, historia, samhällskunskap och socialkunskap, geografi, matematik, fysik, kemi samt biologi. De utgjorde verkligen representanter för ett ansevärt mått av kunskaper och erfarenheter på sitt område.

De kunde efter uppvaktningen konstatera att "loppet redan var kört". En av dem kommenterade: "Situationen var låst, och skolministern var bestämd. Men samtidigt verkade hon inte helt nöjd med sammanfattningsbetygen. Hon såg klara svårigheter med dem, om de är en konsekvens av den nya läroplanen."

Ämnesföreningarnas företrädare ansåg det märkligt att enskilda ämnen inte kunde betygsättas när man i läroplanen fortfarande talar om dem som enskilda ämnen inom SO- och NO-blocken. Man hävdade från deras håll läroplanens möjligheter till alternativ betygsättning – således betyg i enskilda ämnen eller blockbetyg.

Liksom dessa förvisso tunga representanter för skolan anser vi moderatreservanter inte att blockbetygen är förutsatta i läroplanen. Särskilda uttalanden för ett sådant påstående saknas. Fortfarande kan man enligt Lgr 80 läsa ämnesövergripande eller enligt delämnescipen. Lärare och elever kan välja olika sätt att disponera undervisningen.

I läroplanen står klart att "Betyg skall sättas i de ämnen eller ämnesgrupper som upptas på högstadiets timplan – – –." På s. 159 i läroplanen läser jag:

"I samhällsorienterande ämnen ingår geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

I naturorienterande ämnen ingår biologi, fysik, kemi och teknik."

De här uppräknade ämnena utgör således enskilda ämnen i de båda

ämnesblocken. Vi finner därför att valfrihet enligt läroplanen föreligger mellan studier och betygsättning enligt blockämnesprincipen eller delämnesprincipen. Därför hävdar vi moderater också att regeringen får anses ha gått ifrån de förutsättningar som tidigare uppställts genom att i maj 1982 utfärda förordningen om de obligatoriska blockbetygen.

Men när man nu från dåvarande skolministerns sida hävdar att enligt riksdagsbeslutet ingen annan möjlighet till betygsättning än blockbetyg förelåg, vill jag göra följande kommentar: Det förefaller oss minst sagt märkligt att man först – i maj månad – hävdar att blockbetyg är en följd av ett av riksdagen taget beslut och beslutar i enlighet med detta, och sedan i september månad – efter det att en allt hårdare opinionsstorm blåst upp – upphäver nämnda beslut och återinför rätten till alternativa betyg.

Hur går det här ihop, herr talman? Såvitt jag kan se går det inte ihop. Vi beklagar således i vår reservation att det beslut som fattades i maj månad någonsin togs. Vi anser att det var konstitutionellt felaktigt. Man kan inte säga a och b på en gång. Om majbeslutet enligt dåvarande skolministern var nödvändigt enligt riksdagsbeslut, så måste man inse att man i så fall handlade fel i september och vice versa. Handlade man rätt i september gick majbeslutet emot riksdagsbeslutet.

Man kan inte hävda att två diametralt motsatta förslag har samma riksdagsbeslut som underlag utan att bryta mot gällande bestämmelser.

Vi hävdar således i den moderata reservationen att regeringen borde ha inhämtat riksdagens medgivande innan eventuell åtgärd vidtogs.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till den moderata reservationen nr 10 till konstitutionsutskottets betänkande 30.

#### **Anf. 120 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Herr talman! I den utfrågning som ingick i förarbetena till utskottets ställningstagande till regeringens handläggning av de s. k. blockbetygen framgick det ganska tydligt att många av utskottets ledamöter var lärare – det blev en utbildningsdebatt, som säkerligen skulle fylla sin funktion i specialutskottet. Vi skall inte upprepa den här. Det finns allt som oftast anledning att påpeka att det är den konstitutionella delen som KU skall granska, hur plågade moderaterna än är av tidigare image i frågan.

Det står också ganska klart, när man ser reservanternas partibeteckning, att det är tidigare ställningstaganden som reservanternas reagerat på. Det är bara moderaterna som har haft anledning att ha synpunkter i kritisk riktning.

Redan inledningen till reservation 10 är något märklig. Där står: Utskottets granskning har gett vid handen att blockbetyg inte är förutsatta i läroplanen.

Mot detta måste sägas:

Dels har utfrågningen gett vid handen att all expertis, pedagogisk såväl som juridisk, menade att om man skulle tolka annorlunda än regeringen gjorde, dvs. att blockbetygen var en följd av Lgr 80, frångick man läroplanen som redan var antagen och var tvungen att göra det genom att gå till

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av de  
s. k. blockbetygen*

riksdagen. Experterna var alltså också på det klara med att läroplan 80 inte gav något annat att välja på än blockbetyg. Dels bekräftas detta också av vad statsrådet Göranssons förordning 1982:993 säger i frågan. Jag citerar från vårt betänkande:

”Enligt denna” – förordning – ”fick undervisningen i orienteringsämnena bedrivas i varje särskilt delämne i stället för sådan ämnesövergripande undervisning som följde av Lgr 80. Om undervisning anordnas i enskilda ämnen skulle det ges betyg i varje sådant ämne i stället för ett sammanfattningsbetyg för ämnesgruppen.”

Utfrågningen i utskottet genomsyras dessutom av att dåvarande statsrådet Ulla Tillander var medveten om att den här frågan skulle kunna ge bekymmer i fortsättningen. Det är väl inte troligt att man utan trängande skäl – och de skälen finns alltså i Lgr 80 – beslutar om något som man känner kommer att ställa till problem ute i den praktiska tillämpningen. Det tror jag att både Elisabeth Fleetwood och jag kan föreställa oss, även om vi inte har varit statsråd.

Alltså får det anses vara fastlagt att det är konsekvenser av Britt Mogårds agerande som drabbade hennes efterträdare Ulla Tillander – och som Ulla Tillander försökte minimera genom sina åtgärder. Dessa i sin tur var väl förankrade i regeringen. Den konstitutionella delen av moderaternas kritik är således oförståelig för att inte säga helt obegriplig. Men jag förstår att man med en kraftig kvast vill sopa undan spåren. Därav kanske både ordval och tonläge.

Det återstår, herr talman, bara för mig att yrka bifall till utskottets skrivning.

**Anf. 121 KERSTIN NILSSON (s):**

Herr talman! Den borgerliga regimens handläggning av betygsfrågan är ett praktexempel – jag skulle vilja säga skolexempel – på hur de täta bytena av regeringar under de borgerliga åren har skapat oro, osäkerhet och förvirring inom skolvärlden på grund av motstridiga uppfattningar de olika regeringarna emellan om tolkningen av en utsaga.

Skolan är ju en av de grundvalar vår framtid vilar på. Skolan bör och får därför inte utsättas för så tvära kast som skedde under de år som tagits upp till granskning av konstitutionsutskottet.

Konkurrensen till gymnasieskolan skärptes under borgerlig regeringstid – det blev fler sökande till färre platser. Mot den bakgrunden möttes de förändringar i betygsättningen som skulle genomföras enligt förordningen av den 6 maj 1982 med oro och misstro, ja, protester, från såväl lärare som elever och föräldrar.

Läroplanen av 1979 följdes upp av trepartiregeringen med Britt Mogård som utbildningsminister. Enligt läroplansbeslutet skulle integrering av undervisningen genomföras, dels i SO-block, dels i NO-block – begrepp som vi tidigare här i dag fått förklarade.

Center-folkpartiregeringen med Ulla Tillander som utbildningsminister tolkade riksdagsbeslutet så, att blockbetyg skulle sättas fr. o. m. hösten 1982.

Regeringen fattade sitt beslut först på våren 1982, dvs. nära tre år efter riksdagsbeslutet om läroplanen.

Isamband med det tvivelaktiga regeringsbeslutet presenterades inte heller någon lösning av de tekniska problem som fanns, såsom viktning av blockbetygen. Man sköt ifrån sig problemen. Det uppdrogs åt SÖ att se över detaljerna, dvs. hur betygsättningen skulle tillämpas, och det är ju det som är akilleshälen i många skolsystem.

Nu var det sommar. Om den dåvarande utbildningsministern kunde man höra sägas: Hon dansade en sommar. Betygsfrågan hade överantvarats till ett ämbetsverk, SÖ, och där låg den. SÖ har också sommarsemester. Men det är regeringen, såsom högsta förvaltningsorgan, som har ansvaret.

Mittenpartiregeringens sena handläggning av betygsfrågan fick till följd att skolorna, personalen och eleverna informerades först efter skolstarten hösten 1982. Det är sålunda regeringens sena och utdragna handläggning som får sitt efterspel när höstlöven börjar falla och regeringen känner sina dagar räknade. Beslutsamhetens friska hy i maj övergår med förordningen den 2 september i eftertankens kränka blekhet.

Början på höstterminen 1982 är en orolig tid inom stora delar av skolvärlden. Regeringens vankelmod bidrar till att skapa osäkerhet och förvirring bland elever och lärare, med demonstrationer och elevstrejker som resultat.

Flertalet högstadieskolor – ca 80 % – hade inte infört ämnesövergripande undervisning, en förutsättning för blockbetyg. Ämnesövergripande undervisning förutsätter nya läromedel. Det var ju ett nytt arbetssätt som lanserades, och nya läromedel fanns bara i mycket begränsad omfattning.

De borgerliga regeringarnas handläggning av betygsfrågan har präglats av oklarhet och förhållningar, som i sin tur skapat förvirring i skolor och hem. Jag vill dock betona att förra statsrådet Tillander inte ensam är ansvarig i den här frågan. Jag tror att hon har besjålats av de bästa ambitioner.

Våra skolor är nu på väg att återfå arbetsron – man har anpassat betygsättningen till hur undervisningen i skolorna verkligen bedrivs. Därför, herr talman, nöjer jag mig med det här sagda och yrkar bifall till utskottets hemställan.

#### **Anf. 122 ELISABETH FLEETWOOD (m):**

Herr talman! Låt mig börja med att till Britta Hammarbacken säga att anledningen till att jag redogjorde för vad som stod i Lgr 80 är att vi är övertygade om att skolministern, Ulla Tillander, icke på rätt sätt har kunnat tolka läroplanen. Britta Hammarbacken sade att all expertis påstår att så här skall det vara. Jag måste säga att jag tycker att det är häpnadsväckande. Här har jag stått i talarstolen och citerat vad ämnesföreträdare för ämnesföreningarna i alla dessa ämnen har hävdat för att därmed försöka visa vilken oro de kände, och kort efteråt stod Britta Hammarbacken i talarstolen och talade om "all expertis". Det stämmer inte, Britta Hammarbacken! Den expertis som jag citerade och som jag grundar min uppfattning på är av den meningen att blockbetyg i längden skulle vara fördömande för undervisningen.

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av de  
s. k. blockbetygen*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av de  
s. k. blockbetygen*

Det är det som vi moderater definitivt inte vill medverka till.

Jag skulle för resten vilja ge Ulla Tillander en eloge för att hon i ett av uttalandena visade att hon hyste bekymmer för framtiden. Det skall hon ha tack för. Vad vi däremot inte tycker är bra är naturligtvis att hon inte har försökt handla i linje med sin uppfattning.

Till Kerstin Nilsson skulle jag vilja säga att det var en uppräknings av lyriska ord om hur bra det blivit ställt sedan vi återfått en socialdemokratisk regering. Jag förstår att Kerstin Nilsson hoppas på 44 nya år i regeringsställning, men jag är själv övertygad om att några 44 nya år blir det inte, och definitivt inte om det är socialdemokratisk skolpolitik som skall ge utbildning åt kommande generationer.

Täta byten av regeringar skapade oro i skolan, sade Kerstin Nilsson vidare. Det är fantastiskt! Här har vi, och många före Kerstin Nilsson och mig, under många år – under de 44 åren, Kerstin Nilsson – talat om oron i skolan, men nu har oron plötsligt begränsats till år 1976 och tiden därefter, då vi haft borgerliga regeringar. Detta stämmer inte, utan det är många-gamla synder som ligger bakom det. Men vi kommer att göra vad vi kan för att skapa en bättre skola för svensk ungdom.

**Anf. 123 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Herr talman! Får jag börja med att säga att när jag talade om "all expertis" så var det ett citat ur den utskottsutfrågning som vi haft med Ulla Tillander. – Jag kanske borde ha framhållit att det var vid regeringsbehandlingen.

Vi kan vara överens om att frågan om blockbetyg kan vara ett bekymmer för undervisningen. Tyvärr började det bekymret med Lgr 80, som jag framhöll i mitt anförande. Det är alltså längre bakåt i tiden som man skall söka orsaken till det bekymret.

**Anf. 124 KERSTIN NILSSON (s):**

Herr talman! Jag sade avslutningsvis att jag skulle låta det räcka med vad jag hade anförts, men jag kan ändå inte låta bli att ge en replik till Elisabeth Fleetwood. Nog var det så att när vi hade tre olika borgerliga regeringar kunde de inte klart och inte i tid samsas om en linje i betygsfrågan. Vi hade först Birgit Rodhe som utbildningsminister när läroplanen antogs. Vi hade sedan Britt Mogård, som tydligen hade en annan uppfattning, helt stridande mot Ulla Tillanders, om betygsformerna. Jag ville bara poängtera att den borgerliga blockpolitiken inom sig rymmer så många motsättningar och så många motstridiga uppfattningar, vilket ju har demonstrerats i det här sammanhanget.

**Anf. 125 ELISABETH FLEETWOOD (m):**

Herr talman! Jag är överens med Britta Hammarbacken om det sista hon sade, nämligen att man i utskottsutfrågningen nämnde "all expertis". Men det som var så tragiskt var ju att man hade lyssnat bara på en viss expertis och inte lyssnat på expertisen ute på fältet, den expertis som ju har samma tolkning av läroplanen som vi moderater har i vår reservation, nämligen att

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av de  
s. k. blockbetygen*

det var fullt möjligt med alternativ betygsättning, grundad på denna läroplan. Men beträffande Britta Hammarbackens oro osv. tror jag vi är helt eniga – det skall vi inte gå in på här.

Så många motsättningar och så många stridande uppfattningar, säger Kerstin Nilsson, rådde inom de borgerliga regeringarna i skolfrågan. Ge oss då något exempel!

Det är klart att borgerliga regeringar och borgerliga partier inom sig kan ha litet olika uppfattningar. Det har tidigare i dag vidimerats att man har olika uppfattningar inom det socialdemokratiska partiet. Jag läser ofta Stockholms-Tidningen, och jag läser Arbetet, Metallarbetaren och LO-tidningen, och jag har aldrig någonsin sett så många stridiga uppfattningar inom ett parti. Någon kan påstå att LO-tidningen inte är en socialdemokratisk tidning, men vi uppfattar den som en sådan.

Okay, att vi kan ha olika uppfattningar, men grunduppfattningen i den borgerliga skolpolitiken har legat fast, Kerstin Nilsson. Det är lätt att stå upp och tala om borgerliga motsättningar och borgerliga stridigheter, men det stämmer inte med verkligheten.

#### **Anf. 126 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Herr talman! Beträffande vårt lilla meningsutbyte om expertis vill jag bara nämna inom parentes att det var samma experter som hjälpte Britt Mogård vid utformningen av Lgr 80 som sedan också uttalade sig i frågan om det var möjligt att tolka bestämmelserna på annat sätt än hon gjorde. Det är kanske en värdefull upplysning för kammaren.

Jag har en känsla av att det här är fråga om någonting som kan kallas en avledande manöver – eller kanske man skall säga att det är en förträngning – från moderaternas sida. Man vill inte gärna kännas vid ansvaret för det tidigare beslutet om Lgr 80.

Vi har gjort en ordentlig genomgång i utskottet. Vi har funnit att Lgr 80 inte gav någon handlingsfrihet i det här avseendet. Vi har funnit att alla åtgärder var förankrade i regeringen. Vi har funnit det tydligt uttalat av Ulla Tillander att riksdagen skulle beredas tillfälle att ge sin syn på saken. Låt vara att det sedan skedde efter ett regeringsskifte med en ny utbildningsminister.

Därmed finns det ingen anledning till konstitutionell kritik. Vill moderaterna sedan föra en skol- eller betygsdebatt, så är det fritt fram, men vid andra tillfällen.

Jag vill för kammarens kännedom också nämna att Kerstin Nilsson står bakom det majoritetsyttrande som finns och som slutar: "Utskottet har därför inte funnit anledning att rikta någon kritik mot regeringens handläggning av betygsfrågan. Inte heller föranleder granskningen något uttalande från utskottets sida."

Det kan alltså leda ledamöterna fel, om de enbart lyssnar till Kerstin Nilssons anföranden.

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av de  
s. k. blockbetygen*

**Anf. 127 KERSTIN NILSSON (s):**

Herr talman! Motstridande uppfattningar var det, ja. Inför valet 1976 gick moderaterna ut med att vi skulle ha mindre klasser. Vad blev det? Jo, större klasser och med lärarlösa lektioner!

Diskussion är demokratins grundval. Den devisen håller vi högt inom vårt parti. De motsättningar som jag talar om mellan de borgerliga partierna, som dock har gått ut med budskapet att de skulle regera tillsammans, är ju bekräftade i och med att moderaterna har reserverat sig mot mittenregeringens skolpolitik.

**Anf. 128 ELISABETH FLEETWOOD (m):**

Herr talman! Britta Hammarbacken säger att moderaterna försöker med avledande manövrer, förträngning osv. Låt mig bara avslutningsvis säga att vi har en enda målsättning, och det är en bra skola för alla elever.

Den ideologi som vi nu är representanter för kommer vi naturligtvis att slåss för. Vi vet ju att vi har oerhört stor del av skolfolket på vår sida. Det är så med den här frågan som med så många andra att verkligheten så småningom går moderaternas väg. Jag är således förhoppningsfull för vår del även i det här sammanhanget.

Kerstin Nilsson sade: Det blev inte mindre klasser, för vi hade inte pengar. Jag tycker att hon skall vara litet försiktig med att tala om vad man gar ut med i en valrörelse och vad man fattar för beslut i kammaren eller vad regeringen föreslår efter en valrörelse.

Kerstin Nilsson försöker också – det är ingen anmärkning – locka mig ut på hal is och börjar föra en hel utbildningsdebatt. Det är som sagt inte avsikten, och därför tänker jag nu nöja mig med detta. Men jag lovar Kerstin Nilsson att ställa upp var som helst i en debatt om skolpolitik. Det skall bli mig en glädje.

**Anf. 129 BRITTA HAMMARBACKEN (c):**

Herr talman! Att vi skall visa omsorg om barnens situation i en bra skola, det kan vi vara ense om. Där ställer också centern upp.

**Anf. 130 KERSTIN NILSSON (s):**

Herr talman! Jag sade avslutningsvis i mitt anförande att jag skulle låta det anstå med vad jag där hade sagt, men Elisabeth Fleetwoods angrepp gjorde att jag inte kunde avhålla mig från en replik.

Jag sade att skolpolitiken under borgerlig regim är ett praktexempel, ja, ett skolexempel på motsättningarna mellan de borgerliga partierna.

**Anf. 131 ELISABETH FLEETWOOD (m):**

Herr talman! Ett praktexempel, ett skolexempel på motsättningar mellan de borgerliga partierna! Får jag då bara upprepa vad jag sade, Kerstin Nilsson: Det finns olika uppfattningar i delfrågor, men vi talar nu om en moderat reservation till konstitutionsutskottets betänkande, och vi moderater står helt och fullt för vad där sägs. Vi har den uppfattningen att det vore

bättre för skolan om man ginge vår väg, och vi anser således att en borgerlig skolminister här tyvärr har fattat ett på konstitutionell grund felaktigt beslut.

**Anf. 132 TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Regeringens handläggning av de s. k. blockbetygen anmällda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 16: Regeringens kontroll av säkerhetspolisens verksamhet.

**Anf. 133 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):**

Herr talman! Säpos verksamhet är inte precis någon ny fråga för debatt här i kammaren, men vi skall ändå ta om litet grand i årets granskningsdebatt.

Vänsterpartiet kommunisterna har anmält säpos agerande till utskottet, och utskottet har behandlat frågan. Första och sista raden i utskottsbetänkandets avsnitt om säpo är en bra sammanfattning av majoritetens uppfattning. Där står så här:

”Utskottet har i årets granskning tagit upp frågan om regeringens kontroll av säkerhetspolisens verksamhet. — — — Vid granskningen har inte framkommit något som föranleder särskilt uttalande från utskottets sida.”

Det här är ju litet egendomligt. Det är en uppfattning som varje gång frågan om säpo kommer upp här i kammaren ligger ganska fast: Det finns ingen anledning att göra några kontroller av säpo. Säpo är höjd över alla tvivel, trots att det av och till under åren framkommer exempel på att dess verksamhet är mycket märklig i vissa avsnitt.

Vänsterpartiet kommunisterna har en annan uppfattning, preciserad i reservation 11 av Nils Berndtson, som jag yrkar bifall till. Jag skall med några ord nämna varför vi har den här uppfattningen, som är en annan än majoritetens.

Det avgörande skälet till att vi anser att det behövs en översyn av de kontrollmetoder som säpo arbetar med är att det, just som jag sade, av och till dyker upp fall som ställer säpos verksamhet i en tvivelaktig dager. I reservationen nämns händelserna vid Sveriges Radio, där man släpade fram en journalist och granskade honom i sömmarna, men det finns också flera äldre fall, som åtminstone för det stora flertalet är helt okända.

Jag har t. ex. fått berättat för mig ett fall där en person via ett stavfel och påföljande personförväxling fick uppleva vad som annars bara tillkommer en kommunistisk journalist i fråga om kontroll från säpos sida. Det är egentligen en både intressant och löjeväckande historia.

Från vpk:s sida har vi av och till tagit upp mera kända fall till diskussion här i kammaren. Det gäller t. ex. den kände Karlskronasnickaren som för några år sedan inte ens fick veta varför han var granskad av säpo och stoppad från sitt jobb. Sveriges Radio-fallet har varit uppe till debatt tidigare i år, och jag skall inte mera gå in på detta enskilda fall.

Vad som emellertid är intressant i samband med den debatten var justitieministerns uttalande om att frågan om källkontroll var mycket viktig.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens kon-  
troll av säkerhets-  
polisens verksam-  
het*

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens kon-  
troll av säkerhets-  
polisens verksam-  
het*

Samma sak som han sade då i debatten kom sedan igen i ett pressmeddelande som han lämnade ut vid en presskonferens några dagar senare. Han säger i meddelandet att han skall kalla ledamöterna i rikspolisstyrelsen och JK till ett möte för att diskutera just metoder för den nödvändiga källkritiken. Det är intressant att justitieministern tänker sig att diskutera dessa metoder – det får man väl se som ett positivt tecken.

Men uttalandet innebär också ett direkt erkännande av att allt inte står rätt till vad gäller grunden för ingripanden eller ytterligare kontrollåtgärder från säpos sida. Detta visar att det verkligen vore av nöden att vpk-reservationens begäran om översyn över kontrollmetoder kunde bifallas och att en sådan kunde komma till stånd snarast.

Det faktum att många misstag har blivit begångna, och det faktum att den ansvarige ministern direkt erkänner att inte allt står rätt till och närmast får agera försvarsadvokat med diverse uttalanden om att man har arbetat i utmarkerna, det här var inte bra osv., visar att det finns all anledning för oss att göra en översyn av säpos verksamhet.

Herr talman! Med anledning av detta yrkar jag bifall till reservation 11.

**Anf. 134 GUNNAR NILSSON i Eslöv (s):**

Herr talman! Vid nästan varje granskningsdebatt här i kammaren förekommer frågan om regeringens kontroll över säkerhetspolisens verksamhet. Till dagens debatt har frågan anmälts med anledning av händelser inom Sveriges Radio.

Den återkommande granskningen är i och för sig ett vällovligt uttryck för det värde vi sätter på att samhällets verksamheter bedrivs under öppna och demokratiska former och med ett garanterat skydd av den enskilda individens personliga integritet.

Men vi måste också ha ett försvar mot de inre och yttre krafter som utgör ett öppet eller dolt hot mot vårt lands demokrati och allmänna säkerhet och mot dem som planerar och bedriver grov brottslighet mot samhället eller mot medborgarna. Av den anledningen måste vi ha ett militärt försvar och en militär underrättelsetjänst. Vi måste också ha en polisorganisation, där även en säkerhetspolisiär verksamhet ingår.

Säkerhetspolisens verksamhet är reglerad genom den av Kungl. Maj:t utfärdade personalkontrollkungörelsen och dess tillämpningsföreskrifter. Den parlamentariska kontrollen utövas främst genom rikspolisstyrelsen, vars sex lekmannarepresentanter av hävd utses bland riksdagens ledamöter.

Även justitieombudsmannen och justiekanslern har full insyn i säkerhetspolisens verksamhet. De har också vid flera tillfällen granskat verksamheten, dock utan att vid något av dessa tillfällen ha funnit anledning att rikta kritik mot säkerhetspolisen.

Justitieministern, som har det övergripande ansvaret, har i samband med sitt tillträde låtit genomföra en granskning av säkerhetspolisens arbetsformer. Han fann därvid att säkerhetspolisens verksamhet i huvudsak bedrivs

enligt de riktlinjer som lades fast av den förra socialdemokratiska regeringen. Han har redovisat sina iakttagelser i sex punkter, vilka också redovisats i utskottets granskningsmaterial. De åtgärder som justitieministerns granskningsrapport har gett upphov till är f. n. under genomförande.

Justitieministern utövar också, tillsammans med statssekreterare från justitiedepartementet och statsrådsberedningen, en kontinuerlig kontroll med genomgång av aktuella ärenden och genom besök på säkerhetsavdelningen. Personalkontrollen är därvid en av de verksamhetsgrenar som ägnas särskild uppmärksamhet. Genom stickprovskontroller och genomgångar av akter och annat material kontrolleras att regeringens föreskrifter följs.

Herr talman! Utskottet har i sin granskning av regeringens kontroll över säkerhetspolisen med anledning av händelser vid Sveriges Radio inte funnit anledning till någon kritik. Jag yrkar därför bifall till hemställan i utskottsbetänkandet.

**Anf. 135** HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning är inte särskilt djupgående, det kan väl även Gunnar Nilsson i Eslöv hålla med mig om? Han började sitt anförande med att säga att den verksamhet som säpo bedriver skall ske på ett sådant sätt att det finns ett garanterat skydd av personers integritet.

Man kan verkligen fråga sig om säpos verksamhet bedrivs på ett sådant sätt mot bakgrund av vad som har hänt i år och många gånger tidigare. Det finns många exempel som man i och för sig kan räkna upp, men det är onödigt – skvaller, lösa påståenden och fria fantasier blandas till uppgifter som kommer säpo till handa. Sedan släpas en individ fram i både massmedia och på andra håll och granskas i sömmarna som någon slags presumtiv spion eller konstig person. Tycker Gunnar Nilsson att det här är ett arbetssätt som garanterar skyddet av den personliga integriteten, eller anser han att det kanske behövs en kontroll av de metoder som säpo arbetar med mot bakgrund av vad som hänt? Är allting så bra som Gunnar Nilsson anser? Jag tycker inte det.

**Anf. 136** GUNNAR NILSSON i Eslöv (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning gäller enbart om regeringens handläggning och kontroll av verksamheten följer de former som riksdagen har beslutat om. Det är inte utskottets uppgift att lägga fram förslag om verksamhetsmässiga eller organisatoriska förändringar inom säkerhetspolisen. Detta får på vanligt sätt ske genom motioner till riksdagen.

Jag vill i detta sammanhang påminna om kammarens behandling av justitieutskottets betänkande 1982/83:33 förra onsdagen. I det betänkandet behandlades bl. a. en motion av vpk, som förordade en parlamentarisk granskning av säkerhetspolisens verksamhet. Inte heller justitieutskottet fann i sin bedömning att det fanns skäl för en sådan granskning. Även kammaren avlog med stor majoritet motionens förslag.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens kon-  
troll av säkerhets-  
polisens verksam-  
het*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens kon-  
troll av säkerhets-  
polisens verksam-  
het*

*Regeringens hand-  
läggning av vissa  
ärenden om  
undantag från tät-  
bebyggelseförbud*

**Anf. 137** HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Som jag sade inledningsvis finner den här kammaren, eller några utskott i riksdagen, aldrig några skäl för kontroll av säpo. Det har aldrig hänt hittills. Man kan ju fundera precis lika mycket över varför det är så, som man kan fundera över varför man aldrig tillmötesgår vpk:s krav.

Vi menar att man skall granska regeringens kontroll av säpo och fråga sig om regeringens kontroll av säpo har varit riktig när säpo kan göra så här. Det är på detta sätt den parlamentariska granskningen måste ske. Jag förstår inte Gunnar Nilssons invändningar mot mina argument.

**Anf. 138** GUNNAR NILSSON i Eslöv (s):

Herr talman! Säkerhetspolisen har under de senaste åren varit föremål för ett mycket stort antal granskningar.

När det gäller påståendet att säkerhetspolisen skulle bedriva åsiktsregistrering har man vid samtliga granskningstillfällen kunnat avvisa dessa påståenden som grundlösa. Även vi här i riksdagen har vid ett flertal tillfällen med stor majoritet ställt oss bakom de granskningsrapporter som förelagts kammaren.

Herr talman! Jag vill för min del deklarera att jag har förtroende för det granskningsarbete som har utförts.

**Anf. 139** HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag får för min del deklarera att jag har precis motsatt uppfattning när det gäller förtroendet.

**Anf. 140** TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens kontroll av säkerhetspolisens verksamhet anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 17: Regeringens handläggning av vissa ärenden om undantag från tätbebyggelseförbud.

**Anf. 141** HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det ärende vi nu skall behandla gäller två fall, där regeringen har medgivit dispens från tätbebyggelseförbud. Det ena fallet rör utbyggnad av en gäststuga i Nynäshamns kommun, det andra uppförandet av ett bostadshus på en fastighet i Munkedals kommun. I båda fallen är fastigheterna belägna inom områden där utomplansbestämmelser gäller, och för båda har regeringens beslut undertecknats av statsrådet Birgit Friggebo.

Av gällande byggnadslagstiftning framgår att byggnadsverksamhet för sådana områden som inte ingår i stats- eller byggnadsplan regleras genom utomplansbestämmelser. Dessa utfärdas av regeringen, som därvid har att följa av riksdagen uppdragna riktlinjer. Dessa riktlinjer skall enligt riksdagens uttalande vara vägledande och inte styrande eller bindande. Regeringen har rätt att meddela dispens när särskilda skäl föreligger.

Det finns, herr talman, all anledning att understryka att riktlinjerna inte

skall vara styrande eller bindande, utan just vägledande. I snart sagt samtliga de fall då dispens begärs från tätbebyggelseförbudet torde det ytterst gälla hänsynen till den enskilda människan, hennes rätt och frihet. Detta måste väga mycket tungt i handläggningen av dylika ärenden. Vi måste vara ytterst observanta vid tillämpningen av lagstiftningen, så att vi inte får en myndighetsutövning till förfång för den enskilde, i strid med intentionerna i lagstiftningen. Dispensförfarandet utgör här en mycket viktig säkerhetsventil.

I de två fall det här är fråga om har regeringen följt de av riksdagen uppdragna riktlinjerna. Hänsyn har tagits såväl till den enskilde som till allmänna intressen. Utbyggnaden av gäststugan i Nynäshamn har möjliggjort ett flergenerationsboende på en tomt som redan tagits i anspråk för fritidsboende. Tillbyggnaden kompletterar på ett naturligt sätt redan befintlig byggnation på tomten. Några motstående allmänna intressen har ej förelagat. Dispensbeslutet står helt i överensstämmelse med de ändringar i riktlinjerna för fritidsbebyggelse som riksdagen gjorde 1979, där det heter att det för de högexploaterade kusterna, till vilket område bl. a. Nynäshamn hör, skall gälla att enskild fritidsbebyggelse i princip bör medges endast i form av mindre kompletteringar av befintlig bebyggelse. Det är just detta det här är fråga om.

Vad bostadsfastigheten i Munkedal beträffar framgår det av handlingarna dels att den var nödvändig för driften av en laxfiskanläggning, dels – genom ett yttrande från den berörde stadsarkitekten – att det inte förelåg hinder mot byggnadsföretaget ur plansynpunkt. Det underlag som förelåg för regeringens bedömning om dispens talade alltså klart för att denna skulle ges. Hänsynen till en människas möjlighet att utöva sin yrkesverksamhet vägde givetvis tungt i sammanhanget.

Det har senare framkommit att byggnaden inte använts för det i dispensansökan angivna ändamålet. Detta har åberopats som skäl för att hävda att regeringen handlagt ärendet felaktigt. Påståendet är givetvis orimligt och måste tillbakavisas med kraft. Regeringen hade att bedöma ärendet från de förutsättningar som förelåg och kunde omöjligt förutse vad som sedan inträffat.

Herr talman! Enligt moderata samlingspartiets uppfattning har regeringen i båda fallen handlat på ett korrekt sätt. Vi finner således att det inte föreligger någon anledning att rikta anmärkning mot denna handläggning.

#### **Anf. 142 BENGT KINDBOM (c):**

Herr talman! Med hänsyn till att företrädare för samtliga av de icke socialistiska partierna anmält sig till debatten och med hänsyn till kammarans ansträngda tidsläge skall jag bara instämma i det Hans Nyhage anförde i det föregående. Jag vill dock peka på ett par saker.

För det första: Vi håller på med en granskning av regeringens verksamhet. I utskottsbetänkandet finns en liten passus som är värd att notera, nämligen att i samband med det ärende vi nu diskuterar uppkom även frågan om

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av vissa  
ärenden om  
undantag från tät-  
bebyggelseförbud*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av vissa  
ärenden om  
undantag från tät-  
bebyggelseförbud*

hörande av ägaren till grannfastigheten. Justitiekanslern har utrett frågan, och rutinerna inom regeringskansliet har ändrats på den här punkten. Det var en både viktig och riktig åtgärd samt av värde och betydelse för rättssäkerhet. Utskottet noterar med tillfredsställelse att man ändrat handlägningsrutinerna och anser, som sagt, det vara av stor vikt.

För det andra vill jag påpeka att det nu är fjärde gången som konstitutionsutskottet på socialdemokratiskt initiativ tar upp frågor om bygg- och planärenden till granskning. Det leder mig till att tro att vi nu får en striktare och mer restriktiv tillämpning av behandlingen av dessa ärenden. Enskilda människor kommer alltså inte att ha frihet att välja boplatz och ordna saker och ting på det för dem mest tillfredsställande sättet.

Vi har givetvis förståelse för att vissa riktlinjer måste respekteras. I dessa två ärenden har vi dock konstaterat att den allmänna avvägning som gjorts inte kan föranleda någon kritik mot vare sig regeringen eller bostadsministern. Vi avvisar alltså den kritik som framförts. Däremot befarar jag vad som komma kan med en socialdemokratisk politik på detta område.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 12.

**Anf. 143 LARS ERNESTAM (fp):**

Herr talman! Det är viktigt att så långt möjligt skydda våra kuster mot alltför hög exploatering och tätbebyggelse. Ibland måste dock undantag göras.

Som framgår av konstitutionsutskottets skrivning lämnar den svenska byggnadslagstiftningen i stor utsträckning utrymme för lämplighetsavvägning från de statliga myndigheterna. Detta gäller också regeringen som slutlig besvärinstans.

I granskningsbetänkandet under detta avsnitt upptas två ärenden. Det ena gäller fritidsbebyggelse i Nynäshamn och det andra uppförande av ett bostadshus i Munkedals kommun.

Jag vill hävda att den tidigare regeringen principiellt visade stor restriktivitet vid beviljande av dispenser. Ibland måste emellertid en avvägning göras mellan allmänna och enskilda intressen. När mycket starka skäl föreligger måste även den enskilda människans rätt få göra sig gällande, om allmännyttan därmed också kan skyddas. De båda exempel som tas upp i granskningspromemorian gäller ärenden av denna art.

Ärendet i Nynäshamns kommun avser nybyggnad av en mindre gäststuga på en tomt för fritidsbebyggelse. Vi har redan fått en redogörelse för detta, som jag inte skall upprepa, men i detta fall beviljades dispens för byggnationen.

Det här är ett typiskt ärende, där den enskildes rätt får vägas mot allmänna behov. I detta fall tolkade regeringen gällande lagstiftning till den enskildes förmån. Det är viktigt att betona att den tolkningen inte stod i strid med de allmänna intressen som också skall bevakas.

Det andra ärendet gäller nybyggnad av bostadshus i Munkedals kommun.

Också här bedömdes det enskilda intresset kunna förenas med allmänna behov.

Handläggningen av detta senare ärende styrker att såväl allmänintressen som enskilda intressen har kunnat tillgodoses, varför granskningen av de båda ärendena inte borde ha föranlett något uttalande från utskottet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den skrivning som redovisas i reservation 12.

**Anf. 144 YNGVE NYQUIST (s):**

Herr talman! Riksdagen har vid några tidigare tillfällen starkt betonat behovet av planering och återhållsamhet med bebyggelse och fritidsbebyggelse inom vissa områden av landet. Detta påpekade Bengt Kindbom, och han har rätt i det. Man har apostroferat kustområdena och särskilt de högexploaterade kustområdena. Vad vi här har att behandla är regeringens praxis vid behandlingen av dispensframställningar när det gäller vissa ärenden om undantag från tätbebyggelseförbud.

Jag skulle kunna uttrycka mig som Bertil Fiskesjö gjorde tidigare i dag, då han sade att praxis har skenat i väg. Ja, i vart fall har praxis skenat förbi de allmänna intressena.

Jag skall här inte uppehålla mig vid vad som sägs i bygglagen. Summariskt framgår det för den intresserade i bil. 15 till det KU-betänkande som vi nu behandlar. Utskottet har, som tidigare nämnts här i debatten, sett närmare på två exempel av handläggning, som lett till regeringsbeslut om dispenser. Dessa båda ärenden kan framstå som typexempel, tycker jag. Utskottets borgerliga ledamöter anser inte att dispensererna medfört några inskränkningar i de allmänintressen som skall skyddas i avvägningen mellan enskilda och allmänna intressen.

Jag skall också säga några ord om hur jag har uppfattat de här ärendena.

Det första avser som sagt ett område inte för långt från Stockholm. Området rubriceras som "Högexploaterad kust". Ärendet gällde utbyggnad av gäststuga; den skulle enligt ansökan mer än fördubblas. Det hör till saken att det på fastigheten tidigare fanns huvudbyggnad samt fyra komplementbyggnader, som det brukar betecknas. De funktioner som skulle tillföras gäststugan fanns alltså tidigare i huvudbyggnaden, och därför sade byggnadsnämnden nej. Länsstyrelsen fann att särskilda skäl för undantag från tätbebyggelseförbudet inte fanns och sade nej. Trots att regeringen konstaterade att den tillbyggda gäststugan skulle bli ett självständigt fritidshus, så bifölls ändå besvären.

Det andra ärendet gäller Munkedal i Västsverige och nyuppförande av bostadshus. Byggnadsnämnden hade sagt nej med hänsyn till tätbebyggelseförbud. Länsstyrelsen sade också nej, sedan man funnit att särskilda skäl för dispens inte framkommit. Men regeringen sade ja. Vid handläggningen hade man underlåtit att bereda en granne tillfälle att yttra sig. Handläggningen därvidlag har, som redan nämnts i debatten, föranlett ett JK-ärende. Denne granne är naturligtvis mycket missbelåten, och då kan man ju fråga sig

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av vissa  
ärenden om  
undantag från tät-  
bebyggelseförbud*

**Onsdagen den  
25 maj 1983**

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av vissa  
ärenden om  
undantag från tät-  
bebyggelseförbud*

hur mycken hänsyn som har tagits till den enskilda individen, som Hans Nyhage så vackert talade om.

Som jag tidigare nämnt anser dock de borgerliga utskottsledamöterna enstämmigt att det är riktigt att de enskildas intressen fått väga över. Utskottsmajoriteten finner däremot att större restriktivitet borde ha tillämpats vid handläggningen av dessa ärenden. Utskottet finner också skäl att ånyo betona att dispensgivningen från tätbebyggelseförbudet skall ske i enlighet med uppdragna riktlinjer.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets skrivning.

**Anf. 145 HANS NYHAGE (m):**

Herr talman! I Nynäshamnsfallet möjliggjorde man ett flergenerationsboende på en tomt som redan var bebyggd. I Munkedalsfallet tog man hänsyn till den enskilda människans möjligheter att utöva sitt yrke.

**Anf. 146 LARS ERNESTAM (fp):**

Herr talman! Ynge Nyquist säger att vi i vår reservation endast har hänvisat till de enskilda intressena. Vi säger emellertid också i reservationen: "Dispenserna har sålunda inte ansetts medföra någon inskränkning i de allmänintressen som riktlinjerna skall skydda."

**Anf. 147 YNGVE NYQUIST (s):**

Herr talman! Herr Nyhages argument har jag hört förr. Det tycks vara så att den tidigare planministern Georg Danells ande har svävat över de här kustområdena, även när ärendena handhades av Birgit Friggebo. Jag kan inte underlåta att göra den jämförelsen.

Georg Danell gjorde uppmärksammade uttalanden under 1980. Vid ett tillfälle hette det att fritidshus kunde släppas fram ganska problemfritt inom betydande delar av landet. Fritidshus skulle även framdeles kunna byggas i närheten av vatten. Vid ett senare tillfälle samma år sade han att det fanns plats för många fler fritidshus i våra skärgårdsområden, i första hand i områden med tätbebyggelse, men även på ställen som hittills varit skyddade av strandskyddsbestämmelser.

Det förvånar mig väl inte så mycket att Bengt Kindbom tycker att jordägarna skall ha möjligheter att agera på det här området. Jag är litet mera förvånad över folkpartiet och Lars Ernestam, som slår vakt om den här möjligheten. En gång fanns det åtminstone en folkpartistisk statssekreterare som drev en annan mening till skydd för allmänintresset.

**Anf. 148 HANS NYHAGE (m):**

Herr talman! Om Georg Danells ande svävat över beslutsfattandet understryker detta ytterligare det riktiga i ställningstagandet.

**Anf. 149 LARS ERNESTAM (fp):**

Herr talman! Jag vill nog hävda att det tidigare statsrådet Birgit Friggebo har visat stor restriktivitet när det gäller frågan om dispenser för fritidsbyggelse. Jag tror också, herr talman, att detta är statistiskt bevisat.

**Anf. 150 BENGT KINDBOM (c):**

Herr talman: Får jag till Yngve Nyquist bara säga att det finns många som vill bli jordägare och antingen bygga ett eget hem eller få ett eget fritidshus. Vad jag har tolkat ut av de många kritiska uttalanden mot regeringarna under de senaste sex åren är att socialdemokraterna är mycket restriktiva på det området.

**Anf. 151 YNGVE NYQUIST (s):**

Herr talman! Jag har stor respekt för de många medborgare i detta land som vill bygga bostadshus för stadigvarande boende eller som vill bygga fritidshus. Det är inte fråga om det, och det vet säkert Bengt Kindbom också. Det är i stället fråga om vilken avvägning vi skall göra mellan enskilda människors intressen och allmänintresset. Vi får inte låsa strandområden och högexploaterade områden för de människor som aldrig får chansen att bygga fritidshus eller på annat sätt kommer i fråga för sådana saker. De skall också ha chansen att komma ut till kuster och strandområden.

**Anf. 152 TALMANNEN:**

Sedan de under avsnittet Regeringens handläggning av vissa ärenden om undantag från tätbebyggelseförbud anmällda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnitt 18: Arbetskraft till bistandsprojektet Bai Bang.

**Anf. 153 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Det är inte så ofta riksdagens konstitutionsutskott behöver diskutera frågor om slavarbete eller inte. När vi i år har gjort det har det gällt förhållandena vid vårt största enskilda bistandsprojekt, Bai Bang i Vietnam. Detta projekt och dess skandalartade kostnadsutveckling har vi förvisso diskuterat tidigare i denna kammar. Då har det främst gällt pengar, nu gäller det förhållandena för arbetskraften vid projektet.

Statsrådet Roine Carlsson, normalt en mycket tystlåten person, representerade den svenska regeringen vid invigningen av bruket i höstas. Vid en presskonferens där fick han frågan om han ville kommentera uppgifterna om att arbetskraft till projektet hade tvångsrekryterats. Han svarade att frågan om hur arbetskraften rekryterades var en intern fråga för vietnameserna. Detta är ett häpnadsväckande uttalande. Hur arbetskraften rekryteras till svenska bistandsprojekt är inte mottagarlandets ensak, om det innebär ett moment av tvång. Det är förvisso möjligt att man i ett kommunistiskt land som Vietnam har helt andra värderingar än vi när det gäller metoder för arbetskraftsrekrytering, men vi kan, herr talman, inte tolerera vad som helst i svenska bistandsprojekt.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Regeringens hand-  
läggning av vissa  
ärenden om un-  
dantag från tätbe-  
byggelseförbud*

*Arbetskraft till bi-  
standsprojektet  
Bai Bang*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndprojektet  
Bai Bang*

Uttalandet vid presskonferensen, som refererades bl. a. av Dagens Nyheter, dementerades inte av Roine Carlsson trots den häftiga debatt som uppstod kring det. Först ett halvår senare, när frågan blir föremål för konstitutionsutskottets granskning, ser sig Roine Carlsson nödsakad att göra ett slags dementi i den utfrågning som äger rum inför konstitutionsutskottet. Men när han väl gör detta försök till dementi, sker det i former som innebär att vi fortfarande inte vet var Roine Carlsson står i principfrågan.

Jag skall, herr talman, bara citera ett kort avsnitt ur den replikväxling som vi hade i utskottet när Roine Carlsson var där.

Jag frågade: "Anser du att slavarbete i ett SIDA-projekt är en intern angelägenhet för mottagarlandet?"

*Roine Carlsson:* Jag svarar återigen att den som gör ett påstående om att det skulle förekomma slavarbete får inför mig dokumentera att det finns en skäligen misstanke om detta. Jag kommenterar inte frågor som är av mer teoretisk natur. Jag kommenterar den situation som jag har upplevt och de intryck jag har fått från det land jag besökt.

*Anders Björck:* Du vill inte svara ja eller nej på frågan, om slavarbete är acceptabelt eller inte?

*Roine Carlsson:* Det är inte min uppgift att bedöma den saken."

Herr talman! Jag skulle kunna citera ytterligare från utfrågningen av Roine Carlsson, eftersom det finns fler uttalanden av honom som ger en milt sagt märklig bild av hur ett svenskt statsråd ser på den principiella frågan om tvångsarbete eller inte. Det är anmärkningsvärt att Roine Carlsson inte ens kan säga ja eller nej till slavarbete i princip. Jag utgår liksom alla andra från att han naturligtvis måste vara emot slavarbete eller tvångsrekrytering. Men då kan man väl i rimlighetens namn, herr talman, begära att Roine Carlsson skall kunna ge ett bestämt svar på en principiellt hållen fråga. Jag tycker inte att det är någon orimlig begäran. Det är väl inte så underligt att den svenska regeringens inställning till slavarbete inte blir så kristallklar när Roine Carlsson gör dunkla uttalanden av det här slaget.

Nu har en utredning utförts av en SIDA-ekonom som är knuten till ambassaden i Hanoi. Han har kommit fram till att slavarbete inte förekommer. Det är då att säga att denna person tidigare delvis har ställt upp på den kommunistiska vietnamesiska regeringens version av hur arbetskraften rekryterats – och på ett sådant sätt att två svenska informationschefer vid Bai Bang-projektet, med direkt erfarenhet av förhållandena där, har sett sig föranlåtna att offentligt reagera. Man kan därför knappast säga att frågan om vilka arbetsmetoder som förekommer är helt och hållet klarlagd. Den svenska regeringen borde, om den är intresserad av ett klarläggande, låta någon opartisk grupp eller person få utreda frågan.

Herr talman! Det är olyckligt om svenska statsråd som är utomlands i officiella funktioner svävar på målet när det gäller frågan om slavarbete skall tillåtas eller ej i svenska biståndprojekt. Mindre nogräknade mottagarländer kan tolka ett dunkelt uttalande på ett sådant sätt att man anser det vara fritt fram för metoder att rekrytera arbetskraften som ur svensk synpunkt

aldrig kan accepteras. Därför är Roine Carlsson förtjänt av kritik för sitt handlingsätt.

Jag ber att få yrka bifall till reservation 13.

**Anf. 154 SVEN-ERIK NORDIN (c):**

Herr talman! Den första fråga man ställer sig beträffande Bai Bang-debatten är: Vad är det som pågår i Vietnam?

Förekommer där tvångsarbete i samband med det svenska biståndsprojektet? Frågan gäller speciellt den del av projektet som rör skogsavverkningarna. Det rör sig inte om rekrytering av arbetskraft i ordets svenska betydelse, det är alldeles klart.

Vietnam är – som SIDA:s generaldirektör Forsse sade inför utskottet – "en kommuniststyrd stat med ett centraliserat beslutssystem. Man använder inte i princip arbetsmarknadsmässiga kriterier för att styra resurser, utan man använder en beslutsapparat på i princip samma sätt som gäller i Kina, Sovjet och åtskilliga östeuropeiska stater."

Det är nog alldeles riktigt. Skillnaden ligger i att Sverige inte har några biståndsprojekt i Sovjet, Kina och östeuropeiska länder. Men det har vi i Vietnam. Styrmetoderna där borta är därför intressanta för oss. Kanske inte så mycket principiellt – men hur praktiseras de?

Man talar om att arbetskraft mobiliserats, kommenderats. Om det har använts fysiskt våld har inte dokumenterats, men militär har dirigerats till arbetena – det är klart.

Vad säger då statsrådet Roine Carlsson om detta? Anders Björck citerade ju hans yttrande på presskonferensen i Hanoi: "Det är en intern vietnamesisk angelägenhet."

Det är inte ett korrekt återgivet uttalande, säger Roine Carlsson vid KU:s utfrågning. Men vad sade han egentligen? Varför har den här debatten uppstått?

Det finns flera förklaringar. En är att hans tunga sluntit, Olyckliga och grumliga uttalanden kan vem som helst göra, men varför inte erkänna detta? Varför inte gå ut med ett korrekt uttalande, så saken kommer ur världen? Då hade vi inte behövt granska saken i konstitutionsutskottet. Vi hade inte behövt den här debatten.

En annan förklaring är att Roine Carlsson över huvud taget inte vill uttala sig i frågan. Och så långt är det klart att Roine Carlsson inför utskottet inte tog chansen att klart och tydligt ta principiellt avstånd från tvångsarbete. Vad Roine Carlsson står för vet vi alltså ännu inte, och det är det som är allvarligt.

Det får nämligen inte råda någon som helst tvekan om vad ett enskilt svenskt statsråd har för åsikt när det gäller mänskliga rättigheter. Det är viktigt inför den kritiska opinion som finns i vårt land visavi vår biståndshjälp. Det är viktigt för vårt anseende ute i världen. Det är viktigt gentemot de mottagarländer som i likhet med Vietnam har en s. k. centraliserad beslutsapparat. Det är djupt beklagligt att den socialdemokratiskt-kommunistiska utskottsmajoriteten inte tar avstånd från det inträffade.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndsprojektet  
Bai Bang*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndprojektet  
Bai Bang*

Det är i handling som vi i Sverige skall leva upp till vad internationella konventioner som vi har skrivit under föreskriver.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 13.

**Anf. 155 KURT OVE JOHANSSON (s):**

Herr talman! Från tid till annan har det förekommit uppgifter i svenska massmedier om slavarbete eller tvångsrekrytering av arbetskraft i samband med vissa svenska biståndsprojekt. Något dokumenterat underlag som ger stöd för att dessa rykten skulle vara sanna har ännu inte kunnat påvisas.

Den senaste undersökning som jag känner till är den som genomfördes av vår ambassad i Hanoi på begäran av utrikesdepartementet angående arbetskraftens villkor vid det svenskfinansierade skogsindustriprojektet i Vinh Phu-provinsen i Vietnam. Denna undersökning ger inte heller den stöd för antaganden om att arbetskraften rekryterats dit med tvång.

Nu har vi hört av Anders Björck att han underkänner den här undersökningen. Jag tycker att det är en mycket allvarlig anklagelse mot ambassaden i Hanoi, som har fått uppdraget av utrikesdepartementet, att de skulle ha genomfört en undersökning varom man egentligen inte behöver ta någon notis, utan helt enkelt, som Anders Björck gör, kan underkänna. Jag skulle på den här punkten också väldigt gärna vilja ställa en fråga till Sven-Erik Nordin: Är det på det sättet att centern underkänner den utredningen i likhet med moderaterna?

Statsrådet Roine Carlsson har inför utskottet förklarat att det enligt hans uppfattning inte funnits någonting i den kunskap som han förvärvat, varken före eller i samband med invigningen av Bai Bang den 26 november 1982, som tyder på att tvångsrekrytering av arbetskraft har förekommit.

Den svenska inställningen till slav- och tvångsarbete är klart uttalad i många olika sammanhang. Det har skett upprepade gånger här i kammaren från regeringens sida och likaså i Förenta nationerna, för att nämna några exempel.

Det svenska biståndsorganet SIDA har också klart deklarerat sin inställning till slav- och tvångsarbete. Någon skillnad mellan de uttalanden som gjorts av regeringen och det svenska biståndsorganet SIDA angående tvångsarbete har inte kunnat beläggas vid den granskning som skett inom konstitutionsutskottet beträffande projektet Bai Bang.

I sin reservation antyder de borgerliga partierna att alla i regeringen inte skulle omfattas av denna klarhet. Denna något egendomliga slutsats kan endast förklaras på två sätt. Endera har man på borgerligt håll inte tillräckligt ingående tagit del av det material som tagits fram under granskningsarbetet, eller också har man helt enkelt inte velat ta hänsyn till de fakta som kommit i dagen under utskottsbehandlingen.

Utrikesminister Lennart Bodström uttalade sig på följande sätt för några månader sedan, då han här i riksdagen besvarade ett antal frågor om arbetskraften vid SIDA-stödda projekt:

”Det är alldeles klart vilken Sveriges inställning är till tvångsarbete. Vi har skrivit under ILO-konventionen om detta, och vi följer den. Vi påtalar också

när det föreligger skäl att utgå från att tvångsarbete existerar. Vi skulle göra det även beträffande Vietnam, om vi hade några bevis för detta.”

Vid utskottets utfrågning av statsrådet Roine Carlsson svarade han på en direkt fråga att han obetingat delade uppfattningen i det svar som lämnades i riksdagen på svenska regeringens vägnar av utrikesminister Lennart Bodström.

Mot den bakgrunden framstår den gemensamma borgerliga reservationen angående arbetskraft till biståndsprojektet Bai Bang som ett beklämmande dokument.

På mycket lösa boliner startade de borgerliga ledamöterna i utskottet ett omfattande granskningsarbete. I handen hade man bara en tidningsartikel från en presskonferens i Hanoi. Och trots att statsrådet Roine Carlsson inför utskottet deklarerar att det uttalande som tidningsartikeln lägger i hans mun inte är korrekt, så traskar de tre borgerliga partierna vidare i granskningsarbetet som om ingenting hade förändrats. Man upphöjer en tidningsrubrik till en evig sanning, och sedan kan varken dementi eller fakta förändra bilden.

Ingen som vill bli tagen på allvar kan hävda att detta är ett seriöst arbetssätt. Den gemensamma borgerliga reservationen är ett skolexempel på hur farligt det kan vara att okritiskt svälja uppgifter som saknar dokumentation.

På grundval av de fakta som nu föreligger måste det bestämda intrycket bli att Bai Bang-projektet i Vietnam drivs efter de intentioner som Sverige och Vietnam har formulerat för hur arbetet skall bedrivas. Det är enligt projektavtalet ett vietnamesiskt åliggande att förse projektet med arbetskraft. I första hand är det SIDA:s uppgift att se till att biståndsprojektavtalen hålls.

I början av dagens granskningsdebatt sade Bertil Fiskesjö några tankvärda ord om hur granskningsarbetet borde bedrivas framdeles, och det kan vara lämpligt att anknyta till det. Jag uppfattade honom på det sättet att man i högre grad än vad som nu sker borde koncentrera utskottsgranskningen till frågor av mer konstitutionellt värde. Jag delar hans uppfattning på denna punkt. Det är min fasta övertygelse, att om utskottet vid årets granskning hade tillämpat ett sådant förfaringssätt som Bertil Fiskesjö talade om, hade det ärende som vi nu diskuterar inte legat på riksdagens bord.

#### **Anf. 156 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Jag förstår att Kurt Ove Johansson känner behov av att försvara ett projekt som Bai Bang, som har drivits fram från socialdemokratiskt håll och där socialdemokraterna har ett utomordentligt stort ansvar i alla avseenden.

Låt mig än en gång citera vad Roine Carlsson faktiskt sade inför utskottet. Jag frågade honom: ”Du vill inte svara ja eller nej på frågan, om slavarbete är acceptabelt eller inte?”

Roine Carlsson svarade: ”Det är inte min uppgift att bedöma den saken.”

#### **Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndsprojektet  
Bai Bang*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndprojektet  
Bai Bang*

Detta, herr talman, står ordagrant i det protokoll som finns från utfrågningen med Roine Carlsson. Han har haft möjligheter att justera det hela, men han har inte ändrat på denna formulering.

Hur kan då, herr talman, någon stå upp som Kurt Ove Johansson gör i talarstolen och påstå att det är alldeles kristallklart att Roine Carlsson har tagit avstånd från slavarbete? Han säger ju:

”Det är inte min uppgift att bedöma den saken.”

Några krav får man ändå ställa på statsråd när de uttalar sig i sådana här sammanhang.

Nu försöker Roine Carlsson påstå att han har blivit felciterad. Jag har svårt att tro det. Det var vid en presskonferens som han fällde detta uttalande. Alla uppfattade, såvitt jag kan förstå, Roine Carlssons uttalande på samma sätt. Det blev en debatt om hans uttalande. Han dementerade icke vad han hade sagt.

Först när han tvingas komma till konstitutionsutskottet ett halvår senare försöker han ge en annan version av händelsen. Jag tror att Kurt Ove Johansson här är ute i ett överdrivet partinit. Jag tycker att det vore bra om Kurt Ove Johansson kunde erkänna att även ett socialdemokratiskt statsråd – t. o. m. Roine Carlsson, som normalt sett är mycket tystlåten – ibland kanske låter tungan slinta. Då hade saken varit ur världen. Men Kurt Ove Johansson fortsätter att framhärda i uppfattningen att det är kristallklart vad som har hänt.

Sedan är det faktiskt inte kristallklart vad som händer i Vietnam. Den utredning som föreligger har nämligen gjorts av en person som är knuten till det svenska biståndskontoret i Hanoi. Han skrev en artikel om förhållandena i Bai Bang efter det att Roine Carlsson hade gjort sitt uttalande. Mot detta protesterade två tidigare informationschefer vid Bai Bang, båda kända journalister, som till skillnad från denna SIDA-person har arbetat ett antal år på platsen. Och vad skrev de i Dagens Nyheter? Jo, att de ville komplettera den officiella bild av frågan som Claes Leijon så beredvilligt gjort sig till tolk för. De säger alltså klart att Claes Leijon gått på den vietnamesiska versionen av händelsen. De omtalar också på vilka punkter han har gjort det. Det sker i en artikel som såvitt jag vet inte har vederlagts. När sedan den svenska regeringen låter den personen göra utredningen, som sedan blivit så kritiserad av folk som varit på platsen, vidhåller jag att läget är oklart.

Låt mig avslutningsvis fråga: Anser Kurt Ove Johansson att det svar som Roine Carlsson lämnade i utskottet som svar på en generell fråga – nämligen att det inte är hans uppgift att bedöma om vi i svenska biståndprojekt skall acceptera slavarbete eller inte – är ett klarläggande av den svenska regeringens attityd i ämnet?

**Anf. 157 SVEN-ERIK NORDIN (c):**

Herr talman! Jag skall mycket gärna svara på Kurt Ove Johanssons fråga.

Han undrade om vi underkänner den utredning som den svenska Hanoiambassaden har gjort i den här frågan. Vad säger då utredningen? Jo,

den säger att de civila arbetsbrigadernas rekrytering inte avviker från annan rekrytering i Vietnam. Det är förmodligen ett riktigt konstaterande.

Men ingen rök utan eld. Två så erfarna journalister och f. d. informationssekreterare som Hådel och Aschan kan inte ha helt fel. De pekar i ett gemensamt uttalande på att det i Vietnam också är militära brigader i farten. militära brigader där personalen arbetar två veckor i skogen och växlar med två veckors militär bevakning. Man kan undra om det sker också med svenska pengar. Så går det till i Vietnam!

Det viktigaste här är kanske ändå inte vad som sker och inte sker där borta. Det viktiga är vilken inställning svenska statsråd har till eventuellt tvångsarbete. Det tycker Kurt Ove Johansson är en beklämnande debatt. Men låt då bli att ge upphov till den!

Hade det varit så – jag upprepar det än en gång – att Roine Carlsson klart och entydigt tagit avstånd från förekomsten av tvångsarbete, hade den här debatten inte uppstått. Då hade det av Bai Bang inte blivit denna politiska Big Bang.

#### Anf. 158 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Anders Björck ville att jag skulle ta upp Roine Carlssons svar på de frågor som ställdes i samband med att han bevisade utskottet och utfrågades där. Jag skulle vilja säga till Anders Björck att när man börjar läsa så skall man fortsätta att läsa ända tills aktstycket är slut. åtminstone i den fråga som det berör. Omedelbart efter det att Anders Björck hade ställt den fråga som han läste upp här i talarstolen fick Roine Carlsson från Olle Svensson en annan fråga, som lyder: "Delar Roine Carlsson uppfattningen att det svar som lämnades på svenska regeringens vägnar av utrikesminister Bodström, det var väl delgivet regeringen innan det lämnades?"

Roine Carlsson svarar: "Ja visst."

Olle Svensson frågar: "Du står helt bakom det uttalande som gjordes av regeringens representant?"

Roine Carlsson svarar: "Ja."

Kan det finnas några klarare besked på var en person verkligen står? Anders Björck och Sven-Erik Nordin har båda tillgång till den frågedebatt som förts här i kammaren och där utrikesministern på den svenska regeringens vägnar gjorde klart var den svenska regeringen, inkl. Roine Carlsson, står i den här frågan. Därför är det ju befängt av Anders Björck att fortsätta debatten utifrån de utgångspunkter som han här gör. Det är alltså inget tvivel om var den svenska regeringen inkl. Roine Carlsson står när det gäller tvångsarbete – eller slavarbete; vilket uttryck man föredrar.

Sedan gör Anders Björck också stort väsen av en tidningsartikel och menar att en dementi av den borde ha kommit på ett tidigare stadium. Jag var ju stygg, herr talman, mot Anders Björck tidigare i dag, när jag läste upp ett dokument som han hade skrivit på för två år sedan och som gick stick i stäv med vad han sade i en annan fråga här tidigare under granskningsdebatten. Nu vill jag på nytt läsa upp ett citat av Anders Björck, där han 1978 här i kammaren har sagt någonting mycket intressant beträffande journalister. –

#### Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndprojektet  
Bai Bang*

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndsprojektet  
Bai Bang*

Nu är det alltså Anders Björck jag citerar. Jag läser följande:

”När herr Bohman nu ställer upp på UD:s enträgna inradan så dementerar han att det är fråga om att lämna ormsamarbetet. Gösta Bohman kan väl sedan inte göras ansvarig för vad Journalistförbundets förste vice ordförande – eller vad han nu är – missuppfattar eller skriver i en artikel. Tänk om man skulle behöva ta ansvar för alla tokiga ledare som skrivs i det här landet. Då skulle det inte vara lätt att vara politiker över huvud taget.”

Jag tror att det finns anledning för Anders Björck när det gäller att umgås med massmedia och frågan om hur pass allvarligt man skall ta på en tidningsartikel eller en rubrik att verkligen rannsaka sig själv. Han uppmanade ju mig i den tidigare debatten att läsa gamla granskningsbetänkanden. Nu har jag gjort det och fått fram mycket intressanta besked om hur Anders Björck ser på hur man borde umgås med pressen.

**Anf. 159 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Den stora skillnaden, som Kurt Ove Johansson inte tycks ha upptäckt, mellan Gösta Bohman och Roine Carlsson var ju faktiskt att Gösta Bohman, såsom Kurt Ove Johansson själv påpekade, dementerade en felaktig uppgift. Roine Carlsson vägrade däremot att göra detta. Han lät det gå ett halvår och hade ingen som helst avsikt att dementera. Han kommenterade över huvud taget inte frågan, trots den intensiva debatt som blev. Han uttalade sig i frågan först sedan han blivit tvingad att inställa sig inför konstitutionsutskottet och då fick konkreta frågor. Det är det som är den stora skillnaden, och det trodde jag att Kurt Ove Johansson begrep. Roine Carlsson vägrade alltså att dementera de uttalanden som han sades ha gjort i Vietnam. Varför har jag svårt att förstå. Hade det varit så att uttalandet varit felaktigt, måste man väl ändå kunna begära av Roine Carlsson att han ger en dementi på det här området.

Frågan är nämligen allvarlig. Inte därför att ett statsråd kan råka säga fel ibland – det kan naturligtvis hända alla människor – utan därför att ett sådant uttalande kan leda till att länder, oavsett var på den politiska höger-vänster-skalan de befinner sig, som vi ger bistånd till tar sådana uttalanden till intäkt för att använda sig av rekryteringsmetoder när det gäller arbetskraft som vi utifrån våra svenska utgångspunkter naturligtvis aldrig kan acceptera.

Det som är så farligt är att uttalanden av det här slaget, av Roine Carlsson eller andra, ger en möjlighet för andra regeringar att uppträda på ett oacceptabelt sätt. Jag har två gånger, herr talman, läst upp vad Roine Carlsson faktiskt sade i utskottet. Han ville inte ta ställning till den principiella frågan. Hade han gjort det, hade vi inte behövt ha den här debatten. Men faktum kvarstår att han vägrade göra det.

Då säger Kurt Ove Johansson: Ja, men han instämde ju i utrikesminister Bodströms svar i riksdagen. Ja, det är riktigt att han säger det. Nu var emellertid utrikesminister Bodströms svar inte särskilt klarläggande, utan det blev en lång debatt här i kammaren, där frågor som ställdes av bl. a. Margaretha af Ugglas gång på gång icke fick något tillfredsställande svar. Så

Roine Carlssons instämmande i Lennart Bodströms svar ger faktiskt inte särskilt mycket.

Låt mig säga, herr talman, att jag tycker att den här typen av debatter är litet trist. Här har uppenbarligen ett statsråd begått ett misstag, men trots att det är alldeles klart att han verkligen har gjort det, fortsätter Kurt Ove Johansson och hans partivänner att med stor fanatism försvara honom. Jag tror inte det gagnar saken. Det gör naturligtvis bara pinan värre.

För att försvara uttalanden av just det här slaget krävs det en väldigt stor talang, och jag tror inte att någon här i kammaren besitter den talangen.

**Anf. 160 SVEN-ERIK NORDIN (c):**

Herr talman! Kammarkamraterna väntar på votering, och jag skall inte använda alla mina tre minuter i repliken.

Kurt Ove Johansson undrade om Anders Björck och jag hade läst protokollet från frågedebatten i höstas med utrikesminister Bodström inblandad. Självklart har vi det. Men vad gav den debatten besked om? Jo, Lennart Bodström vägrade att ta avstånd från vad Roine Carlsson påstods ha sagt.

Det var alltså det uttalandet från Lennart Bodström – flera gånger upprepat – som Roine Carlsson ställde sig bakom i konstitutionsutskottet, sedan han fått chansen till det av utskottets ordförande. Annars hade inte ens det kommit fram, vilket värde det nu hade.

**Anf. 161 KURT OVE JOHANSSON (s):**

Herr talman! Ett grundläggande fel som jag tror att Anders Björck har gjort i vårt granskningsarbete är att han har nöjt sig med att läsa svaren bara på de frågor som han själv har ställt. På så sätt har han inte fått tillräckliga besked på de punkter där han har velat få frågor besvarade. Hade, som jag sade tidigare, Anders Björck läst även vad andra ledamöter av konstitutionsutskottet har frågat om, hade han fått klara besked på de punkter där han nu efterlyser svar.

Det framgår alltså klart att Roine Carlsson har ställt sig bakom den principiella deklaration som Lennart Bodström har givit här i kammaren om hur man ser på tvångsarbete.

Det är riktigt, som Anders Björck säger, att det var en lång debatt i kammaren med anledning av den fråga som ställts i ämnet. Men den debatten berodde ju inte i och för sig på att det inte lämnades något besked. Lennart Bodström deklarerade under debatten den svenska regeringens principiella inställning till tvångsarbete. Jag anförde ju ett citat tidigare, och det kan kanske vara lämpligt att jag återger också vad Lennart Bodström avslutade den här frågedebatten med som vi har hänvisat till. Då säger han att vårt bistånd kommer att användas för att förbättra förhållandena och naturligtvis inte samverka med något tvångsarbete. Kan det över huvud taget sägas på ett klarare sätt än i detta utrikesministerns yttrande här i kammaren, som jag nu har återgett?

Det är närmast befängt att, som Anders Björck gör, fortsätta att hävda, att

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndsprojektet  
Bai Bang*

**Onsdagen den  
25 maj 1983**

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

*Arbetskraft till bi-  
ståndsprojektet  
Bai Bang*

statsrådet Roine Carlsson inte skulle ha gett besked i principfrågan, och försöka ge intryck av att han skulle vara anhängare av slavarbete. Det sistnämnda är snarast oförskämt.

Beträffande principfrågan har Roine Carlsson inför utskottet deklarerat att han liksom statsråden i övrigt står bakom de deklarationer som utrikesministern har gjort å regeringens vägnar. Det finns ingenting som behöver lämnas därhän i fråga om klarspråk när det gäller tvångsarbete i Bai Bang. Jag upprepar vad jag sade redan när jag började: Med den kunskap vi f. n. har i den här frågan kan vi slå fast att ingenting tyder på att tvångsarbete skulle förekomma i Vietnam.

**Anf. 162 ANDERS BJÖRCK (m):**

Herr talman! Kurt Ove Johansson uppmanar mig att läsa vad Roine Carlsson har sagt i olika sammanhang. Det är just det som jag och andra har gjort, och ju mer vi har läst, desto oklarare intryck har vi fått av vad Roine Carlsson har sagt. Här har funnits alla möjligheter för honom att ge besked och klart dementera. Han har vägrat att göra det, och då får han finna sig i att oklarheterna kvarstår. Det beror inte på någon illvilja från de borgerliga ledamöterna i konstitutionsutskottet, utan det beror på att biträdande industriministern har väldigt svårt att ge klara svar på mycket enkla frågor.

Överläggningen var härmed avslutad.

**Anf. 163 TALMANNEN:**

Propositioner ställs först beträffande envar av de frågor som berörs i de reservationer som fogats till betänkandet. Därefter ställs proposition i ett sammanhang på övriga i betänkandet upptagna frågor.

#### **Regeringsskiftet 1982 (avsnitt 1)**

Beslöts med 172 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 144 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 1 av Anders Björck m. fl.

#### **Kärnvapenfri zon i Europa (avsnitt 6)**

Beslöts med 171 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 145 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 2 av Anders Björck m. fl.

### **Fyren Märket (avsnitt 8)**

Efter ställda propositioner på

*dels* godkännande av vad utskottet anfört,

*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 3 av Anders Björck m. fl.,

beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

### **Vapenexport till USA (DIVAD) (avsnitt 9)**

Beslöts med 297 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 18 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 4 av Nils Berndtson.

### **Utförsel av utbränt kärnbränsle (avsnitt 10)**

Beslöts med 250 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 66 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 5 av Nils Berndtson m. fl.

### **Vissa frågor rörande den statliga affärsverksamheten (avsnitt 11)**

Efter ställda propositioner på

*dels* godkännande av vad utskottet anfört,

*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 6 av Anders Björck m. fl.,

beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

### **Beslut om devalvering 1982 (avsnitt 12)**

Efter ställda propositioner på

*dels* godkännande av vad utskottet anfört,

*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 7 av Anders Björck m. fl.,

beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

### **Vissa frågor rörande den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av Svenskt Stål AB (SSAB), m. m. (avsnitt 13)**

Beslöts med 171 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 144 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 8 av Anders Björck m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

## Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Granskning av  
statsrådets tjänste-  
utövning m. m.*

### **Serafimerlasarettets portalbyggnader** (avsnitt 14)

Efter ställda propositioner på  
*dels* godkännande av vad utskottet anförde,  
*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 9 av Hans Nyhage  
m. fl.,  
beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle  
läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde.

### **Handläggningen av de s. k. blockbetygen** (avsnitt 15)

Efter ställda propositioner på  
*dels* godkännande av vad utskottet anförde,  
*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 10 av Gunnar Björck i  
Värmdö m. fl.,  
beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle  
läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde.

### **Kontrollen av säkerhetspolisens verksamhet** (avsnitt 16)

Beslöts med 299 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till  
handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 17 röster avgavs för att  
utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som  
anförts i reservation 11 av Nils Berndtson.

### **Handläggningen av vissa ärenden om undantag från tätbebyggelseförbud** (avsnitt 17)

Efter ställda propositioner på  
*dels* godkännande av vad utskottet anförde,  
*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 12 av Anders Björck  
m. fl.,  
beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle  
läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde.

### **Arbetskraft till biståndsprojektet Bai Bang** (avsnitt 18)

Efter ställda propositioner på  
*dels* godkännande av vad utskottet anförde,  
*dels* godkännande av vad som anförts i reservation 13 av Anders Björck  
m. fl.,  
beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle  
läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde.

### **Övriga i betänkandet upptagna frågor**

Utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad utskottet  
anförde.

## 5 § Föredrogs

Skatteutskottets betänkande

1982/83:52 Vissa ändringar i reglerna om uppbörd av arvs- och gåvoskatt, m. m. (prop. 1982/83:170)

Socialutskottets betänkande

1982/83:39 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden till riksmötet 1983/84

Justitieutskottets betänkande

1982/83:38 Utlämningskonvention mellan Sverige och Amerikas Förenta Stater (prop. 1982/83:156)

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

## 6 § Föredrogs

kulturutskottets betänkanden

1982/83:25 om idrott, rekreation och turism (prop. 1982/83:100 delvis).

1982/83:26 om ungdoms- och nykterhetsorganisationer (prop. 1982/83:100 delvis) samt

1982/83:30 om anslag till film, kulturtidskrifter, litteratur och bibliotek, m. m. (prop. 1982/83:100 delvis).

### Anf. 164 TALMANNEN:

Kulturutskottets betänkanden 25, 26 och 30 kommer att debatteras i tur och ordning, och voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså kulturutskottets betänkande 25 om idrott, rekreation och turism.

## Idrott, rekreation och turism

### Anf. 165 HÅKAN STJERNLÖF (m):

Herr talman! Vi kommer nu att behandla en verksamhet som fyller vår fritid och som av många människor, unga och gamla, omfattas med stort intresse. Vi skall tala om idrott, rekreation och turism enligt kulturutskottets betänkande 25.

Vi är alla överens om idrottens stora betydelse. Den är den viktigaste fritidssysselsättningen för en överväldigande del av vår befolkning. Vi har elitidrotten som moroten, vi har breddidrotten fördelad över tusentalet föreningar och med den ojämförligt största verksamheten. Vi har dem som följer idrotten som artisteri, hög spänning och dramatik i egenskap av åskådare.

Idrotten har en social roll. Den har betydelse för vår hälsa och vårt välbefinnande och utgör en levande folkteater, spridd till varenda liten ort över vårt avlånga land.

Nr 154

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Idrott, rekreation  
och turism*

Riksidrottsförbundet har presenterat ett idéprogram för 1980-talet. För genomförandet krävs samhällets stöd. Även om vi inte helt kan tillmötesgå RF:s önskemål om tilldelade medel, är vi glada över att ändå, trots de besvärliga ekonomiska förutsättningarna, kunna ställa ett så betydande belopp som 172 milj. kr. till dess förfogande. Vi hoppas att RF, även om det lever under knapphetens stjärna, skall finna lösningar att oförminskat driva sin verksamhet, vidmakthålla det internationella utbytet och möjliggöra förverkligandet av idéprogrammet Idrott 80 vad gäller breddidrotten, ungdomsidrotten, åtgärder för att minska skaderisker, samt invandrades och handikappades möjligheter att utöva idrott.

Vi moderater har således inget att invända emot att idrotten får de medel departementschefen föreslagit. Däremot har vi en avvikande uppfattning om hur dessa medel skall fördelas.

Av det anslag som utgår har regeringen fastställt vissa bidrag till utanför RF stående organisationer, de s. k. främjandeorganisationerna. Riksidrottsförbundet förmedlar f. n. anslagsstödet till de utanförstående organisationerna. Vi godtar inte den modellen. Vi vill att dessa organisationer i budgethänseende skall ha en självständig ställning. Vi reserverar oss på den punkten. Jag yrkar således bifall till reservation 2.

Elisabeth Fleetwood kommer mer ingående att redogöra för våra synpunkter i den här frågan.

Sveriges turistråd kommer att få 49 milj. kr. för nästa budgetår. Vi har inget att erinra mot detta. Däremot har vi synpunkter på rådets verksamhet och dess framtida finansiering, vilket gett anledning till tre reservationer, nr 5, 6 och 7.

Turistrådet skall verka för att en bred allmänhet i Sverige ges goda semester- och rekreationsmöjligheter. För att stimulera en resandeström av turister till Sverige från andra länder förfogar rådet över ett tiotal kontor ute i världen.

När det gäller kostnaderna för turistrådets verksamhet har departementet framfört förslag om att kommuner och landsting skall medverka vid finansieringen. Det tycker inte vi. Turistrådets uppgift är att främja turism över hela landet. Staten bör av den anledningen också stå för kostnaderna. Kommuner och landsting skall inte öppna nya utgiftskonton. Några förhandlingar i den vägen skall således inte tas upp från statens sida. Jag yrkar bifall till reservation 5.

I fråga om turistrådets styrelsesammansättning anser vi att de renodlade turistföretagen är underrepresenterade. Vi vill därför att representanter för turistnäringen, som på ett handgripligt sätt är verksamma på fältet, skall ha säte i styrelsen.

Styrelsesammansättningen bör således bli föremål för en översyn enligt vår reservation 6, vilken jag härmed yrkar bifall till.

För att främja turism i Sverige framförs tankegångar i några motioner, som vi är tilltalade av och vill understödja. Vår uppfattning har lett till reservation 7.

Intresset för Sverige som turistland har ökat, och den genomförda

devalveringen påstås ha gett god effekt. Nu gäller det att utnyttja fördelarna. Ett sätt att öka antalet turister till Sverige är att förlänga turistsäsongen. Det kan ske genom att underlätta resandet och förkorta restiden; charterresor med andra ord, fast nu i omvänd riktning.

Det finns i dag, särskilt i Norrlandslänen och i deras fjällområden, stor kapacitet inom turistnäringen. En utredning bör på regeringens initiativ komma till stånd där SAS, Linjeflyg och SJ tillsammans med hotellföretag och reseföretag undersöker förutsättningarna för en chartertrafik på norra Sverige.

Vi har en organisation ute i Europa – Sveriges turistråd – för att sprida kännedom om Sveriges förutsättningar som turistland. Paketresor med Norrlands fjäll eller Gotland som mål vore säkert bra resealternativ att locka med. Genomförs idén tillförs vårt land utländsk valuta, och sysselsättningen främjas i glesbygd.

Jag ber att få yrka bifall till reservation 7.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

**Anf. 166 ULLA ORRING (fp):**

Herr talman! I mitt anförande vill jag ta upp reservation 4 om bidrag till Svenska turistföreningens fjällanläggningar enligt p. 2 mom. 2 i kulturutskottets betänkande.

Det är en unik verksamhet som Svenska turistföreningen bedriver och vars rötter går tillbaka till sekelskiftet. Föreningen driver både stora och små anläggningar, t. ex. fjällstationen i Kebnekaise med 160 bäddar och Syterstugan i Västerbotten med ett färre antal bäddar. Den anläggningen kom till redan 1897.

Totalt driver föreningen anläggningar med över 1 000 bäddar i fjällvärlden i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Koppåberg. Det är en enastående satsning med ett nät av fjällstugor och stationer, som gör det möjligt för nutidsmänniskan att komma ut i vår fantastiska fjällvärld och få uppleva den orörda naturen med både flora och fauna i ett naturligt samspel. Alla som har fjällvandrat eller vintertid med skidor kommit till fjällstationen och fått rasta och övernatta kan instämma i att dessa anläggningar gör oerhört stor nytta genom den avkoppling och rekreation som där ges för människan.

Föreningens syften har även varit att öka fjällsäkerheten och kunskaperna – insikten om de oersättliga och storslagna naturvärden som fjällvärlden erbjuder.

Man har också varit pionjär för fjällturism. Vad föreningen nu önskar är att fortsätta sina insatser för turism.

Alla anläggningar står till allmänhetens disposition. Huvuddelen av anläggningarna är bemannade och ger inkomster till fjällbefolkningen och skapar arbetstillfällen för bygden. Det är fråga om rationellt och ekonomiskt drivna anläggningar både ur den enskilde turistens synpunkt och ur samhällets.

**Nr 154**

**Onsdagen den  
25 maj 1983**

---

*Idrott, rekreation  
och turism*

Det är att beklaga att utskottet inte insett vidden av att stödja fjällturismen enligt folkpartiets förslag genom en omdisponering av medel inom den totala ramen.

Utan människors villighet att ställa upp som tillsynsmän och som stugvärdar skulle detta nätverk av stationer förfalla. Och dessutom finns de frivilliga krafterna, som arbetar för en rörelse som de tror på. Men det räcker inte bara med frivilligt engagemang, det behövs också ekonomiskt stöd.

Fjällstationerna, fjällstugorna, nyttjas inte endast av svenskar, utan omkring hälften av de besökande är utländska turister.

Regering och riksdag måste känna sitt ansvar för bibehållande av anläggningarna i ett gott skick, och då krävs ett ökat anslag. Jag beklagar att utskottet gått emot den omfördelning som folkpartiet föreslagit – ett resurstillskott som är väl dokumenterat i den utredning om den svenska turistföreningens fjällanläggningar som togs fram på initiativ av den borgerliga regeringen.

Herr talman! Med inflationen urholkas bidragen, och det blir ekonomiskt svårt att driva anläggningarna trots de höjda övernattningsavgifter som tas ut. Motivet för att anslaget totalt höjs till 800 000 kr. är sålunda, som folkpartiet ser det, mycket starkt.

Vill Sverige satsa på turism?

Är socialdemokraterna emot fjällturism?

Fjällturism erbjuder ju i enkla former ett utmärkt tillfälle för både sociala och vardagliga kontakter. Vi vet också att fjällvärlden erbjuder exotiska naturupplevelser. Turism skapar dessutom sysselsättning och stärker därigenom svensk ekonomi.

Herr talman! 1 % fler utlandsturister om året kan ge 1 000 nya jobb. Och om vi svenskar själva turistar i vårt eget land, i stället för att använda vår valuta till utlandsresor, skulle det innebära en minskning av underskottet i bytesbalansen och en förstärkning av vår ekonomi.

Jag anser att riksdagen bör ta sitt ansvar. Satsa nu på Svenska turistföreningen, som till stor del svarat för uppbyggnaden och driften av de anläggningar som finns för fjällturismen. Nu gäller det att ej radera utan bevara och utveckla vad generationer tidigare skapat.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till reservation nr 4.

**Anf. 167 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):**

Herr talman! Till årets riksmöte har vänsterpartiet kommunisterna sin vana trogen lämnat en ganska omfattande motion om idrottspolitiken.

Det handlar om avsnitt som att göra Sverige rundare, dvs. minska resekostnaderna för idrottsföreningar och klubbar som bor avlägset från centrum av händelserna i vårt långa land. Vi vet att det är problem för många både i norr och i söder att klara ekonomin. Det handlar om jämställdhet inom idrotten mellan män och kvinnor. Det handlar om breddverksamheten. Idrott är ju inte bara elit, utan eliten springer ur breddverksamheten, och det måste satsas enormt just på breddverksamheten. Det handlar om handikappanpassning av idrottsarenor, något som också är oerhört viktigt. Människor

måste också vara jämställda i den meningen. Och det handlar om arvode till ledare som gör ett väldigt bra arbete ute i vårt samhälle.

Jag skall citera litet av vad Hans Alsén, socialdemokrat, sade i idrottsdebatten den 28 april 1981. Han sade så här om ledarnas verksamhet:

”I föreningar kan unga människor tidigt få lära sig att ta ansvar för den egna verksamheten. Det sker onekligen en skolning i demokrati inom folkrörelserna över huvud taget och även inom idrottsrörelsen, som har stor betydelse för vårt samhälle i dess helhet.

I detta sammanhang får vi inte heller glömma bort att det finns en stor grupp ideellt arbetande ledare som gör ovärderliga insatser i det svenska samhället. Idrottsledarna utför vid sidan av föräldrarna en oavlönad arbetsinsats som är till gagn för ungdomens utveckling och möjligheter att skapa en tillvaro som i olika avseenden fyller deras liv med mening och innehåll. Därför är ökade resurser till idrottsrörelsen, där anslagen ofta förvaltats av oavlönade ledare, som givetvis också betraktar sina insatser som ett stimulerande fritidsintresse – någonting som ger mångdubbelt igen.”

Han fortsatte litet längre fram:

”Det finns goda skäl att hävda att den svenska idrottsrörelsen har många viktiga uppgifter i 1980-talets samhälle. Därför finns det också klara motiv för en kraftig samhällssatsning på idrotten. – – Om idrottsrörelsen ges goda förutsättningar härför kan den få en självklar plats i arbetet med att ge den unga generationen goda uppväxtförhållanden. – – Vi har inte råd att underlåta att stödja dem i deras viktiga arbete.” Detta sade han med hänvisning till ledarna.

Med den tidens borgerliga majoritet avslutade han sitt anförande så här:

”Herr talman! Mot denna bakgrund är det minst sagt beklagligt att den borgerliga majoriteten valt att också sätta idrottsrörelsen på svältkost, tillsammans med övriga folkrörelser i hög grad. Det är ju ändå så – jag vill understryka det – att satsa på ideellt folkrörelsearbete i idrottens form är en klok och, om man vill se det så, lönsam samhällsinvestering på sikt.”

Hans Alsén kritiserade alltså den borgerliga majoriteten för dess snålhet mot idrotten. Tyvärr måste jag fullfölja den kritiken: Men nu är ju majoriteten socialdemokratisk. När det gäller utskottsbehandlingen av anslagsfrågorna till idrotten är det en gemensam borgerlig och socialdemokratisk majoritet som nu sätter idrottsrörelsen på svältkost. Jag tycker att dessa Hans Alséns ord borde stämma något till eftertanke. Med anledning av detta vill jag i det här skedet av debatten yrka bifall till reservation 1 av Eva Hjälmström, som just behandlar de här ekonomiska satsningarna och kräver att idrottsrörelsen skall få vad den har begärt i fråga om anslag.

Jag skall gå vidare, för vår motion handlar också om idrottens kommersialisering. Då väljer jag att fördjupa mig något i just det avsnittet.

Idrottens kommersialisering har svåra följder för många aktiva och klubbar, även om det i förstone kan verka väldigt positivt att näringslivet är

med och betalar. Det strömmar in pengar, och det är många som har svårt att se någon nackdel med det.

Att idrotten är genomkommersialiserad på elitnivå vet alla som försökt följa en hockeymatch eller något liknande i TV. Det är reklamtext på varenda fläck på kroppen. Är man inte kännare av lagen och vet hur de egentligen ser ut, har man ingen chans att skilja ut dem, utan man får nöja sig med att det är en match mellan SAS och Volvo eller något liknande.

På vissa håll har man blivit så beroende av det här kommersiella stödet, att man över huvud taget inte kan fortsätta sin verksamhet om man inte får garantier från enskilda företag. Det var inte så länge sedan en basketklubb tvingades lägga ned hela damverksamheten, trots att den låg ganska högt upp i seriesystemet, därför att en sponsor inte längre ville satsa på damerna. Det var så att herrarna gav mera utbyte i massmedia och mera TV-bilder. Så långt kan det gå när man är beroende av kommersiella intressen för sin verksamhet.

Småklubbar, som inte kan räkna med samma kommersiella stöd och som inte vill tänja bidragsreglerna så som faktiskt görs på en del håll, tvingas se sina ledare fullt sysselsatta med tiggeri, lottförsäljning, bingoverksamhet och annat, när klubbarna egentligen skulle vilja skicka ut ledarna på idrottsplanen eller i skogen för att handleda ungdomarna i en samhällsnyttig verksamhet. Hans Alsén talade ju mycket utförligt om denna samhällsnytta som ledarnas arbete innebär.

Men storleken och ambitionen i fråga om samhällsstödet och beroendet av kommersiella krafter går hand i hand. Har man ett svagt samhällsstöd, så kastas man i armarna på kapitalet. Har man ett starkt samhällsstöd, så kan man kanske stå emot bättre.

En annan effekt av idrottens kommersialisering, som jag tycker det är mycket viktigt att diskutera, är att unga spelare riskerar att behandlas som varor, framför allt inom klubbidrotterna. För inte så länge sedan var Anders Dahlgren, som nu sitter som talman, ansvarig för idrottsfrågorna – när han var jordbruksminister. Jag hade framställt en interpellation om ett fall där en ung flicka vägrades spela fotboll under ett helt år därför att hon ville byta klubb. Klubbarna kom inte överens om övergångssumman, och hon fick vila. Hon var i 15-årsåldern, mycket intresserad och mycket duktig. Men på grund av att hon var åsatt ett pris fick hon alltså avstå från denna verksamhet under ett helt år.

Unga människor blir investeringsobjekt. Investeraren vill ha tillbaka pengarna med ränta, annars dömer han vederbörande till att avstå från sin idrottsliga verksamhet. Detta är alltså en effekt av kommersialiseringen, av pengarna som cirkulerar inom idrotten, där man inte kan stå fri från kommersiella intressen. Varje satsad krona måste betala sig, eftersom man har ett dåligt samhällsstöd. Detta är orimligt. Vi kan inte som ansvariga politiker bara se på hur det fortgår.

I lokalpressen hemma i Västmanland har det i något fall diskuterats övergångssummor för unga pojklagsspelare. Man säger: "Ja, men det var ett rimligt pris med tanke på vad vi har satsat. Han är bra och har ju varit med

länge." Den enskilda individens rättigheter diskuteras inte, utan det diskuteras om priset är skäligt eller inte. Så här kan det ju inte få vara. Det finns all anledning att instämma i vad Hans Alsén sade för ett par år sedan.

Samtidigt kan jag förstå klubbledare och andra som vill ha igen sina surt förvärvade slantar. Har de tiggat ihop pengarna och satsat dem, så är det klart att det är svårt att se att de bara försvinner.

Kommersialiseringen tar sig också andra uttryck. Starka penningintressen försöker köpa rätten att visa olika evenemang. Jag vet att videoföretag har bandat t. ex. boxningar. Sedan har man försökt vägra Sveriges Radio att göra en skälig nyhetsförmedling. Skulle det bli ett för stort inslag i Aktuellt eller Rapport från boxningsgalan, så skulle man inte senare kunna sälja videokassetterna på flygplatserna. Det är alltså ett uttryck för den enorma kommersialisering och det tryck som idrotten är utsatt för i dag. Det skulle vara möjligt att räkna upp många negativa följder av idrottens kommersialisering.

Vad gör nu vänsterpartiet kommunisterna åt dessa förhållanden som vi tycker är så förfärliga? Vi kräver åtgärder. I yrkande 3 i vår idrottsmotion begär vi "att riksdagen hos regeringen hemställer om tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppdrag att utarbeta förslag om hur kommersialismens grepp över idrotten skall brytas och utarbeta förslag till statliga stipendieformer och former för social trygghet för idrottsutövare på elitnivå i enlighet med vad som anförs i motionen". Det är alltså ett delkrav i denna ganska stora motion.

Utskottet säger då att en parlamentarisk utredning inte kan lösa problemen, och därför avstyrks motionen. När vi ser hur idrottsfrågorna hanteras får vi väl vara glada att utskottet i alla fall anser att det är fråga om problem. Jag vill fråga utskottsrepresentanten – vem det nu är som talar för utskottet: Vad har ni för recept för att komma åt kommersialiseringen, eftersom ni säger att vårt recept är odugligt och därför måste avstyrkas?

Det är ju en ganska enkel begäran vi har: en parlamentarisk utredning, som skall se över dessa frågor för att hitta lösningar på problemen. Jag medger att det inte är särskilt revolutionerande, omstörtande eller radikalt. Många viktiga frågor har begravts i utredningar – det kan jag hålla med om. Men vilket alternativ har ni som säger att detta inte är någon väg att komma fram på? Vad föreslår ni för att komma till rätta med idrottens kommersialisering? Vill ni förklara det för oss kommunister?

Herr talman! Jag misstänker att jag inte får något svar som jag kan vara tillfreds med, och jag måste därför yrka bifall till reservation 3.

#### **Anf. 168 ANDERS NILSSON (s):**

Herr talman! I kulturutskottets betänkande 1982/83:25, som kammaren nu har att ta ställning till, behandlas områdena idrott, rekreation och turism. Det är omfattande områden, som berör de flesta människor i landet.

I budgetpropositionen poängterar statsrådet beträffande stödet till idrotten följande:

”Det är viktigt att idrottsrörelsen ges möjligheter till fortsatta insatser för att aktivera fler människor i olika former av idrott och motion. Särskilda insatser bör göras för att få flera kvinnor, invandrare och handikappade aktiva inom idrottsrörelsen. Jag har i enlighet med Riksidrottsförbundets förslag beräknat medel för att möjliggöra sådana insatser. Också insatser för att främja ungdomens idrottsutövande bör ges hög prioritet.”

I det idéprogram, Idrott 80, som Riksidrottsförbundet har ställt sig bakom är målen synnerligen ambitiösa. Ett av målen är att nuvarande ca 2 miljoner utövare skall öka till 3 miljoner vid 1980-talets slut. För att nå denna målsättning fordras insatser för såväl tävlings- och motionsidrott som ungdomsidrott. Kvinnoidrotten uppmuntras, liksom ungdomsidrotten, och särskilda ansträngningar görs för att man skall nå fler ur handikappgrupperna. Även en breddning av motionsidrotten förutsätts.

Det finns skäl, bl. a. med anledning av flera motioner, att framhålla idrottsrörelsens ställning som en självständig demokratisk folkrörelse. Med denna ställning följer även att idrottsrörelsen själv fördelar de tillgängliga medlen.

Den ställning idrottsrörelsen har är också grunden för utskottets ståndpunktstagande till motion 2200 av Göran Persson och Margot Wallström. Motionärerna uppmärksammar de skador, ofta av psykisk art, som vissa former av idrott kan innebära för barn. De påpekar även den utslagning som kan förekomma i främst lagidrotter, då någon inte ”platsar” i laget. Utskottet betonar att dessa risker måste uppmärksammas noga, men framhåller samtidigt att idrottsrörelsen ser allvarligt på problemen. Riksidrottsförbundet visar detta bl. a. genom ledarutbildning och informationsverksamhet. Riktlinjerna för förbundets ungdomsverksamhet går ut på att motverka tidig specialisering, och på att idrott skall vara lek och nöje för barn.

Det förtjänar även att nämnas att de problem motionärerna tar upp ändock är ganska små, sett i förhållande till det mycket stora antal barn och ungdomar som är engagerade i idrottsligt utövande.

I den moderata motionen 1846 förordas att regeringen skall utreda hur det statliga stödet till de s. k. främjandeorganisationerna i framtiden skall utformas. Den frågan behandlades så sent som i höstas, nämligen i kulturutskottets betänkande 1982/83:1. Utskottet föreslog avslag på förslaget, och det blev även riksdagens beslut.

Utskottet finner inte anledning att nu ändra på det ställningstagandet. Ett av skälen är att regeringen i budgetpropositionen aviserar en översyn av de organisatoriska frågorna inom rekreationspolitikens område. Departementschefen säger bl. a.: ”Många skäl talar för att insatserna bör samordnas på ett helt annat sätt än i dag.”

Att i det läget tillmötesgå motionärerna skulle kunna innebära att en ny ordning infördes, som snart skulle behöva omprövas igen.

I motion 754 har vpk fört fram ett antal förslag som berör idrottsrörelsen. Samma krav förde vpk fram motionsvägen förra året. De avslogs då av riksdagen. Flera av åtgärderna gäller områden där arbete i motionens

riktning pågår inom Riksidrottsförbundet. Det gäller t. ex. försöken att åstadkomma rabatterade resor, insatser för att utveckla kvinnoidrotten, handikappanpassning av idrottsanläggningar och förbättrande av möjligheterna att kombinera idrott och studier. Utskottet avstyrker därför vpk:s yrkanden, och vi har ej heller funnit utrymme för att öka det i budgetpropositionen föreslagna anslaget för stöd till idrotten.

De mål som fortfarande gäller för den statliga turist- och rekreationspolitiken formulerades 1975 i proposition nr 46. Där framhålls att rekreationspolitiken måste ges en sådan inriktning att den möjliggör för alla att få den avkoppling och motion som var och en har rätt att kräva.

Det betonas att ekonomiska och sociala hinder inte skall bestämma vilka som kan få del av rekreations- och turistaktiviteter, samt att utbudet måste överensstämma med de önskemål som stora medborgargrupper har.

Departementschefen anförde i propositionen 1975: "Många av de aktiviteter som bjuds är det svårt för t ex barnfamiljer, pensionärer och handikappade att utnyttja. Andelen kostnadskrävande rekreations- och turistaktiviteter är alltför dominerande, vilket missgynnar de grupper jag redan nämnt, liksom låglönegrupper. Dessa förhållanden måste uppmärksammas och samhällsinsatser inriktas på att göra utbudet tillgängligt för alla."

Det kan nu konstateras att sedan riksdagen 1975 beslutade om dessa riktlinjer och sociala mål för fritid och turism har litet blivit gjort för att förverkliga dem.

Helt följdriktigt betonar departementschefen i årets budgetproposition – den första socialdemokratiska sedan målen formulerades – just hinderproblematiken. Det har skett dels i de nya direktiven till TUREK, dels i kommentarerna i propositionen angående anslaget till Sveriges turistråd.

Denna betoning av problemen för många människor att utnyttja fritiden för olika former av rekreation och turism står i överensstämmelse med de synpunkter som förs fram i motion 1857 av Gunnar Nilsson i Stockholm m. fl. De överensstämmer också med den fritidsutredning som LO gjort "Semester – fritid inför 80-talet". I den konstateras t. ex. att människor med låga inkomster i långt mindre utsträckning gör semesterresor eller har fritidshus än de som har högre inkomster. Ungefär samma konstaterande görs i det material från rekreationsberedningen som nu har presenterats.

De nya direktiven till TUREK innebär tidsmässigt att utredningsarbetet skall redovisas före den 1 september 1983. Rekreationsberedningen har, som sagt, nyligen redovisat ett underlagsmaterial som omfattar planeringen i de 25 primära rekreationsområdena. Den kommer inom kort att i ett särskilt betänkande presentera sina bedömningar och förslag. Frågan om försöksverksamhet i några rekreationsområden kommer där att beröras. Även detta är i linje med motion 1857 av Gunnar Nilsson m. fl. Det kommer alltså i början av hösten att finnas ett underlag till beslut om det fortsatta arbetet.

Utskottet har utgått från att de synpunkter och önskemål som förts fram i motionen kommer att beaktas eller, som vi uttryckt det, kommer att vägas in

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Idrott, rekreation  
och turism*

vid kommande ställningstaganden inom regeringskansliet.

Även beträffande motionerna 1315 av Stig Alftin och Iris Mårtensson och 1585 av Olle Westberg m. fl., har utskottet hänvisat till de överväganden inom regeringen som blir följden av TUREK:s och rekreationsberedningens förslag. Såväl Ljusnandalen som nedre delen av Dalälven hör till de 25 primära rekreationsområdena.

Moderata samlingspartiet har i några reservationer en från utskottet avvikande mening vad gäller Sveriges turistråd.

I den ena – reservation nr 5 – motsätter sig moderaterna att staten tar upp förhandlingar med de två andra stiftarna av turistrådet, nämligen kommunerna och landstingen, om finansieringen av rådets verksamhet. F. n. är det staten ensam som står för kostnaderna. Utskottet avvisar det moderata förslaget. Turismen har en mycket stor betydelse för den kommunala ekonomin och för sysselsättningen, inte minst i glesbygder. Ett exempel på sysselsättningen i glesbygder kan vara Stiftelsen Idre fjäll, som från starten, på en drygt tioårig period, kommit upp till 126 årsarbetare. Av den lönesumma som betalats ut har över 85 % betalats till personer som är mantalsskrivna i kommunen.

Det har också visat sig att det på en del områden har gått att behålla en god service för den bofasta befolkningen tack vare det underlag som turistsatsningarna har gett. Men de här satsningarna i glesbygd möter också svårigheter. Ett argument som har framförts för satsningarna är att det går lätt att förlänga turistsäsongen. Men det har visat sig att detta stöter på ganska stora praktiska svårigheter.

Mot denna bakgrund – bl. a. den betydelse som sysselsättningen har för den kommunala ekonomin – anser utskottet att det är naturligt att kommunerna och landstingen deltar i finansieringen av turistrådet, som regeringen föreslår.

I den andra moderata reservationen, nr 6, vill partiet ha en annan sammansättning av turistrådets styrelse än den nuvarande. Turistnäringens inflytande i rådet bör öka, anser moderaterna.

Rådets styrelse består i dag av 17 ledamöter. Stiftarna, stat, landsting och kommuner har tillsammans 6 ledamöter. Turistnäringen har 4, olika organisationer inom transportväsendet 3 ledamöter, kooperativa organ 2 och de stora fackliga organisationerna 2 representanter. Ingendera gruppen har majoritet, men samtliga kan med fog sägas ha ett vitalt intresse av utvecklingen inom turism- och rekreationsområdet. Utskottet har funnit att den nuvarande representationen väl täcker de skilda intressen som finns.

Turism- och rekreationspolitiken har, som jag tidigare sagt, vissa mål, formulerade 1975 ur sociala synpunkter och tillgänglighetssynpunkter.

Dessutom har den stor betydelse för sysselsättningen och för vår handelsbalans. Förutsättningarna för att öka våra inkomster från turismen bedöms som goda, inte minst tack vare förra höstens devalvering. I turistrådets verksamhetsberättelse för 1981/82 redovisas ett ökat intresse för Sverige som turistland. Förväntningarna inför framtiden är stora. Man är optimistisk.

Utskottet har i sitt betänkande betonat att alla möjligheter att främja turismen i Sverige bör tas till vara och redovisat en del av vad som sker:

Anslaget till turistrådet höjs, bl. a. för att öka insatserna för att marknadsföra Sverige som turistland.

Tjänsteexportutredningen skall i samråd med turistrådet genomföra en kampanj i syfte att ytterligare öka ansträngningarna att marknadsföra Sverige som turistland.

Ett samarbete mellan turistrådet och SAS har inletts för att förbättra och förbilliga resorna.

Med anledning av detta har utskottets majoritet funnit att de moderata motionerna 1864 och 1338 inte bör leda till något uttalande från riksdagen.

Det finns också skäl att framhålla att sysselsättningen och bytesbalansen inte enbart påverkas genom att man ökar antalet turister från andra länder. De påverkas även om fler svenskar finner det lockande och fördelaktigt att ta del av vårt rika utbud för semester och rekreation i stället för att resa till andra länder.

En ensidig satsning på enbart utländska marknader från turistrådets sida som de moderata motionärerna Per-Richard Molén och Ingrid Hemmingsson föreslår i motion 1856, är således inte motiverad. Tvärtom, det behövs en satsning på både-och. Inriktningen måste vara att stimulera såväl oss själva som gäster från andra nationer att utnyttja Sverige som turistland.

Avslutningsvis vill jag, herr talman, yrka bifall till kulturutskottets hemställan i betänkande nr 25 i dess helhet och därmed avslag på samtliga motioner och reservationer.

#### **Anf. 169** HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill vända mig mot det senaste yrkandet om att riksdagen skall avslå alla motioner och reservationer med ett enda raskt grepp. Man skall inte ta vara på några goda idéer! Det talades om att vår motion behandlades redan förra året och därför skall avslås i år. Så kan man givetvis se på saken – men man måste väl gå litet djupare i argumenten och försöka värdera vad motionärerna har att säga. Man måste ställa frågan: Kan detta vara något som är av värde för idrotten, och hur skall vi hantera det hela i så fall?

Man säger att man inte kan sträcka sig så långt som vi vill när det gäller ekonomiska anslag. O.K. – det rör sig om 18 miljoner. Det är klart att det är mycket pengar i en ansträngd budget. Men vi har också när det gäller anslagspolitiken i stort anvisat var på andra håll man skall ta in pengar, och det vill socialdemokraterna inte vara med om, trots att det där finns pengar att ta in. Vi skulle kunna ha en ekonomisk-politisk runda kring vad som är värt att stödja – idrott eller inte idrott.

När det gäller idrottens kommersialisering, som jag koncentrerade mig på, har jag erfarenheter från orienteringssporten, som jag har hållit på med i ungefär 25 år. Vi var länge fredade för kommersiella intressen. Man sade: Det här Europas sista amatörer. Och: Se, så idylliskt – de är ute i skogen och

kutar och har det bra och ingen bryr sig om dem. – Det var när vi var några få.

Nu har vi blivit många. Nu är orientering en riktig breddidrott. Då har vi genast blivit en marknad, och då tränger sig kapitalet in och skall vara med på olika sätt. Det har gått så långt att vi nu har våra första proffs inom orienteringssporten. Det är människor som är avlönade och helt beroende av starka kapitalintressen, av att man prånglar ut företagens prylar till alla de människor som springer i skogen. På det sättet går det till.

Man talar i utskottsbetänkandet om att Riksidrottsförbundet har en särskild arbetsgrupp för att utreda frågor om finansiering genom lotterier, bingo, reklam och sponsorer. Utskottet avger inga värdeomdömen alls om huruvida idrottens kommersialisering är bra eller inte. Jag skulle vilja efterlysa något slags övergripande idrottspolitisk målsättning från socialdemokraterna. Hur är det egentligen – är det så att ni i brist på pengar tycker att det är ganska bra att idrotten är med och finansieras av storkapital och andra? För ni ett slags låt-gå-politik, där ni säger: Vi låter det löpa så länge ingen gnäller. Och så länge det bara är kommunisterna som bråkar gör det ingenting. Eller har ni något slags ideologisk uppfattning i frågan, huruvida idrotten skall befrias från kommersiella intressen eller inte?

Det förhållandet att man får stöd av kapitalet är inte odelat positivt, som många, främst från borgerligt håll, kanske hävdar. Det innebär att man satsar på utvecklingsbara idrotter – man fimpdar damlag till förmån för herrlag, därför att herrlagen syns mer i TV, och man bryr sig inte om orienteringen förrän den utövas av tillräckligt många hundra tusen så att det går att sälja tillräckligt med skor och andra grejer till dem. Det är så det går till.

Jag efterlyser litet av Hans Alséns anda – jag skall inte höja honom till skyarna, men jag vill ändå säga att han hade ett ganska radikalt grepp. Man brukar tala om flås när det gäller idrott. Var är oppositionsflåset, som socialdemokraterna hade för något år sedan?

**Anf. 170 ANDERS NILSSON (s) replik:**

Herr talman! Till Hans Petersson i Hallstahammar skulle jag vilja säga att det inte finns anledning för mig att ha någon annan mening om stora delar av den syn som han här för vpk:s räkning har redogjort för på den idrottsliga verksamheten. Jag kan instämma i många av de principiella synpunkter som han har anfört.

Jag betonade i mitt anförande den ställning som Riksidrottsförbundet och idrottsrörelsen har som självständig rörelse. I programmet Idrott 80 säger Riksidrottsförbundet när det gäller det ekonomiska stödet från näringslivet att det inte får innebära att idrottsorganisationerna uppger sitt ansvar för att ensamma styra verksamheten.

Det stöd som i olika former utgår till idrott från näringslivet är mycket stort. Det är fråga om insatser alltifrån att ett litet företag skänker en matchboll i en division 6-match i fotboll till att, som Hans Petersson har märkt – jag tror att han har åkt Vasaloppet några gånger – alla som åker Vasaloppet får en nummerlapp med reklam från en välkänd soppfabrikant.

Jag vill poängtera att det stödet är så stort att vpk:s ytterligare äskanden till Riksidrottsförbundet inte förmår kompensera bortfallet av det. Det skulle vilja till mycket stora insatser från samhällets sida för att kompensera det. Det innebär att vpk intar samma principiella ståndpunkt som vi men så att säga lägger sig på en annan nivå. Det är alltså inte en skillnad till arten, utan det är en skillnad till graden mellan våra resp. ståndpunkter.

Vi har från socialdemokratins sida ett idrottsprogram, som i stort sett överensstämmer med de riktlinjer Riksidrottsförbundet har dragit upp. Skillnaden är väl att vi har en mycket stor tilltro till idrottsrörelsens förmåga att som folkrörelse själv hantera de här frågorna.

**Anf. 171 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:**

Herr talman! Man skall ju inte från idrottsrörelsen ta bort ansvaret att ensam avgöra vägvalet osv. Men faktum är att när en klubb t. ex. tvingas att lägga ned ett damlag därför att man inte får pengar från sina sponsorer – jag tror det var något plåtföretag i Norrland som var aktuellt i det sammanhanget, men jag kommer inte ihåg vad det heter – så har man inte ensam ansvaret för sin verksamhet, utan då är det ju företaget som bestämmer att klubben inte skall ha damidrott utan bara herridrott, därför att den syns i TV. Målsättningarna rimmar väldigt illa med verkligheten. Det måste väl Anders Nilsson hålla med om.

Det är klart att våra 18 miljoner inte skiljer oss till arten utan bara till graden, men det var ändå inte den att-satsen som var den viktigaste på lång sikt, utan det var den andra, om hur man skall komma till rätta med kommersialiseringen och det krav på en parlamentarisk utredning som vi har. Ni säger att det inte behövs. Jag har tidigare i talarstolen frågat: Vad har då ni för förslag, eftersom ni har samma grundinställning och samma fina målsättning som vpk har? Hur har ni tänkt angripa det här?

Om jag åkt Vasaloppet? Nej, det har jag inte gjort. Det finns många som heter Hans Petersson som har gjort det, men jag avstod därför att damer inte fick delta, och nu börjar jag känna mig litet gammal – men det är klart att det också finns många gamla som deltar, så vi får väl se om jag gör det.

**Anf. 172 ELISABETH FLEETWOOD (m):**

Herr talman! Till kulturutskottets betänkande 1982/83:25 är fogad en moderat reservation angående det statliga stödet till främjandeorganisationerna.

Förra året i november stod jag här i talarstolen och försvarade en moderatreservation i samma ärende. Den grundade sig bl. a. på det enhälliga förslag som då hade framlagts av riksdagens revisorer i en skrivelse av den 25 februari samma år.

Riksdagsrevisorerna föreslog där ett gemensamt samarbetsorgan för de främjandeorganisationer som erhåller sitt stöd från Riksidrottsförbundet och som enligt revisorernas skrivelse "kan ha erhållit en mer restriktiv behandling än de organisationer som är anslutna till Riksidrottsförbundet".

Onsdagen den  
25 maj 1983

*Idrott, rekreation  
och turism*

Detta förslag från revisorerna förkastades då av socialdemokrater och centerpartister. Efter det att såväl riksdagsrevisorerna som vi moderater således lidit nederlag här i kammaren i november månad var det naturligt för mig att under den allmänna motionstiden i år komma tillbaka i ärendet. Och en bit på väg har vi motionärer kommit i och med årets behandling i utskottet. Utskottet tror sig veta att stödet till främjandeorganisationerna kommer att bli föremål för överväganden – och Anders Nilsson har ju alldeles nyss nämnt detta. Men att i det läget tillmötesgå motionärerna tycker Anders Nilsson är helt onödigt, eftersom det står i budgetpropositionen. Men, Anders Nilsson, ni sade ju nej i höstas tillsammans med centern. Och då hade ni inte sett budgetpropositionen! Då hade ni däremot sett en enhällig skrivelse från riksdagsrevisorerna, där era egna företrädare ville ha det förslag som jag i dag står här och pläderar för. Ibland är det faktiskt så att argumenten från socialdemokraterna vänder efter vinden som en mycket välsnord vindflöjel.

Och – för att återgå till sakärendet – så kopplar man således i utskottsbetänkandet återigen den här frågan till TUREK – Turist- och rekreatiionsutredningen – genom att säga: "Många skäl talar för att insatserna bör samordnas på ett helt annat sätt än i dag." Därefter yrkar man avslag på vår motion.

Visst vet jag att kammaren slaktar motioner på löpande band, särskilt vid den här tiden på året, men nog hade det varit glädjande om utskottet gjort de moderata reservanternas skrivning till sin och sålunda konstaterat att "förslag *snarast* framläggs om bidragsgivning till de s. k. främjandeorganisationerna i sådana former som för dessa ter sig lämpliga". Det, herr talman, hade främjat främjarna!

Jag ber att få yrka bifall till den moderata reservationen nr 2 i kulturutskottets betänkande 1982/83:25.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

7 § Anmälades och bordlades

Skatteutskottets betänkande

1982/83:50 Följdlagstiftning till inkomstskattereformen. m. m. (prop. 1982/83:157)

Lagutskottets betänkande

1982/83:41 Verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m. m. (prop. 1982/83:165)

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1982/83:26 Vissa ersättningar till sjukvårdshuvudmännen. m. m. (prop. 1982/83:174 delvis)

Socialutskottets betänkande

1982/83:40 Bidrag till den psykiatriska vården m. m. (prop. 1982/83:174 delvis)

Trafikutskottets betänkande

1982/83:25 Bevarande av stationshuset i Vollsjö (förnyad behandling)

Jordbruksutskottets betänkande

1982/83:31 Förslag till följdlagstiftning till den nya vattenlagen (prop. 1982/83:26)

Näringsutskottets betänkanden

1982/83:44 Vissa anslag inom finansdepartementets område (prop. 1982/83:100 delvis)

1982/83:52 Anslag på tilläggsbudget III inom industridepartementets område (prop. 1982/83:125 delvis)

**Nr 154**

Onsdagen den  
25 maj 1983

---

*Meddelande om  
fråga*

## **8 § Meddelande om fråga**

Meddelades att följande fråga framställdes

*den 25 maj*

**1982/83:556** av *Margareta Persson* (s) till justitieministern om ändrade regler för vårdnad och umgängesrätt:

Svea hovrätt har nyligen i ett uppmärksammat mål avkunnat dom i en tvist om rätt till umgänge med barn. Fadern tillerkändes därvid rätt till umgänge med sin dotter, trots att det förelåg en ännu icke behandlad polisanmälan mot fadern för sexuellt övergrepp mot dottern.

Oavsett utgången av den förestående prövningen av polisanmälan är det otillfredsställande att tvisten om umgängesrätt avgörs, innan den för umgängesfrågan så betydelsefulla polisanmälan är avgjord.

Mot bakgrund av det anförda vill jag fråga justitieministern:

Avser justitieministern ta initiativ till förändringar i föräldrabalken med sådan innebörd att mål i tvist om vårdnad eller umgängesrätt skall avgöras först när alla relevanta omständigheter kan bedömas i ett sammanhang?

**9 §** Kamraren åtskildes kl. 17.44.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

*/Solveig Gemert*